

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TRANSATLANTİK KÖLE TİCARETİ, AMERİKAN EKONOMİSİ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE GÜNCEL EKONOMİ POLİTİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mutlu ÖZDEMİROĞLU KOÇ

Uluslararası İktisat Ana Bilim Dalı
Uluslararası İktisat Programı

Haziran, 2019

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TRANSATLANTİK KÖLE TİCARETİ, AMERİKAN EKONOMİSİ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE GÜNCEL EKONOMİ POLİTİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MUTLU ÖZDEMİROĞLU KOÇ
(Y1412.160005)

Uluslararası İktisat Ana Bilim Dalı
Uluslararası İktisat Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet Sedat AYBAR

Haziran, 2019

Onay formu

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Transatlantik Köle Ticareti, Amerikan Ekonomisi Üzerindeki Etkisi ve Ekonomi Politikası*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (.././....)

Mutlu ÖZDEMİROĞLU KOÇ

Biricik Anneme ve Babama

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam bana kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden gelenden fazlasını sunan her sorun yaşadığımda yanına çekinmeden gidebildiğim, güler yüzünü ve samimiyetini benden esirgemeyen ve gelecekteki mesleki hayatımda da bana verdiği değerli bilgilerden faydalanacağımı düşündüğüm kıymetli ve danışman hoca statüsünü hakkıyla yerine getiren Prof. Dr. A. Sedat Aybar'a teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum. Yine çalışmamda konu, kaynak ve yöntem açısından bana sürekli yardımda bulunarak yol gösteren ve gelecekteki hayatında çok daha başarılı olacağına inandığım kıymetli Esra DEMİR ve Furkan KAĞIT'a da sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Teşekkürlerin az kalacağı diğer üniversite hocalarımda bana 4 yıllık üniversite hayatım boyunca kazandırdıkları her şey için ve beni gelecekte söz sahibi yapacak bilgilerle donattıkları için hepsine teker teker teşekkürlerimi sunuyorum. Ve son olarak çalışmamda desteğini ve bana olan güvenini benden esirgemeyen eşim Murat KOÇ'a ve beni bu günlere sevgi ve saygı kelimelerinin anlamlarını bilecek şekilde yetiştirerek getiren ve benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen bu hayattaki en büyük şansım olan aileme sonsuz teşekkürler.

İstanbul, Haziran 2019

Mutlu ÖZDEMİROĞLU KOC

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER	xv
KISALTMALAR	xvii
ŞEKİL LİSTESİ	xix
ÖZET	xxi
ABSTRACT	xxiii
1. GİRİŞ	1
2. GELENEKSEL KÖLE TİCARETİ VE GELİŞİMİ	5
3. ATLANTİK KÖLE TİCARETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ	11
3.1.Özgür İşgücü ve Yerli Kölelikten Zenci Köleliğine	17
4. GENEL HATLARIYLA ATLANTİK KÖLE TİCARETİ	23
4.1. Afrika'dan Yeni Dünyaya Yüzyıllar Süren Yolculuk: Köle Ticareti	29
4.2. Ölümler	38
4.3. Limana Varış ve Kölelerin Satışı	40
5. ATLANTİK KÖLE TİCARETİNDE BAŞLICA AKTÖRLER	45
5.1. Portekiz	47
5.2. İspanya.....	51
5.3. Hollanda.....	56
5.4. Fransa	58
5.5. Kuzey Amerika ve Amerika Birleşik Devletleri:.....	65
5.6. İngiltere.....	67
6. TİCARET ÜÇGENİ	71
6.1. Deniz Taşımacılığı, Gemi İmalatı ve Britanya Liman Kentlerinin Büyümesi ..	74
6.2.Ticaret Üçgenindeki Ticari Mallar	77
6.2.1.Yün.....	77

6.2.2. Pamuk	78
6.2.3. Ham Şekerin Arıtılması	81
6.2.4. Rom Damıtma	82
6.2.5. Niteliği ve Değeri Düşük Mallar(Pacotille)	83
6.2.6. Metalurji Endüstrileri	84
6.3. Britanya Endüstrisinin 1783'e Kadarki Gelişimi	84
7. AMERİKAN DEVRİMİ.....	89
8. TRANSATLANTİK KÖLE TİCARETİNİN SONA ERMESİ.....	95
8.1. İkinci Kölelik Dönemi	96
8.2. Amerikan İç Savaşı.....	98
8.3. Britanya'da Köleliğin İlgası	102
9. TRANSATLANTİK KÖLE TİCARETİNİN ETKİLERİ	107
9.1. Köleliğin Atlantik Dünyasına Etkileri	107
9.1.1. Avrupa Açısından.....	107
9.1.2. Amerika Açısından.....	108
9.2. Köle Ticaretinin Afrika'daki Mirası	111
9.2.1. Bir Dipnot; Tersine Diaspora.....	113
10. SONUÇ.....	117
KAYNAKÇA	121
ÖZGEÇMİŞ.....	125

KISALTMALAR

İGE	: İnsani Gelişim Endeksi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DNA	: Deoksiribo Nükleik asit
DR	: Doktor
MGK	: Milli Güvenlik Kurumu
GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasılat
£	: Siterlin

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1: Afrika kıyılarının keşfi.....	1
Şekil 2.1: Afrika Dışına Yapılan Köle Ticaretine Genel Bakış	9
Şekil 3.2: 1759 Yılından Önce Atlantik'te Eski Dünya Köle Ticareti Güzergahları	13
Şekil 4.1: Atlantik Köle Ticareti Boyunca Afrikalı Kölelerin İhraç Edildiği Bölgeler ..	24
Şekil 4.2: Afrika Köle Ticareti Noktaları	25
Şekil 4.3: Afrika Köle Ticareti Noktaları	26
Şekil 4.4: Üç Köşeli Ticaret.....	27
Şekil 5.1: Köle Ticareti Döneminde Brezilya'nın Ekonomisi Güçlü Sahil Bölgeleri.....	49
Şekil 5.2: Portekiz'in 16. yüzyılın başlarına doğru kurduğu ticaret merkezleri	51
Şekil 5.4: Hollanda Kolonileri	57
Şekil 5.5: Karayiplerde Hollanda Kolonileri	58
Şekil 5.6: 1750 Yılı İtibariyle Kuzey Amerika'nın paylaşımı	60
Şekil 5.7: 1702 Yılı İtibariyle Kuzey Amerika'da Avrupalı Yerleşimcilerin Varlığı.....	60
.....	61
Şekil 5.8: Paris Antlaşması ile İngiltere'nin Kuzey Amerika'da Fransa'dan kazadığı topraklar	61
Şekil 5.10: 1642'den sonra Fransa'nın kurduğu Üsler	64
Şekil 5.11: Louisiana'nın Satışıyla ABD'nin Elde Ettiği Topraklar	66
Şekil 5.12: ABD'nin Oluşma Süreci	66

TRANSATLANTİK KÖLE TİCARETİ, AMERİKAN EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ VE GÜNCEL EKONOMİ POLİTİĞİ

ÖZET

15. yüzyıl sonlarındaki coğrafi keşifler ile ele geçirilen yerler Portekiz ve İspanyollar arasında rekabete yol açtı. Kristof Colombo'nun yaptığı keşifle ortaya çıkan tartışmaları sonlandırmak için 1494'te İspanya'da bir anlaşma imzalanmıştır. Böylece Avrupa dışında kalan tüm dünya iki deniz gücü olan Portekiz ve İspanya tarafından paylaşılmıştır. Ticaret kapitalizmin sanayi kapitalizmine dönüşmesinde ön ayak olan Transatlantik köle ticareti 15 yüzyılda başlamış ve 19. Yüzyılın ikinci yarısına kadar hız kesmeden devam etmiştir. Tüm dünyayı etkileyen bu ticarete Portekiz, İspanya, Hollanda, Fransa ve İngiltere ev sahipliği yapmıştır. Rakamlar tartışmalı olsa da genel kanı bu süreçte Avrupalılar tarafından Afrika'dan taşınan köle işgücünün 12 milyon ile 60 milyon olduğudur.

Bu ticaret esas olarak Avrupa'nın genişleme tarihine ait olup çok geniş ve karmaşık bir çalışma alanını içerir. Amacım bu çalışmada hâlihazırda araştırmacılar tarafından bilimsel bir ışıkla araştırılan bu insan ticaretine yol açan nedenleri Yeni Dünya gelişmeleri bağlamına yerleştirmeyi denemek, Afrika'dan Amerika kıtalarına insan ithalatının medcezir etkisini gösterebilmek, kapitalizmi nasıl omuzlarında yükselttiğine bakmak ve bu yolculukta siyah insanın batıda kimlik arayışına şahitlik etmektir. Ayrıca bu çalışma ekonomik ve toplumsal bir kavram olan ve yaşandığı dönem içerisinde büyük devinimlere neden olan kölelik olgusuna ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Ticari kapitalizm, sanayi kapitalizmi, coğrafi keşifler, köle ticareti, Afrika*

TRANSATLANTIC SLAVE TRADE, ITS IMPACT ON THE AMERICAN ECONOMY AND ITS ACTUAL ECONOMIC POLICY

ABSTRACT

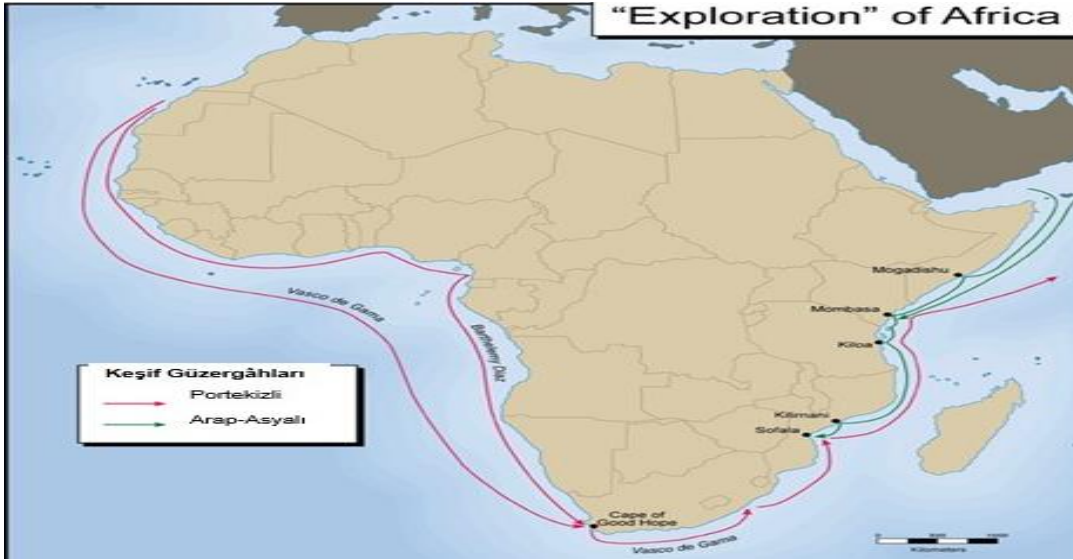
Geographical discoveries at the end of the 15th century led to competition between Portugal and the Spanish. An agreement was signed in Spain in 1494 to end the controversy arising from the discovery made by Christopher Colombo. Thus, the whole world outside Europe is shared by two naval powers, Portugal and Spain. Transatlantic slave trade, which led the transformation of trade capitalism into industrial capitalism, began in the 15th century and continued unabated until the second half of the 19th century. Portugal, Spain, the Netherlands, France and the UK were the hosts of this trade, which affected the entire world. Although the figures are controversial, the general opinion is that the slave labor imported from Africa by Europeans was between 12 million and 60 million.

This trade is mainly from the history of European enlargement and includes a very wide and complex field of study. My aim in this study is to try to place the reasons that led to this trafficking in the context of New World developments, which are already being researched by researchers in a scientific light, to show the effect of human imports from Africa to the continents, to look at how the black man raises capitalism on his shoulders and to search for identity in the west. In addition, this study sheds light on the phenomenon of slavery, which is an economic and social concept and causes great movements in the period it was lived.

Keywords: *Commercial Capitalism, Industrial Capitalism, Geographical Discoveries, Slave Trade, Africa*

1. GİRİŞ

Merkantilizmin 15. Yüzyılda ortaya çıkmaya başladığı dönemde, oluşan devletler güçlerini ekonomik, siyasal ve toplumsal olarak arttırmak istemiştir. Ayrıca bu dönem Merkantilizmin yaratıldığı bir dönem olmuştur. Merkantilizm denen ekonomik yapı ihracatın ithalattan büyük olmasını ve altın, gümüş gibi değerli madenlerin ülkede birimini amaçlamaktadır. Denizcilik ve gemicilikte gelişen Portekizler ve devamında diğer Avrupalı devletler Hindistan'ın baharatlarına ulaşmak için başlattıkları yolculukta uğradıkları Afrika'dan, Amerika kıtasında çalıştırılmak üzere köle işgücü temin etmiştir. Böylece Transatlantik köle ticaretine de ilk adımı atmışlardır (Bknz. Şekil 1) (MGK, 2013: 1).

Şekil 1.1: Afrika kıyılarının keşfi

Kaynak: MGK, 2013

Kristof Colombo'nun Amerika kıtasını keşfetmesi sonucu kıtanın verimli topraklarında çalıştırılmak üzere önce Avrupa'dan iş gücü getirilmiştir. Bu işgücünün beraberinde getirdiği hastalıklara ve ağır çalışma koşullarına dayanamayan kıta yerlileri telef olmuştur. Bu nedenle kıta topraklarındaki plantasyonlarda (tarımsal işletmelerde) çalıştırılmak üzere Avrupalılar tarafından Afrika'dan getirilen köle işgücü karın tokluğuna çalıştırılmıştır. Böylece yüzyıllar sürececek Transatlantik köle ticaretinin ilk tohumları atılmıştır.

Bu korkunç sistemde köle, insan olarak görülüyordu. Kölelik kurumunda belirleyici olan, kölenin insanlıktan çıkarılmasıydı. Vahşi hayvanlardan farkları, "evcilleştirilebilmeleri"ydi. Bunun için de ancak hayvanlara uygulanabilecek bir sürekli gözetim, katı disiplin ve vahşi cezalandırmalarla kuşatılmışlardı. Onlar sadece sahibinin karının maksimizasyonunda anlam bulan üretim araçlarıydı (Gerger, 2012: 47).

Bu sistemde bir insanın aşağılanması, eziyet görmesi, suiistimali değildi söz konusu olan. Köleler, insan sayılmıyorlardı. Bu üstelik çok çeşitli araçlarla, din yoluyla, eğitimle, insanlık dışı uygulamalarla onlara da dayatılıyor, köle bunu kabule zorlanıyordu. Sistem bu anlamda klasik kölelikten de ayrılıyordu. Bir halkın topluca aşağılanması, kolektif ruhunun kuşaklar boyu örülenmesini dışında, bir insan toplumunun insanlık dışı sayılması, onun ruhunun berhava edilmesi, ruhi şekillenmesiyle hoyratça oynanması, kısacası bir ırkın topyekûn kurban edilmesiydi sonuç (Gerger, 2012: 47).

Afrika'dan getirilerek anakarada şeker, tütün, pamuk plantasyonlarında çalıştırılan köleler bu verimli topraklar üzerinde sermaye birikime yol açmışlar ve bu da İngiltere'de doğan sanayi kapitalizmini beslemiştir. İngiltere kapitalizmi bu birikimin omuzlarında yükselmiştir. Bu 3 ayaklı ticaretin ve ekonomik olarak görkemli oluşumun adı olmuştur "Transatlantik Köle Ticareti".

Siyahların kara yazgısı, ya da daha doğru bir ifadeyle, ırkçılık ve intikamcılık, ne yazık ki inatçı çıktı ve günümüze kadar geldi. Bu şiddet ve terör bugün değişik biçimlerde hükmünü hala icra etmektedir. Linç olayları, 1960'lı yıllar kadar sürmüştür.

Bu toplumsal hastalığın 1980’li yıllarda bile bütünüyle kökü kazınmamıştı. Bugün de, ABD’de siyahlar, öteki azınlıklar bu konuda kesin bir güvenceye sahip değillerdir ve ABD’deki risk gelişmiş ülkeler arasında en yüksek boyuttadır (Gerger, 2012: 55-59).

Esas amacım Amerika’nın Avrupa’nın ve Afrika’nın bugünkü yapılarına, siyasi ve sosya ekonomik resimlerine bu ticaretin yaptığı etki ve katkıları ortaya koymaktır. Bu nedenle çalışmanın ikinci bölümde Transatlantik köle ticaretinin temellerini oluşturan geleneksel köle ticaretinin ortaya çıkışını ve eski medeniyetlerde yaşayışı ortaya konulmaktadır.

Üçüncü bölümde çalışmanın temelini oluşturan transatlantik köle ticaretinin doğuşu, transatlantik niteliği kazanmadan önceki geçirdiği süreçler anlatılmaktadır.

Dördüncü bölümde ekonomik temellere dayanan bu ticaretin nasıl gerçekleştiği anlatılmakta ve afrika kıtası ile Yeni Dünya arasındaki yolculuğun resmi çizilmektedir.

Beşinci bölümde ticarete konu olan ülkeler ve Afrika kıtasındaki etkinlik alanları anlatılmaktadır.

Altıncı bölümde ticaret konu ürünler ve bu ürünlerin ekonomik gelişmeye etkileri tartışılmaktadır.

Amerikan devrimi Amerikanın bugünkü şeklinin temellerini atan ve esasen ekonomik kaygılar ile ortaya çıkan bir bağımsızlık mücadelesi olmuştur. Transatlantik köle ticaretinin ekonomik olarak tetiklediği ve ağırlıklı olarak siyasal olarak sonuçlanan bu devrime yedince bölümde yer verilmektedir.

Sekinci bölümde kelebek etkisi yaratan bu ticaretin sona ermesi ve sona ermesinde katkısı bulunan Amerikan iç savaşına yer verilmektedir.

Dokuzuncu bölümde ise transatlantik köle ticaretinin bu ticarete dâhil olan kıtalara ekonomik, sosyal, siyasal etkisi ve sonuçları tartışılmaktadır. Bu alanda daha önceden yapılmış tüm çalışmalar, ekonomik raporlar, tezler ve akademik/ekonomik analizler detaylı bir şekilde incelenerek, konu ile ilgili dokümanlar çeşitli kitap, süreli yayın ve internet kaynağından derlenmiş; konu ile ilgili yabancı kaynaklardan da yararlanılmaya çalışılmıştır.

Çalışmam genel olarak literatür tarama tekniği ile sürdürülmüştür. Bu kapsamda konu ile ilgili dokümanlar çeşitli kitap, süreli yayın ve internet kaynağından derlenmiş; konu ile ilgili yabancı kaynaklardan da yararlanılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma teorik bir çalışma olmasının yanı sıra, aynı zamanda ekonomik verilerin analizi de gerçekleşeceği için uygulamalı bir çalışmadır.

2. GELENEKSEL KÖLE TİCARETİ VE GELİŞİMİ

Köle ticareti çok eski bir kavram olup bu yapının Amerika'nın keşfi ile doğduğunu söylemek yerinde bir tespit değildir. Avrupalı tüccarlar Afrika'ya vardıklarında var olan bu kavramı Atlantik ötesine taşımışlar ve bu kurulu düzeni geliştirmişlerdir (MGK, 2013:1)

Öyle ki pek çok Afrika toplumunda kölelik olarak adlandırılan aslında tamamıyla kölelik etmeye dayalı durumları göstermekten çok en iyi şekilde tebaa veya hizmetçi olarak tercüme edilebilecek bir durumu ifade edebilir. Örnek olarak Gana'daki Asante'ler (Ashanti) arasında akoa terimi, köle, tebaa veya hizmetçi olarak tercüme edilmektedir. Bu terimlerin ifade ettiği üzere çevre şartlarına ve toplumun ihtiyaçlarına bağlı olarak pek çok değişken kölenin elde ettiği hizmet karşılığında gündeme gelen baskının seviyesi ve kölenin toplumun diğer normal grupları ile olan ilişkisini de içerecek şekilde, Afrika'nın değişik bölgelerindeki hizmet etme çeşitlerini belirlemiştir. Böylece ılımlı kölelik, orta halli kölelik ve sert kölelik arasında ayırım yapmak olasıdır. Kölenin tüm tanımlamalarındaki ortak payda, böyle bir insanın politik olarak başka bir insanın malı olması, sosyal acıdan toplumun geri kalan kesiminden daha aşağı bir seviyede bulunması ve zorunla çalıştırılmasıdır (Akt. Reynolds, 2004: 20-21).

Bu kıtada genellikle mecburi hizmetkârlık olarak yaşanan köleleştirme birden fazla nedenle yapılmıştır. Borcunu ödememiş kişiler, toplumsal düzenin bir parçası olan yasalara aykırı hareket eden kişiler köleleştirilmiştir. Salgın hastalıklar, kuraklık, savaşlar ve açlık gibi etmenlerde kişileri kendilerini ve ailelerini bu tehditlerden korunmak için kendi istekleri ile köle olmalarına neden olmuştur (Reynolds, 2004: 22).

Afrika kıtasında köleler, köle sahipleriyle hemen hemen aynı şartlara sahip olmuşlardır. Barınma, beslenme, giyinme ve köle edinme bunlardan bazılarıdır. Kölelerin kullanımı

sosyalden ekonomiğe, tarım arazilerinde veya madenlerde ve ev işlerinde çalıştırılmalarından adak olarak kullanılmalarına kadar çok değişik şekillerde gelişmiştir. Tüm bu kullanım şekilleri Afrika kıtasında Avrupalıların henüz buraya ulaşmasından önce yaşanmıştır (MGK, 2013:2).

Geleneksel Afrika köleliğinde köleler üreten ve ülke ekonomisine katkıda buldukları için saygı duyulan kişiler olmuşlardır. Yenidünyanın verimli topraklarında çalıştırılan siyah işgücü, plantasyon sahibi ülkelerin ekonomilerine hizmet etmek için onların zenginliklerine zenginlik katmak için var olmuştur. Bu Afrikalı işgücüne transatlantik köle ticareti olma özelliğini katmıştır. Afrika'nın bazı bölümlerinde köleler aynı zamanda askeri ve idari yetkililer olarak da kullanılmışlardır. Mali İmparatorluğunda başta gelen valilik görevlilerinin arasında köleler ve azat edilen köleler de bulunmaktaydı. Köleler ayrıca dini amaçlarla da kullanılmışlardır. Köle haline getirilen insanlara yapılan muamelelerin şiddeti kölelerin hizmet ettikleri amaca ve işin doğasına göre zaman ve mekân içerisinde farklılık göstermiştir. Afrika kölelik biçimlerinin çeşitliliğine karşın bu olay 19. Yüzyıl gözlemcileri tarafından çizilen resim içerisinde sıklıkla iyi huylu olarak görülmüştür (Reynolds, 2004:22-24).

On sekiz yıl boyunca Gana'da tüccarlık yapan bir İngiliz olan Brodie Cruickshank, Afrika köleliğini şu şekilde tarif etmiştir (1853:240): *“Korumamız altında olan ülkelerdeki kölelerin durumu, hiçbir şekilde çözülemeyen sıkıntılardan biri olmamıştır. Sıradan durumlarda köle, efendisinin ailesinin bir üyesi olarak kabul edilir ve çoğunlukla doğal bir varisin bulunmadığı durumlarda efendisinin malları ona kalır. Köle efendisi ile birlikte ve aynı tabaktan yemek yer ve onun tüm basit keyiflerinden eşit derecede pay alır. Kölenin kışkırtıldığı durumlar mahkemeye getirilirdi. Eğer efendisi kanunen geçerli bir sahipliği kanıtlayabilirse, bir köle rehinden kurtulma parası ödeyerek özgürlüğüne kavuşabilirdi. Bununla birlikte eğer karşılaştığı muamelenin kötü olduğu anlaşılırsa köle bir özgürlük sertifikası alırdı”* (Akt. Reynolds, 2004:30-31). Tabi ki altın sahilindeki kölelik Cruickshank'ın iddia ettiği kadar iyi huylu olsaydı bu istismar topraklarında binlerce köleyi de özgür bırakmaya da gerek kalmazdı. Kölelik

yaşam hakkının elden alınması dâhil en aşırı biçimlerinde hem Afrika'da hem de batıda oldukça yaygın olarak görülmüştür (Reynolds, 2004:31).

Köleleştirme, genellikle mecbur bırakma ile meydana gelen ve bu doğrultuda devam eden ancak bazı noktalarda ortak ve ikili değişimlere ihtiyaç duyan karmaşık ve karşılıklı bir ilişkidir. Köle yapılanlar bazı sosyal ve kültürel kodlu bağlanmalardan ayrılarak ve tam manasıyla başka bir ağ ve bağlanmalar altına alınmaktadır (Toledano, 2010:7-45).

Kölelik kavramı ise insan tarihi kadar eski olup örnekleri bize eski çağlarda kendini göstermektedir. Köleliğin temelini sosyal sınıf ayrımlarına dayalı bir sistem olduğu bilinmektedir. Tarihte bilinen ilk kölelik kayıtları eski Mısır dönemine uzanmaktadır. M.Ö. 4000'li yıllarda kölelik sistemi altında olan insan sınıflarının varlığı söz konusu olmuştur. Bu coğrafya haricinde eski çağlarda Asur, Babil, Hindistan ve eski Yunanistan dönemlerinde de insanlar arasında kölelik sınıfının yer aldığı bilinmektedir. Bahsi geçen ülkeler arasında özellikle eski Yunanistan'da hizmet ve üretim süreçlerinin sadece köleler tarafından yapıldığı bilinmektedir. İlgili dönemlerde köle sınıfı toplumların vazgeçemediği unsurlar olmuştur. Tarihi boyunca her döneme ve topluma göre farklı şekillerde köleleştirilen insan sınıfları söz konusu olmuştur. Genel olarak ticaret, borç ve savaşlar sonucunda meydana gelen kölelik durumu ekonomilerin temel yapısı olarak kabul görmüştür. Ucuz veya bedava işgücü olarak eski çağlarda ekonomi içerisinde emek üretimine katılmıştır. Köleleri alıp satabilmek ve fiziksel açıdan kullanmaz hale gelince tamamen kovabilmek söz konusuydu. Bu dönemde köleler en ağır işlerde kullanılmış ve böylece sosyal hayatın en alt sınıfını meydana getirmişlerdir. Antik Yunanistan dönemindeki köleler taşınabilen bir mal cinsi olarak kabul görmüştür. Bu dönemde köleler hiçbir hak ve özgürlüğe sahip olamamışlardır. Köleler, sahipleri tarafından istenilen her işi yapmak ile yükümlüdürler. Ağır şartlarda çalıştırılan kölelerin bu durumdan kurtulmasının tek yolu sahipleri tarafından azat edilmeleri yani özgürlükleştirilmeleriydi. Köleler genel olarak fiil ve hak ehliyetlerine sahip olamamışlar ve sahipleri tarafından uygulanan her türlü cezai işleme katılmak zorunda kalmışlardır (Gözlü ve Yılmazcan, 2017:119).

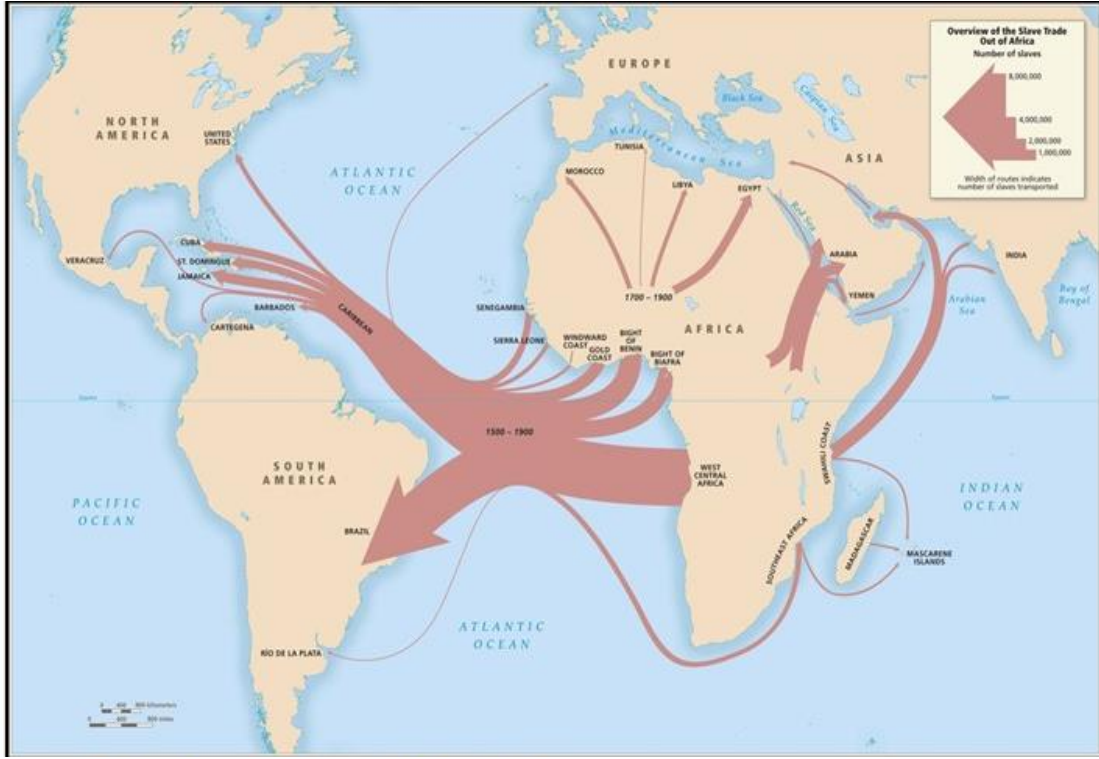
Köle ticareti daha çok ilk ile orta çağ döneminde çok önemli bir iktisadi kaynak olarak kabul edilmiştir. Daha çok Balkan toplulukları döneminde ve ilk-ortaçağda yoğun olarak köle pazarları ile köle ticareti yapılmıştır. Bu bölgesel durum nedeniyle köleler “Slav” ismi ile çağırılmıştır. “Slavery” şeklinde İngilizce diline aktarılan köle sisteminin başlangıç zamanı kesin olarak bilinmese de tahmini olarak göçebe hayattan yerleşik hayata geçilmesi ile beraber başladığına inanılmaktadır. Yerleşik yaşam ile birlikte gelişen hayvancılık ve tarımda ağır kas gücüne duyulan ihtiyaç ile kölelerin meydana çıktığı ve tarımsal işlerde kullanıldığı düşünülmektedir. Daha çok maddi güce sahip sosyal sınıfın erkek ve kadın köleye sahip olması önemli olarak kabul edilen bir güç sembolü olmuştur (Gözlü ve Yılmazcan, 2017:119).

Ünlü düşünür Aristoteles’in konu ile ilgili şu sözleri durumu açıklar nitelikteydi: *“Mekik, kendiliğinden havada uçup dokuma işi yapmadıkça, ustanın kalfaya, efendinin köleye ihtiyacı vardır.”* Ünlü düşünürün sözlerinden anlaşıldığı üzere bir iş sürecinin kendi kendine oluşması mümkün olmayacağı için kölelik her daim olacak bir olgu olmuştur (Çağla, 2015:29, Akt. Gözlü ve Yılmazcan, 2017:120)

Antik Yunanistan’da iki çeşit köleliğin yer aldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi borç köleliğidir. İkincisi ise devlet köleliğidir. İnsanların vaktiyle ödeyemedikleri borçları karşısında bedenlerini satmaları Antik Yunanistan döneminde yaygın olan kölelik türleri arasında yer almıştır. Borç köleliği insanların ödeyemedikleri borçları karşısında köleleştirilmeleri olarak görülmektedir. M.Ö.7. yüzyılda Yunanistan’daki Spartalı’ların Messenia’lıları borçlar nedeniyle köleleştirme yoluna gitmeleri bu kölelik türünün başlangıcı olarak düşünülmektedir. Diğer çeşit olan devlet köleliği yani bir diğer ismi ile serflik ise “demosioi” diye adlandırılan kölelerin devleti kontrol edenler tarafınca alınarak ve sadece devlet işleri için kullanılmasıyla oluşan bir tür olmuştur (Gözlü ve Yılmazcan, 2017: 132).

Bu fikirlerin hepsi büyük bir ırkı zincire vurmak için bir meşrulaştırma dayanağı olmuştur. Atlantik köleliği kendinden önceki versiyonlarının hepsinin kötü yanlarını almış ve koca bir kartopuna dönüştürmüştür.

Ayrıca köle ticaretinin Arap dünyasında da oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Köle sınıfının Afrika dışına gönderilmesi, İslamın gelişimi ve Afrika'nın kuzeyinde yayılmaya başlaması ile Müslümanların hâkimiyetleri çerçevesinde yapılmıştır. Bu sayede İslam'ın ortaya çıktığı yedinci yüzyıl ile 15. Yüzyılda ortaya çıkan transatlantik köle ticareti arasında Arapların kontrolünde olan Hint ve Sahra okyanusu üzerinden yapılan ticaret Afrika ekonomisine önemli derecede katkı sağlayan bir unsur olmuştur (Bknz. Şekil 2.1) (Mgk, 2013: 3).

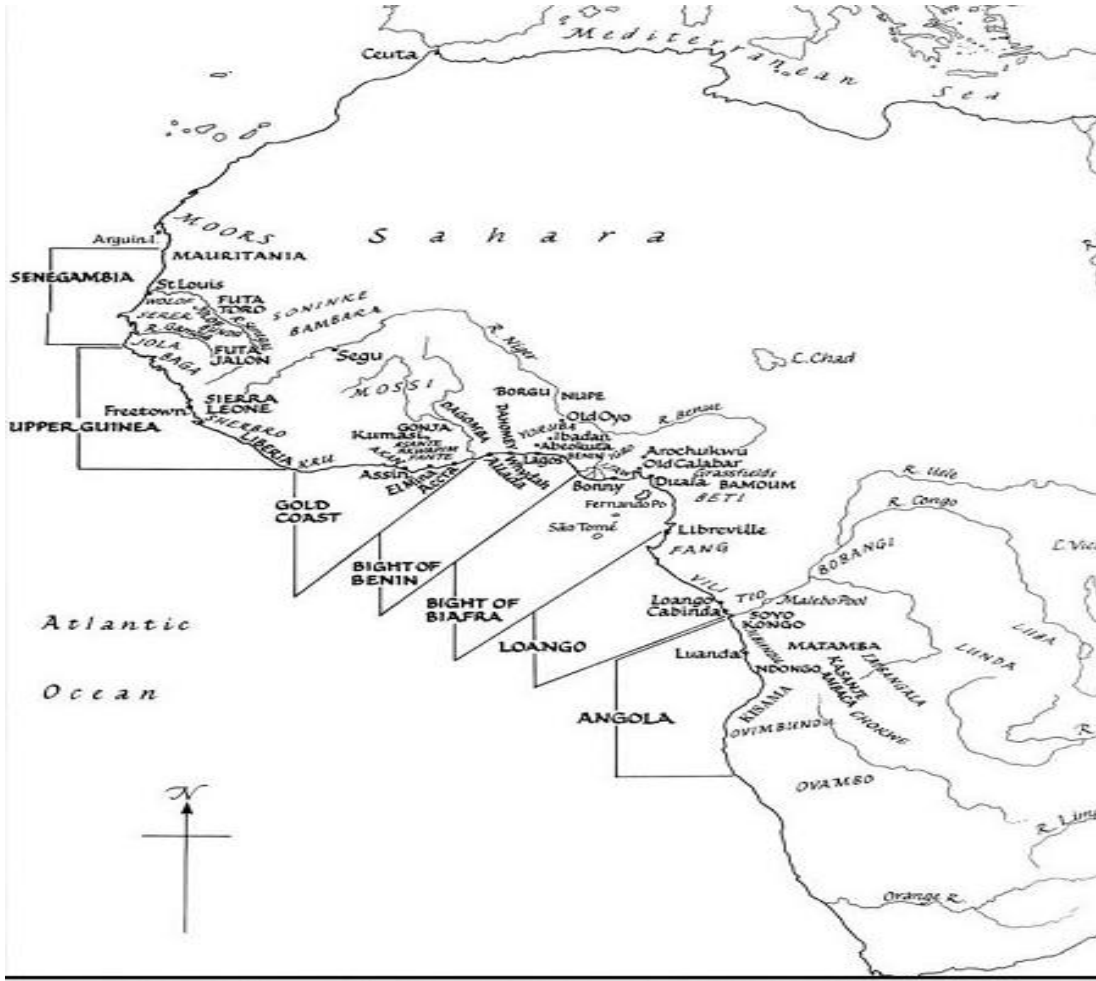
Şekil 2.1: Afrika Dışına Yapılan Köle Ticaretine Genel Bakış

Kaynak: MGK, 2013

3. ATLANTİK KÖLE TİCARETİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

15. yüzyılın ortasına kadar Avrupa, köle ticaretini Kuzey Afrika'dan yapıyordu. Bu ticaret Müslüman tacirler aracılığı ile gerçekleştiriliyordu. Ancak ilk defa 1441 yılında Portekizliler tarafından bugünkü Afrika'nın Moritanya sahil şeridinde ele geçirdikleri Afrikalıları satmak üzere; o yıllarda düzenli olarak siyah ve beyaz köle ticareti yapılan Güney Avrupa'daki köle pazarları arasında bulunan Lizbon'a götürmesiyle Transatlantik üzerinden gerçekleşen ilk köle ticaretinin yolu açılmış oldu (Mgk, 2013: 4).

Avrupalıları Afrika kıtasına sürükleyen ilk maddi kaynağın köle ticaretinden ziyade altın olduğu bilinmektedir. Bugünkü adıyla Gana, Altın Sahili olduğu biliniyor ve bu maden ticareti 15. Yüzyılda Portekizli tacirler aracılığı ile yapılıyordu. Takip eden yıllarda İngilizler ile Hollandalıların da ilgisini çekmiştir. Portekizliler 1450'de Moritanya'nın açıklarında olan Arguin adasına bir ticaret merkezi kurmuştur. Ayrıca 1482 yılında altın sahili olarak geçen bölgeye köle ticaretinden ziyade altın ticareti yapmak için önemli olan Elminasa kalesi inşa etmişlerdir. Bu kale sahra altı Afrika'sında kurulan ilk kale unvanını taşımaktadır (Bknz. Şekil 3.1) (Mgk, 2013: 4).

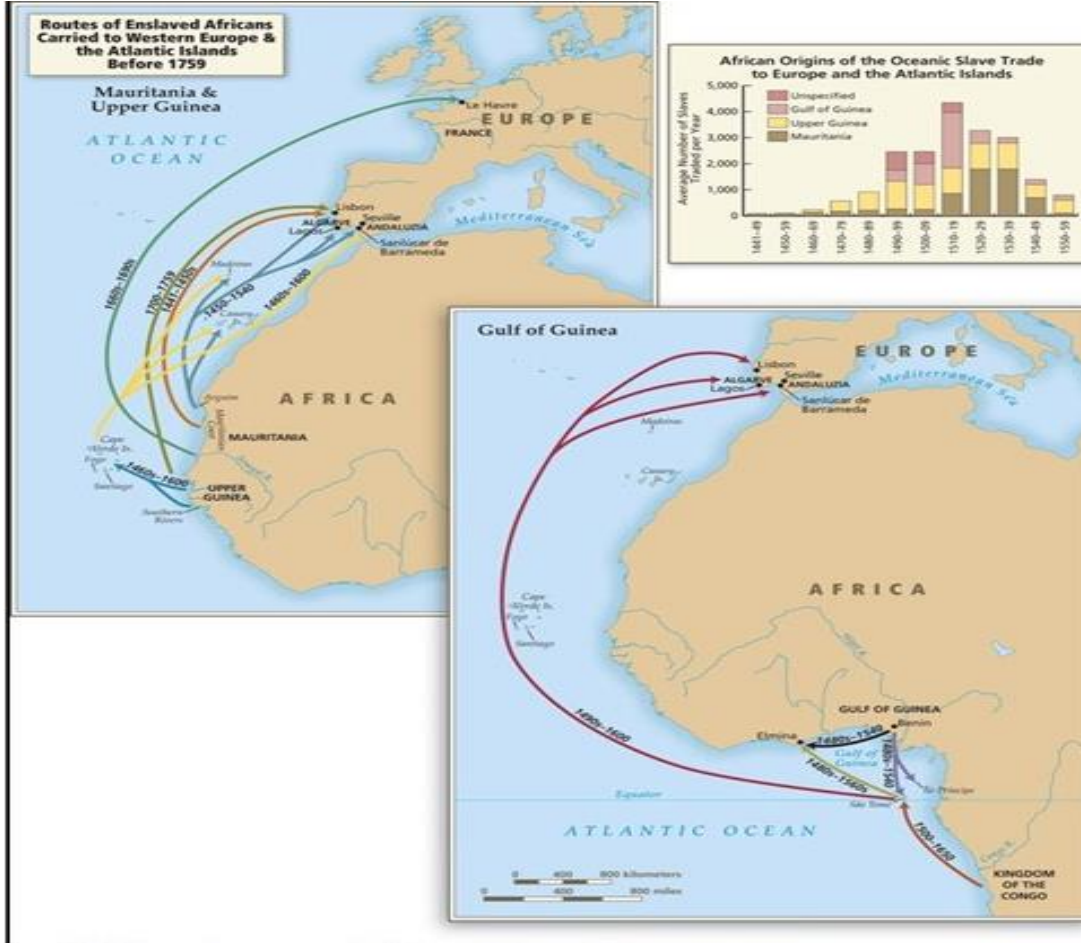

Şekil 3.1: Batı Afrika ve Atlantik Köle Ticaret Noktaları

Kaynak: MGK, 2013

İngilizler, parlamentonun Afrika kıyılarında köle ticareti faaliyetlerini, Afrika ile ticaret yapan İngiliz Kraliyet Maceracıları Birliğinin tekeline bırakma kararı aldığı 1663 yılına dek resmi olarak kölelerle ilgilenmeye başlamışlardır. Richard Jobson adındaki bir İngiliz, muhtemelen İngiliz kolonileri o sıralar onlara ihtiyaç duymadığından, köleleri satın almayı veya onlarla uğraşmayı kabul etmemiştir. Şöyle demektedir (1623: 112): *“bizler ne tür malların ticareti ile uğraşan ne de birbirimizi veya bize benzeyen herhangi bir başkasını alıp satan insanlarız”* (Akt. Reynolds, 2004: 54).

Transatlantik üzerinden yapılan köle ticareti aşamalarının ilki kölelerin Avrupa, Portekiz ve İspanya'ya bağlı olan Kanarya adalarına getirilmesi idi. Avrupa'ya yapılan bu köle ticareti "Eski Dünya Köle Ticareti" olarak isimlendirilmiştir (Bknz. Şekil 3.2) Bu durumun yanı sıra kabul edilen ilk gerçek transatlantik üzerinden yapılan köle ticareti farklı bir tarihi işaret etmektedir. Afrikalı kölelerin Amerika'ya getirilerek satıldığı 1518 yılındaki ticaret ilk transatlantik üzerinden yapılan köle ticareti olarak kabul edilmektedir (Mgk, 2013: 4).

Şekil 3.2: 1759 Yılından Önce Atlantik'te Eski Dünya Köle Ticareti Güzergahları

Kaynak: MGK, 2013

Transatlantik köle ticaretinin ilk tohumları Amerika'nın keşfi ile atılmış olması su götürmez bir gerçektir. Kristof Colombo'ya, dönemin Kastilya hükümdarı, tehlikeli yolculuk yüzünden destek vermiştir. Osmanlıların denetimi altında bulunan Baharat ve İpek Yollarının kaynağına ulaşmak ve buralardaki zenginliklerden, Hint ve Çin'in kaynaklarından pay almak isteyen İspanya hükümdarı, Hindistan'a ulaşması için yardım sağladığı bu denizcinin o zamana değin bilinmeyen yeni bir kıtaya varacağını nereden bilebilirdi (Bozkurt, 202: 161).

Kristof Colombo 1492'de İspanya Monarşisini temsilen Yeni Dünya'yı keşfettiğinde sömürge toprakları üzerindeki, aradan dört buçuk yüzyıl geçmesine rağmen bir çözüm bulunamayan uzun ve yıkıcı uluslararası rekabeti de başlatmış oldu. 1492'de Kristof Colombo Amerika'ya ulaşarak bu yeni bölgenin, tarımsal açıdan olağanüstü imkânlar sunduğunu fark ettiği gibi zenginlik açısından da oldukça avantajlı olduğunu anlamıştır. Bu yeni coğrafya şeker kamışının üretilmesine oldukça elverişli olduğu için önemli bir etkiye neden olmuştur. 1400'lü yıllar İspanyolların ve Portekizlilerin şeker kamışlarını Atlantik adaları üzerinden getirmesi ve bu ürünlerin tarımsal çalışmalarının yapılması için köle ticaretinin yürütüldüğü dönem olmuştur. Kristof Colombo Amerika'yı keşfettikten sonra ikinci seyahatinde şeker kamışı ekme denemeleri yapmıştır. 1493 yılında Kristof Colombo yanında getirdiği şeker kamışlarını Karayip adalarına dikerek bölgenin tarıma uygunluğunu test etmiştir. Yapılan testler sonucunda bölgenin şeker kamışı tarımına uygun olduğunun görülmesi üretimin cazip bir hale gelmesine neden olmuştur (Mgk, 2013: 5).

Takip eden yıllarda şeker kamışından sonra kahve, tütün ve pamuk benzeri tarımsal ürünlerin ekimi yoğunlaşmıştır. Bu yoğun tarımsal faaliyet beraberinde işgücü sorununu ortaya çıkarmıştır. Plantasyon erkleri ortaya çıkan bu işgücü ihtiyacının karşılanması için Amerikada bulunan yerlilerden faydalanmaya çalışmışlardır. Bu çaba sonucunda milyonlarca bölge yerlisini zor şartlarda çalıştırmaya uğraşmıştır. Ancak bu zor şartlara tahammül edemeyen, Avrupa menşeli hastalıklar neticesinde ölümle sonuçlanan süreçlerinden sonra bölgeye oldukça hâkim olan yerli halk kaçmaya başlayınca plantasyon erkleri hedeflerine ulaşamamıştır (Mgk, 2013: 5).

Yerli halktan elde edilen kölelerden kısmen de olsa faydalanılmaya devam edilse de sürekli artış gösteren işgücü ihtiyacı plantasyon erklerini zor durumda bırakmıştır. Bu durum neticesine Afrikalı köleler en iyi seçeneği oluşturmuştur. 1500'li yıllara kadar Afrika'nın haricinde en büyük pazarlar arasında olan Avrupa ülkeleri kıtanın keşfi ile liderliği Amerika'ya kaptırmışlardır. Plantasyon erklerinin ihtiyaçları doğrultusunda yönlenen Atlantik köle ticareti yeni köle pazarlarının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum zincirleme bir reaksiyon başlatarak yeni plantasyonların kurulmasına ve yeni köle pazarlarının oluşmasına sebebiyet vermiştir (Mgk, 2013: 5).

15.yüzyıldaki teknolojik ilerlemeler ve keşiflerle beraber İngiltere'den başlayarak feodalizmin çözülüşü ve kapitalizmin oluşum süreci ortaya çıkmıştır. Zamanla da manifaktür ve ticaret kapitalizmi gelişmiş; önce İspanya ve Portekiz sonraları da Hollanda İngiltere ve öteki Avrupa ülkeleri güçlenerek yeni bir dönemi başlatmışlardır. Merkantilist politikalar ve ilk dönem sömürgecilik bu döneme damgasını vurmuştur. Rekabet, savaşlar ve sonunda İngiltere'nin hâkimiyeti altında gelişen bu sürecin başlangıcında Avrupa'nın yükselen sömürgecileri bir yandan Afrika ve Amerika kıtalarında köle ticareti yapmakta, deniz ticaretine korsanlıkla egemen olmaya çabalamakta; bir yanda da buralarda yerli halkları soykırıma uğratarak başta altın olmak üzere değerli madenleri yağmalamakta, baharatlar, şeker, tütün, tropikal ürünler gibi lüks maddelere dayalı ticaret gerçekleştirmekteydiler (Gerger, 2012: 15).

Karl Marx, kapitalizmin pembe şafağı olarak adlandırdığı ilkel birikim sürecini şöyle anlatmaktadır: (2011: 718).

“Amerika kıtasındaki gümüş ve altın madenlerinin keşfinden sonra yerel halkın zor şartlara maruz bırakılması, köle edilmesi, altın madenlerinin mezarlar haline getirilmesi, Hindistan'ın doğu adalarına yağmalamalar ve fetihler başlatılması, Afrika kıtasının siyahilerin ticari nedenlerle avlandığı bölge haline getirilmesi kapitalist üretimin pembe şafağı olarak isimlendirilecekti.” (Akt. Gerger, 2012: 15).

Bahsi geçen dönemde, büyük göç dalgalarıyla Avrupalılar kolonilere yerleşmişler oralarda büyük çiftlikler, kölelerin çalıştırıldığı plantasyonlar ve yerleşim merkezleri kurmuşlardır.

Kristof Colombo Amerika kıtasının yerli halk için mektubunda şunları yazmıştır; *“Bizlere pamuk, havuç, mızrak ve benzeri birçok ürün getiriyorlardı. Bu ürünleri asmaca çingirakları ve cam boncuklar ile değiştiriyorlardı. Ellerinde olan ve sahip oldukları ne varsa değiş tokuş yapmak istiyorlardı. Fiziksel açıdan sağlam yapılara sahip güzel vücutları olan ve yakışıklı yaratıklar olarak tanımlıyorlardı. Üzerlerinde taşıdıkları silahları yoktu hatta silahın ne olduğunu bilmiyorlardı. Çok iyi hizmetkârlık yapıyorlardı. Yalnız elli asker ile onları kontrolümüz altına alabildik ve istediğimiz her şeyi yaptırabildik. Yerli halk mülkler konusunda o kadar özgür ve saftı ki bu durumu gözüyle görmeyen hiç kimse inanmazdı. Ellerinde olan ve sahip oldukları herhangi bir şeyi istediğimizde hayır dedikleri hiç olmamıştı. Bunun aksine sahip oldukları her şeyi biri ile paylaşmak istiyorlardı”* (Zinn, 2000: 9-10-13, Akt. Gerger, 2012: 16).

İyilik, barışçılık, paylaşımcılık görünce bu sözlerin sahibi Kristof Colombo'nun aklına hemen bu insanları iyi uşaklar yapmak, köleleştirmek geliyordu. Öyle de oldu. Yeni Dünyada zorbalık ve şiddet tohumları böyle ekildi. Avrupa'dan gelen yağmacılar ise katliamlarla başlamışlardır. Amerika kıtası tarihin az gördüğü bir talan ve şiddet furyasıyla sarılmış, gerçek bir soykırım yaşamıştır. Köleleştirilen yerli halklar korumasız oldukları yeni mikroplardan, salgın hastalıklardan, açlıktan, aşırı çalıştırmaktan, dayaktan, vahşetten ve yağmacıların kurşunlarından kitleler halinde hayatlarını kaybetmiştir. Yerli halk pek çok durumda bu korkunç vahşet ve köleleştirme saldırısından kurtulmak için toplu intiharı seçmiştir (Gerger, 2012: 15).

1521 ile 1660 yılları arasında kayıtlı olan resmi veriler incelendiğinde Amerika kıtasından İspanya'ya 200 tonun üzerinde altın 18 bin tonun üzerinde gümüş taşındığı gözlemlenmektedir. Ancak öngörülen tahminlere göre bu metal transferinin bu rakamların iki katı üstünde olduğu söylenmektedir (Beaud, 2015: 22).

Kristof Colombo bu durumu şu sözleri ile açıklamaktaydı:

“Altın dünyanın en mükemmel şeyidir. O kadar ki ruhları cennete bile gönderebilir.”
(Akt. Beaud, 2015: 22)

Ayrıca şeker kamışı üretimi, rom ve melas, zenci köle ticareti, Amerika'nın kıymetli madenlerinin gün yüzüne çıkarılması ve yağmalanması bir yüzyıl boyunca İspanya'nın önemli bir zenginlik kaynağı olmuştur (Beaud, 2015: 22).

Batının batılı olmayan halklara çektiği acının büyük ihtimalle en büyüğü, Avrupalı sömürü, sömürgeleştirme politikası ve Yeni Dünyaya getirilen hastalıklar nedeniyle, yerli halkın kitleler halinde yok edildiği Kuzey ve Güney Amerika kıtalarında yaşanmıştır. Afrika'da köle ticaretinin harap edici etkileri, Amerika kıtalarındaki tarım ve işgücü ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'nın genişleme tarihine diğer toplumlar üzerindeki olumsuz etkileri açısından bakmak mümkünken, batılı olmayan bu toplumları bir bütün olarak görmek ve batı ile ilişkilerinin çeşitli boyutlarını akılda tutmakta gereklidir. Doğu Afrika ve Sahra ötesi köle ticaretleri ile birlikte, Atlantik köle ticareti dünyanın pek çok bölgesine götüren ticari bir sistemin parçası olmuştur (Reynolds, 2004: 13).

Atlantik köle ticaretinden sonra *“ekvatorun altında artık barış yoktu.”* (Andrews, 1934-1938: 12-20, Akt. Williams, 2013: 22). İngiltere, Fransa ve hatta Hollanda, iber eksenine meydan okumaya başlamışlardı ve güneşin altında kendi yerlerini talep ediyorlardı. Zenci de istememesine rağmen buradaki yerini alacaktı. Bu güneş onun için Yeni Dünyanın şeker, tütün ve pamuk plantasyonlarının kavuruculuğu olacaktı. Adam Smith'e göre (1937: 538) yeni bir sömürgecinin refahı basit bir ekonomik etmene bağlıydı: *Bol miktarda verimli toprak.*” (Akt. Williams, 2013: 22).

3.1.Özgür İşgücü ve Yerli Kölelikten Zenci Köleliğine

Kölelik Merivale'nin adlandırıldığı üzere (1928: 262) “tiksindirici bir kaynak” olabilirdi ama bununla birlikte birinci derecede önemli bir ekonomik kurumdu. Bu kaynak Antik Yunan ekonomisinin temeli olmuş ve Roma İmparatorluğunun kurulmasını sağlamıştır. Modern zamanlarda ise Batı dünyasının çay ve kahve fincanları için şeker temin etmişti. Yine bu kaynak modern kapitalizme temel oluşturmak için pamuk üretti. Amerika'nın

güneyini ve Karayip adalarını o inşa etti. Tarihsel perspektif içinde bakıldığında görülüyor ki kölelik temel sosyal haklardan yoksun olan sınıflara uygulanan sert muameleden, katı feodal kanunlar ve anlayışsız yoksul yasalarından ve de sterlin cinsinden zenginlik kazanmaya başlayan ve insan hayatını artan üretimin tanrısallığına feda etme fikrine alışmaya başlamış bir yükselen kapitalist sınıfın duyarsızlığından oluşan genel resmin bir parçasını oluşturuyordu (Akt. Williams, 2013: 24).

Yeni keşfettikleri özgürlük doktriniyle birlikte ortaya çıkan sanayici orta sınıfın entelektüel şampiyonu olan Adam Smith (1937: 365), genelde efendiyi kölelik sistemine itenin gurur ve güce duyulan aşk olduğu, oysaki köle emeğinin kullanıldığı ülkelerde özgür işgücünün daha karlı olacağı görüşünü yaydı. Evrensel tecrübe kesin olarak gösterdi ki “köleler tarafından yapılan işin maliyeti, sadece onların bakım masraflarıyla sınırlıymış gibi gözükse de, sonuçta hepsi içinde en pahalıydı. Mülk sahibi olamayan birinin mümkün olduğunca çok yiyip, mümkün olduğunca az çalışmaktan başka bir çıkarı olamazdı. İşe alınmış özgür işgücünün ekonomik açıdan köleye olan üstünlüğü, köle sahibi için bile çok açıktı. Köle işgücü isteksizdi, niteliksizdi ve yapabileceği işler kısıtlıydı. Diğer koşullar eşit kalmak şartıyla, özgür insanlar tercih edilebilirdi (Akt. Williams, 2013: 24).

Avrupa'nın 16 yüzyıldaki kısıtlı nüfusu, Yeni Dünyada şeker, tütün ve pamuk gibi temel ürünleri büyük ölçekli üretmek için gerekli olan yeterli sayıda özgür işçiye sahip değildi. Kölelik bunun için gerekliydi ve köleleri elde etmek için de Avrupalılar ilk önce yerli halka sonra da Afrika'ya yönelmiştir. Kölelik ırkçılıktan doğmamış, aksine, ırkçılık köleliğin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yeni Dünyanın özgür olmayan işgücü kahverengi, beyaz, siyah ve sarı: Katolik, Protestan ve pagan olmuştur (Williams, 2013: 26).

Yeni Dünya'da gelişen köle ticareti ve köle işgücünün ilk örneği irksal açıdan Zenciyi değil Yerliyi kapsamıştır. Yerliler kendilerinden talep edilen aşırı çalışma yükünü, yetersiz beslenmeye, beyaz adamın hastalıklarına ve yeni yaşam tarzına ayak uydurmaktaki yetersizliklerine çabucak yenik düşmüştür. Dominik Cumhuriyetinin başkenti Ciudad Trujillo'yu da yer alan Kristof Colombo'nun heykelinin altında bulunan

yerli kadın figürünün minnettar bir biçimde (ki tabela böyle yazar), Kristof Colombo'nun adını yazması bir tesadüfün eseri değildir (Williams, 2013: 26).

Yeni İngiltere (New Englad) sömürgelerinde yerli köleliği kârsız olmuştur. Aslında köleliğin bütün biçimleri kârsızdır, çünkü kölelik bu sömürgelerin çeşitlilik gösteren tarım yapısına uygun olmamıştır. Buna ek olarak yerli köle verimsizdir. İspanyollar bir Zencinin dört yerliye denk olduğunu keşfetmişlerdir. Yenidünyanın gelecekteki başlıca mahsulleri olan şeker ve pamuk yerlilerde eksik olan dayanıklılığı gerekli kılmış ve güçlü pamuk zencisine ihtiyaç duymuştur (Williams, 2013: 28).

Ayrıca yerli işgücü rezervi sınırlıyken Afrika işgücü sınırsızdır. Bu nedenle zenciler Amerika'nın yerli halkından çalınan verimli topraklarda çalıştırılmak üzere yurtlarında kaçırılarak Amerika'daki sömürgelere getirilmiştir. Fakat bundan önce yerlinin yerini alan ilk zenci değil, yoksul beyaz adam olmuştur. Bu beyaz hizmetkârlar (servants) çok fazla çeşitliliğe sahip olmuştur. Kimileri sözleşmeli (indentured) hizmetkârdır. Onlara böyle denmesinin sebebi anavatanlarından yola çıkmadan önce, yolculuklarının karşılığı olarak sözleşmede şart koşulan süre kadar hizmette bulunmalarını zorunlu kılan ve yasa tarafında içerilen bir sözleşme imzalamaları olmuştur (Williams, 2013: 28).

Hizmetkârların birçoğu feodalizmin bezdirici kısıtlamalarından kaçan derebeylik serfleriydi. İrlandalılar toprak sahipleri ve piskoposların boyunduruğuna karşı özgürlük arayışında olmuşlar, Almanlar ise Otuz yıl savaşının yıkımından kaçmışlardır (Williams, 2013: 29). Böylece bir sözleşmeli hizmetkârlar ticareti gelişmiştir. Sömürge dönemi boyunca çeyrek milyondan fazla kişinin bu sınıfa ait olduğu tahmin edilmektedir. Ödeyemedikleri borçları, çekmekle yükümlü oldukları cezaları nedeniyle ve yeni bir yaşam kurmak için yol parası karşılığında pek çok beyazda kıtaya belirli süreler kölelik yapmak üzere getirilmişlerdir (Williams, 2013: 30).

Ticari spekülasyonlar resmin içine dâhil oldukça suiistimallerde yavaşça içeriye süzölmeye başlamıştır. Adam kaçırma büyük ölçüde teşvik edilmiş ve Londra, Bristol gibi kentlerde sıradan bir iş halini almıştır. Yetişkinlere bol içki içirilmiş çocuklarsa şekerlemeyle kandırılmıştır. Adam kaçırılanlar erkek, kadın ve çocukları yakalayıp,

denizin ötesine nakledilmek üzere gemilere satan birer hayalet olarak anılıyorlardı. Alman göç dalgası dönemin işçi bulma acentaları olan yeni toprak vaatçilerini ortaya çıkarmıştır. Ren vadisi üzerinde aşağı yukarı dolaşarak feodal çiftçileri eşyalarını satıp Amerika'ya göç etmeye ikna etmiş ve göçmen başına komisyon almışlardır (Akt. Williams, 2013: 30).

Britanya ekonomisindeki iyileşme sözleşmeli hizmetkârların fiyatını artırmıştır. Avrupalı sözleşmeli hizmetkârlar arasında zaman içinde ayaklanmalar meydana gelmiş, firar edenler olmuştur. Bu durum toprağı işlemek için gerekli işgücü talebinin Afrika'ya çevrilmesine neden olmuştur. Britanya, Yeni Dünyada artık nüfusa olan ihtiyacı gidermek için yüzünü Afrika'ya dönmüştür. 1680'e gelindiğinde Barbados'ta Afrikalıların üretimin gereklerine Avrupalılardan daha iyi şekilde cevap verdiği dair olumlu belirtiler çoktan görülmüştür (Williams, 2013: 37). Sözleşmeli hizmetkârlar artık geçici köleler olmuştur.

Barbados'un şeker plantasyonlarında hizmetkârlar zamanlarını ıstıraplı gözyaşlarıyla ıslattıkları ekmeklerinin yanında patates kökünden başka hiç bir şeyleri olmadan (yaptıkları onca ağır işe rağmen) ve içecek olarak da bu köklerin içinde yıkandığı sudan başka bir şey almadan; ocaklarda ve değirmenlerde bir şey öğütürerek veya adanın kavurucu sıcaklığında toprağı kazarak geçirmişlerdir. Bir plantasyon sahibinden alınıp diğerine satılmış veya efendilerinin borçları için atlar ve yük hayvanları gibi sürülmüş, direklere bağlanıp efendilerinin keyifleri için kırbaçlanmış ve İngiltere'de domuzların kaldığı ahırlardan daha kötü durumdaki ahırlarda uyumuşlardır (Akt. Williams, 2013: 38).

Sonuç itibariyle beyaz işgücünün gördüğü muamele her zaman çetin, onur kırıcı olmuştur. Beyaz işçiler plantasyon sahipleri tarafından beyaz çöp olarak adlandırılmış ve zenci işgücüsüyle eşdeğer görülmüştür. Fakat hizmetkârların özgürlüğünün kaybı belli bir süre için geçerliken zencinin ki sonsuz olmuştur. Köle sahibi hiçbir zaman zenci köleliğinde olduğu gibi beyaz işgücünün malı ve canı üzerinde mutlak mülkiyete sahip olamamıştır (Williams, 2013: 39).

Hizmetkârı sözleşmesinin sonunda bir toprak bekliyordu. Diğer taraftan zenci yabancı bir çevrede, dikkat çeken rengi ve çehresiyle beyaz adamın diline ve yaşam tarzına yabancı biri olarak kendine ait bir topraktan sürekli olarak mahrum tutulabilirdi. Irksal farklılıklar tarla süren bir öküz gibi ya da bir yük beygiri gibi mekanik bir itaat dayatan, köle emeğini mümkün kılan bütün bir ahlaki ve düşünsel boyun eğmeyi ve teslimiyeti talep eden zenci köleliğini meşrulaştırmayı ve ussallaştırmayı kolaylaştırıyordu. Son olarak ki bu asıl faktördür, zenci köle daha ucuzdu. Bir beyaz adamın on yıllık hizmeti için verilen parayla bir zenci ömür boyu satın alınabilirdi (Akt. Williams, 2013: 40).

Tüm bu farkındalığın sonucu Zenci köleliği beyaz hizmetkârlığın üzerine inşa edildi. Profesör Phillips şöyle yazıyor (1929: 25): “*sonradan gelen çok büyük sayıdaki Afrikalı çoktan olgunlaşmış olan bir sisteme yerleştiler*” (Akt. Williams, 2013: 40).

Zenci köleliğin kökeni buradadır. Gerekece ekonomiktir, ırksal değil; işçinin rengiyle hiçbir ilgisi yoktur. Sadece işgücünün ucuzluğuyla ilgilidir. Yerli ve beyaz işgücüyle kıyaslandığında, zenci köleliği fazlasıyla üstün olmuştur (Akt. Williams, 2013: 41).

Yerli köleliği ve beyaz hizmetkârlığı siyah adamın üstün dayanıklılığı, söz dinlerliği ve çalışma kapasitesinin önünde yenik düşecektir. İnsanın saçı, rengi ve bembeyaz dişleri gibi fiziksel ve önemsiz özellikleri zenci köle ticaretinin vahşiliğini açıklamak için birer nedendir. Gerçek şuydu; amaç tamamen ekonomiktir. Sömürgelerde oluşan işgücü açığının finansmanı için zenci işgücü en ucuzu olmuştur. Plantasyon sahibi ihtiyaç duyduğu işgücü için Ay’a bile gidebilirdi ki Afrika Ay’dan daha yakındı. Zenci köleliğinin iklimle hiçbir ilgisi yoktur. Kökeni üç kelimeyle ifade edilebilir: Karayiplerde şeker; anakarada tütün ve pamuk. Ekonomik yapıdaki bir değişim işgücü tedarikindeki değişimi üretmiştir (Akt. Williams, 2013: 45).

Dolayısıyla zenci köleliği, belli tarihsel koşullarda, karayiplerin işgücü sorunu için sunulan bir çözüme olmuştur sadece. Şeker işgücü demektir, o emek kimi zaman köle, diğer zamanlarda ise kâğıt üzerinde özgür olmuş; kimi zaman siyah kimi zamansa beyaz kahverengi ya da sarı olmuştur. Kölelik hiçbir şekilde ve hiçbir bilimsel anlamda zencinin daha aşağı bir nitelikte olduğunu ima etmemiştir. Kölelik olmasaydı Karayip

şeker plantasyonlarında 1650 ve 1850 yılları arasında gerçekleşen muazzam gelişme imkânsız olurdu (Williams, 2013: 52).

4. GENEL HATLARIYLA ATLANTİK KÖLE TİCARETİ

Transatlantik köle ticareti boyunca Amerika kıtalarına en fazla köle taşıyan Portekizliler olmuş, Portekiz'i ise Britanya gemileri takip etmiştir (Mgk, 2013: 7).

Bu gemiler, 1860'ların sonuna kadar küçük yelkenlilerden oluşuyordu. 1870'lerin başından sonra ise devreye buharlı gemiler girmiştir. Buharlı gemiler, küçük yelkenlilere oranla daha güvenli ve daha hızlı olmuştur (Olpak, 2006: 53).

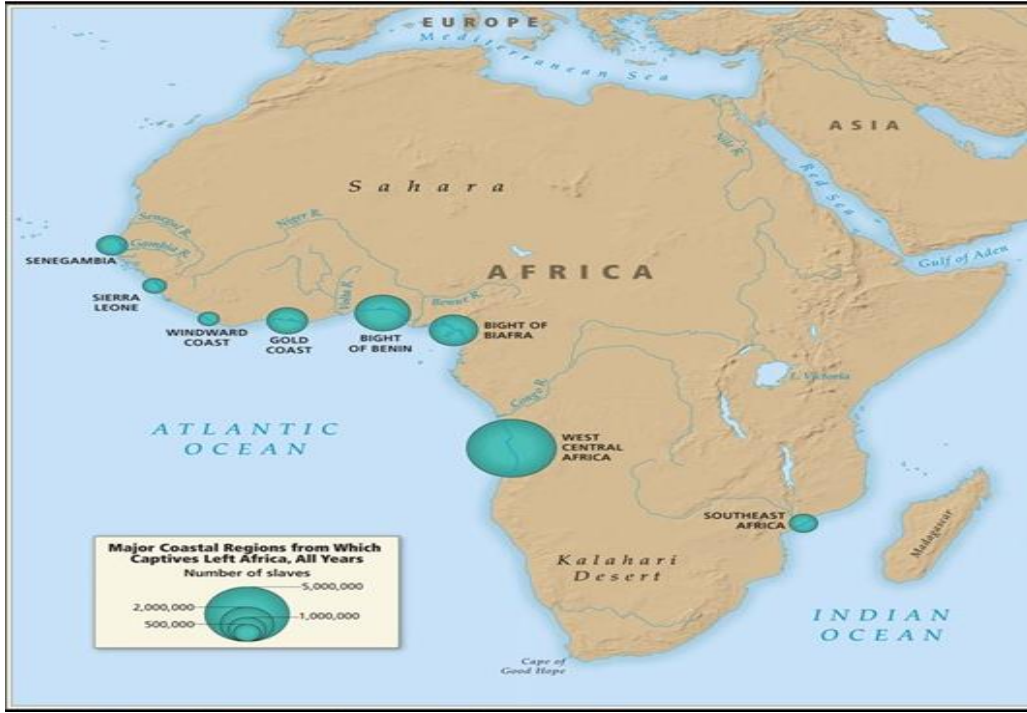
İlk İngiliz köle ticareti seferini 1562 yılında Sir John Hawkins yapmıştır. Elizabeth dönemine ait birçok sefer gibi buda 1493 yılında Afrika'yı Portekiz'in tekeline veren Fadalarında İspanyollara satılmıştır. Karayiplerde Britanya sömürgeleri kurulup şeker sanayisi başlayana kadar İngiliz köle ticareti karakter olarak üstünkörü ve sistemsiz olarak kalmıştır (Williams, 2013: 53).

Dünya ülkeleri bazı şirketler oluşturarak Afrika ile ticareti amaçlamış ve Amerika'ya köle göndermişlerdir. Oluşturulan bu şirketler, ticareti meydana getirebilmek için tekel haklarını hükümetlerden almışlar ve bu sayede fiyat kontrolü oluşturma imkânı bulmuşlardır. Buna karşılık, kıyı kesimlere yeni kaleleri inşa edip eskilerini koruma altına alma mecburiyetinde bırakılmışlardır. Böylelikle devlet kazançlarını, ticaret tekeli garantisini sağlayan lisans sahibi şirketler aracılığıyla koruma altına almışlardır. Hollanda, Felemenk Batı Hindistan Şirketi (Dutch West India 1621) Fransa, Fransız Batı Hindistan Şirketi (French West India Company 1664), Gine Şirketi (Guinea Company 1684) ve Senegal Şirketi (Senegal Comoany 1673) İngiltere ise Kraliyet Afrika Şirketi (Royal African Company 1672) vasıtasıyla temsil edilmiştir. Fakat 1700'lü yıllarda ulusal şirketler tarafından meydana gelen artan köle talebini karşılayamama durumu, ticareti özel şirketlere de açmıştır. Ticareti zamanla serbestleştirmişlerdir; İngilizler

1698'de, Fransızlar 1725'de, Hollandalılar 1730'da ticareti serbestleştirmişlerdir (Mgk, 2013: 8).

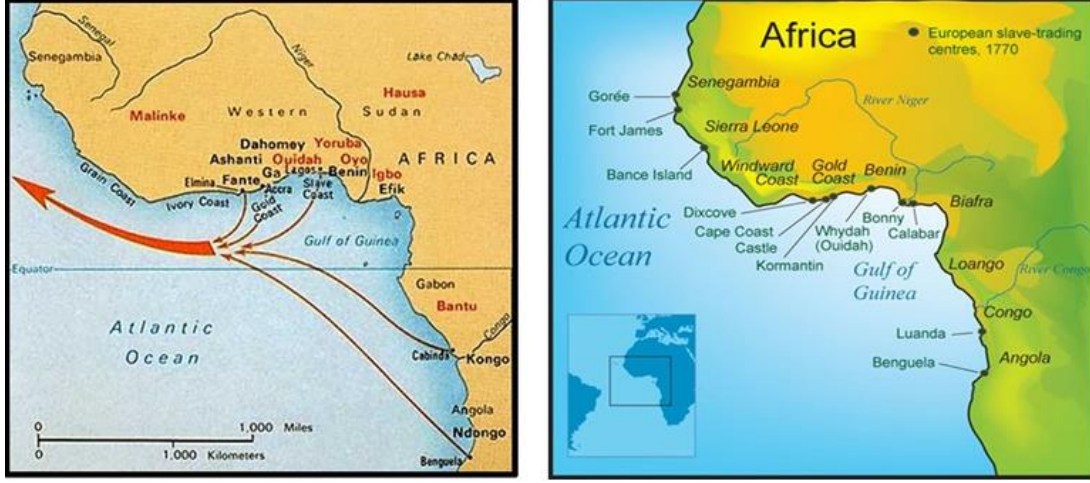
Büyüklüğüne rağmen Afrika az sayıdaki deniz girintisi ve geniş nehir haliçleri ile fazlasıyla ulaşılmaz bir kıyı şeridine sahiptir. Kıyı bölgeleri genişlik olarak oldukça dardır (yaklaşık 32 km) ve kıyı bataklıkları yolların inşaa edilmesini ve nehirlerde yön bulmayı zorlaştırmıştır (Reynolds, 2004: 33). Tüm bu nedenler Afrika'dan yapılan köle ticaretini zorlaştırmıştır.

Köleler genellikle farklı bölgelerden elde edilmiştir. Batı Afrika bölgesinde Senegambiya'dan Altın Sahili'ne(bugünkü Gana), Benin ve Biafra Körfezi'ne, Angola ve Kongo'ya kadar uzanmıştır. Transatlantik köle ticareti dönemlerinin tamamında elde edilen köle en fazlası Orta Batı Afrika'dan (Angola ve Kongo) tedarik edilmiştir. (Bknz. Şekil 4.1)

Şekil 4.1: Atlantik Köle Ticareti Boyunca Afrikalı Kölelerin İhraç Edildiği Bölgeler

Kaynak: MGK, 2013

Şekil 4.3: Afrika Köle Ticreti Noktaları

Kaynak: MGK, 2013

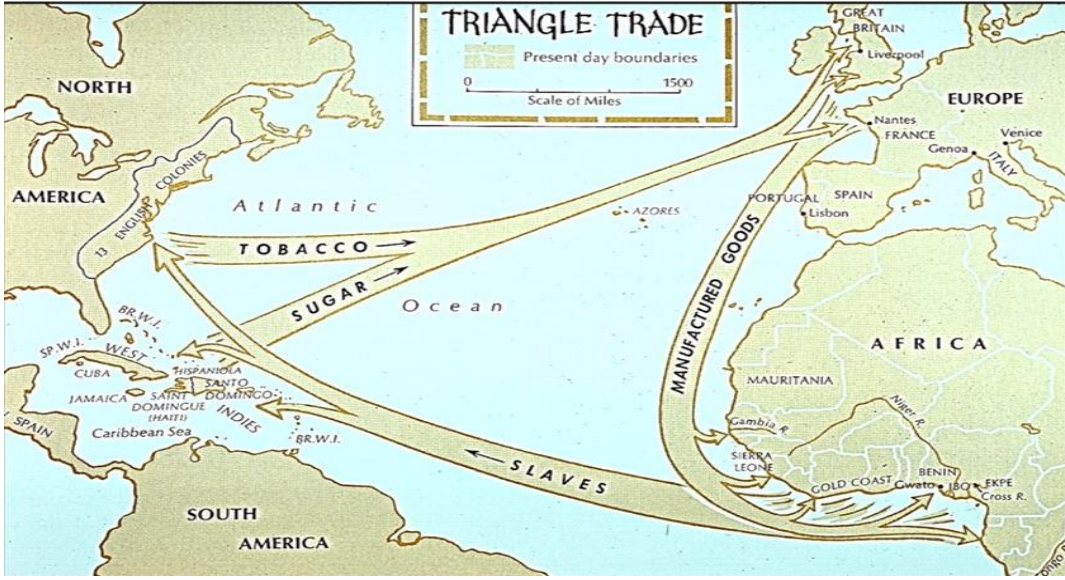
Kölelerin varış noktaları, 1441-1866 yılları arasındaki sahip olunan pay göz önünde bulundurularak hesaplanmış ve şu bölgeler olduğu tespit edilmiştir; Karayip adaları %42.2, Güney Amerika %49.1, Eski Dünya (Sao Tome, Madeira, Kanarya adaları, Yeşil Burun adaları ve Avrupa) %1, Kuzey Amerika %6.8 (Mgk, 2013: 8).

Transatlantik üzerinden yapılan köle ticaretleri tarihsel olarak farklı oranlı olmuştur. Bu oranlar incelendiğinde Afrika kıtasından getirilen kölelerin toplamı içerisindeki %5'inden daha azı 1600'lü yıllardan önce yaşanmıştır. Bu toplamın %14'üne yakını 1600 ile 1700'lü yıllar arasında yapılmıştır. Toplam rakam içerisindeki %75'lik kısmı ise 1701 ile 1810'lü yıllar arasında gerçekleşmiştir (Mgk, 2013: 3-4).

Köle ticareti esnasında, Afrika kıtasında Avrupalıların yerleşerek koloniler meydana getirdikleri bölge Afrika'nın güneyine kadar ulaşmıştır. Avrupalı köle tacirleri bir takım engelle karşılaşmışlardır. Afrika, kıta sahilleri bakımından sadece birkaç doğal liman sunması, zor coğrafi yapısı sebebiyle nehirlerin ve bitki örtüsünün daha içerilere ilerlemeye izin vermemesi ve bölgede bazı tropik hastalıklar bulunması gibi engeller Avrupalının kıtaya yerleşmesini engellemiş ve bu yerleşimin kıyıyla sınırlanmasına

sebepler olmuştur. Ticaret iki şekilde sürdürülmüş; gemi yahut kıyı bölgelerinde kurulan ticaret üsleri (kale yahut küçük hisarlar inşa edilerek) kullanılmıştır. Aracı yahut yerli yöneticilerden faydalanılmıştır (Mgk, 2013: 8).

Köle tacirleri ve Afrikalı yöneticiler, Afrika'da elde edilmesi zor olan bir takım ürünü (kumaş, silah, içki, barut, vb.) elde edebilmek için Avrupalılarla iş birliği yapmışlardır. Teslim edilen köleler gemilere doldurularak "orta geçiş" denilen, sıkıntılı koşullarda meydana gelen bir yolculukla Amerika'ya ve Karayiplere taşınarak tütün, pirinç, pamuk, şeker kamışı, mısır ve kahve işletmelerinde çalıştırılmaları öngörülmüştür. Avrupa'ya götürülen Yeni Dünya Plantasyonu içerisinde yetiştirilen ürünler sayesinde ticaret ağı üç köşeli olmuştur (Bknz. Şekil 4.4) (Mgk, 2013: 9).

Şekil 4.4: Üç Köşeli Ticaret

Kaynak: MGK, 2013

Sonuç itibariyle Avrupalılar Afrikalıları köle olarak edinin ticaretini yapmışlardır. Afrikalılar ise başka Afrikalıları yakalayıp mal karşılığında Avrupalılara değiş tokuş etmişlerdir. Bu malları ağırlıklı olarak kaliteli kumaşlar ve silahlar oluşturmuştur.

Silah ve kaliteli kumaşlar ile değiştirilerek elde edilen köleleri şeker plantasyonlarında oldukça zor şartlar beklemekteydi. Şeker kamışının hasat ve işleme zamanı geldiğinde süreli olunması gerekiyordu. Çünkü kesildikten sonra şeker özü bir gün içinde ekşiyebiliyordu. Bu kölelerin bayıltıcı sıcaklıkta uyumsuz 48 saat çalışmaları anlamına geliyordu. Şeker kamışı şeker fabrikalarında el merdanesi ile ezilip kaynatılmaktadır. Köleler sık sık ellerini merdanelere kaptırır, denetçiler kaptırılan uzuvları kesmek için küçük baltalara sahiptir. Böyle kötü bir ortamda çalışan işçilerin ortalama yaşam süreleri de oldukça kısa olmuştur.

Zenci köle emeğine dayalı bu şeker üretimi önemli zenginleşme kaynağı olmuştur. İngilizler Barbados ve Jamaika'da, Fransızlar Saint Domingue ve Guadeloupe'ta Portekizliler'de Brezilya'da şeker üretimine hız vermişlerdir. Şiddet kullanılarak ve trampayla toplumlarından ve topraklarından koparılan milyonlarca Afrikalı ve hiçbir ödeme yapılmadan çalıştırılan, çoğu çalışma gücünü yeniden üretecek bir ücret bile alamayan ve bir iki yılda takatsiz kalan insanlar... İşte Avrupalının 16. 17. ve 18. Yüzyıllardaki burjuva varsallığının temelinde yatan ve asla unutulmaması gereken (ama batı düşüncesinde söz edilmeyen) gerçek bu olmuştur (Beaud, 2015: 65).

Hâkimiyet altındaki Latin Amerika, Afrika'nın da çevre durumuna getirilerek plantasyonlar için serf emeği deposuna indirildiği koşullar altında, Batı Avrupa burjuvazisinin zenginleşmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Gerçekten de zenci kölelerin ve Güney Amerika halklarının zora dayalı çalışması çok büyük miktarda artık değer üretilmesini sağlamıştır. Söz konusu artık değere ya para olarak asıl tüccarlar, imalatçılar, İngiliz bankacı ve para babaları tarafından ya da Avrupalılar ve Kuzey Amerika'daki koloniler tarafından el konulmuştur. El koyma ya doğrudan ya da sanayi ürünleri (kumaş, silah... 1700-1750 aralığında İngiltere'de ihracata yönelik sanayi ürünleri üretimi 3.8 kat artış kaydederken, ulusal pazar için üretim yapan sanayi sadece 1.4 oranında büyüdü) veya taşıma hizmeti karşılığında gerçekleşmiştir. Söz konusu trafik bir yandan Avrupa'da özel kişilerin zenginleşmesini sağlarken, diğer yandan da başta Asya olmak üzere dünyanın geri kalanından yapılan satın almaları artırmıştır (Akt. Beaud, 2015: 65).

Bu genel hareket ortamında, mevcut ticaret şirketleri çok büyük kârlar sağlayarak faaliyetlerini geliştirmişlerdir (Kar oranı %100'e, kimi zaman %200'e kadar çıkıyordu). Sömürgeci egemenlik, yağma, köle ticareti ve baskı altına alınan yerli halkların sömürsü, bütün bir dönem boyunca sömürgeci ülkelerin temel zenginlik kaynağını oluşturmuştur. Uygur toplum düzeninde tüm zenginliklerin kaynağı olarak insan emeği gösterilmektedir. Bilhassa, bir insanın değerinin emeğine el koymasına olanak sunan yalnızca sistem olmuştur. Birtakım insanın bazı lüksleri elde edebilmesi için, yüzlercesi köleleştirilmiş, yüzlercesinin alın teri ve emeği yok sayılmış, duyarsızlıkla koyu bir cehalet içinde bırakılan yüzlercesi de yetersiz beslenerek aralıksız çalışmaya mecbur bırakılmıştır (Beaud, 2015: 66).

4.1. Afrika'dan Yeni Dünyaya Yüzyıllar Süren Yolculuk: Köle Ticareti

Afrikalı kölelerin topraklarından koparılıp Yeni Dünya plantasyonlarında çalıştırılmak üzere getirilmeleri süreci oldukça uzun ve büyük kayıplarla sonuçlanan bir geçidi kapsamaktadır.

Afrika kıyılarına gelen Avrupalı gemi kaptanları ve köle tacirlerinde, düzenli ticaret faaliyetlerine başlamadan önce zorunlu kılınan ücretleri ödemek veya belirli bir fiyat karşılığında bir miktar köleyi yerel bir şeften satın almak yoluyla ticaret lisansı elde etmeleri istenmekteydi. İş yapabilmek amacıyla köle tacirleri tarafından Afrikalılara ödenen bedeller ve verilen çok sayıda hediye oldukça çeşitli ve karmaşık olmuş, ayrıca yerel halkın talebiyle yerlerine başka bedel ve hediyelerin istenmesi de mümkün olabilmıştır. Gümrük ve vergiler genellikle tüm ihracat ve ithalat işlemlerinde ödenmekte olup Avrupalılar ise ticaretlerini tehlikeye sokabilecek hiçbir şey yapmamak amacıyla bu dashler (hediyeler, rüşvetler) ve vergiler sistemine uyum sağlamak için ellerinden geldiğince çaba sarf etmişlerdir. Buna benzer uygulamalara bütün Afrika kıyıları boyunca rastlamak mümkün olup, 18.yüzyıl sonlarına doğru gümrük vergileri gemi başına 400 sterline yaklaşmıştır. Vergiler bir kez ödendiğinde, ticareti başlatmak için havaya ateş edilmekteydi. Whydah'daki tüccarlar kano temin etmek için ve malları gemiden iç bölgedeki çamurdan duvarlı kalelere doğru 3 mil kadar taşımak amacıyla gerekli adamları tutmak için de ek masraflara girmişlerdir (Reynolds, 2004: 75-76).

Bazı bölgelerde kölelerin satın alınması sırasında mal ticaretine ek olarak para yerine geçen nesnelere de kullanılmıştır. Doğu Nijer deltasında Manillalar (pirinç kolyeler), köle kıyısı ve Gine'de deniz kabukları ve Senegal nehrinde kumaşlar para yerine geçen nesnelere bazılarının olmuştur. Diğer bölgelerde kumaşlar, boncuklar, demir çubuklar, pirinç çubuklar, pirinç kâseler, alkollü içecekler, tütün, silah ve barut para yerine kullanılmıştır. Boncuklar ticaretin popüler malzemelerinden biri olmuştur. Boncuklara olan talep modada değişikliklere yol açmış ve arzu edilen boncuk tipleri bölgeden bölgeye farklılık göstermiştir. Aggrey boncuğu olarak bilinen bazı yerel boncuklar Altın sahilinde en pahalı olan mallar haline gelmiştir. Demir çubuklar, ticaretin önemli mallarında olmuş ve Senegambia'da bir para birimi haline almıştır. İthal demir genellikle yerli demir ürünlerden daha kıymetli hale gelmiş ve çapa, bıçak yapımında kullanılmıştır. İthal edilen mallar arasında birçok bıçak bulunmakta olup pala ve benzerleri tarım aletleri olarak kullanılmıştır. Pirinç kolyeler ve kâseler ev işleri için ve ayinlerde kullanılmak için talep görmüştür. Alkolde ticarete önemli bir yere olmuştur. Ancak söz konusu olan miktarlar on sekizinci yüzyılın sonlarına dek oldukça düşük kalmıştır. Viski komisyon, vergi, hediye ve rüşvet olarak kullanılmakta ve köle karşılığı verilecek ücrete dâhil edilmekteydi. Ateşli silahlar ve barutun ticari önemi, büyük miktarlarda köle ihraç edilen 17.yüzyıl ortalarında oldukça artmıştır. Bu malzemeler için talep bölgeden bölgeye farklılık göstermiştir. Köle satın almak için kullanılan malların değeri geçerli olan para birimiyle fiyatlandırılmak yerine, kölelerin çeşitli mallar karşılığında bire bir oranda değiştirilmesine olanak sağlayan meta para birimi ile hesaplanmıştır. Bu yöntemle köleler için ödenen malların değeri 'bir ons 'veya 'bir parça' olarak biliniyor ve köle fiyatları arttıkça 'ons' veya 'parça' oluşturan malların değerleri de buna bağlı olarak artmıştır (Reynolds,2004: 78-80).

Köleler satılmak üzere getirildiklerinde cinsiyetleri ne olursa olsun, herhangi bir kusur veya sakatlıkları olup olmadığını görmek amacıyla tepeden tırnağa dikkatli bir şekilde kontrolden geçirilmektedir. Sağlamlıklarından emin olmak üzere kasları, eklemleri, koltuk altları ve kasıkları dikkatli bir şekilde elle muayene edilmektedir. Ağızları da denetleniyor ve bir dişin eksik olması durumu, fiyatın düşmesine neden olacak bir kusur

olarak not edilmekteydi. Gözler, ses, akciğerler, el ve ayak parmakları da unutulmuyordu. Böylece zenci, bir sigorta şirketi tarafından kolayca iyi bir ‘yaşam örneği’ olarak sahiplendiriliyordu. Vücutlarında herhangi bir kusur bulunduğu köleler geri çevrilmektedir. Bazı durumlarda, alıcı inceleme sonucu herhangi bir kusur bulunduğu takdirde ertesi sabah köleyi geri göndermekte özgür olmuştur. Geri çevrilen köleler genellikle sahipleri tarafından ciddi şekilde dövülmüş ve sıklıkla öldürülmüştür. Bununla birlikte bu kölelerin çoğunluğu ev kölesi haline gelmiş; Altın sahilinde(Gana) Wawa (arta kalanlar) olarak adlandırılmışlardır (Reynolds, 2004: 81).

Köle tacirleri 14 yaşın altındaki Afrikalıları nadiren satın almışlardır. Arada sırada 35 yaşın üzerindeki köleler satılsa da, ortalama yaş 14 ile 35 arası olmuştur. Satın alınan kölelerin taşınması ise oldukça uzun sürüyordu. 1788 yılı sıralarında köle tacirleri, 450 kölelik bir kargonun taşınması için üç haftadan üç aya kadar sürecek bir ticaretin gerekli olduğunu tahmin etmişlerdir. Tabii ki bölgelere bağlı olarak değişebilen süreler olmuştur bunlar. Örneğin, Sierra Leone’de köle gemileri ile yapılacak bir ticaretin tipik süresi 4 ile 9 ay arasında değişmekteydi. Altın sahilindeki ticaret ise genellikle 6 ve 10 ay arası bir süre almaktaydı. Köle gemilerini köleler ile doldurma işi en verimli olarak Angola’da sonra Nijer Deltasında özellikle Bonny’de ve Altın sahilinde yapılmıştır (Reynolds, 2004:81).

Ancak köle ticareti her zaman riskli bir iş olmuştur. Afrika ticareti ileriye dönük bir dizi daimi belirsizlik barındırmıştır. Köleliğin süresi belirsiz, Atlantik köle yolculuğunun uzunluğu kesin değil, bir gemi kısmen ya da tamamen yok olabilir, ölümler çok olabilir, öngörülmesi imkânsız başka birçok hadise baş gösterebilirdi (Williams, 2013: 62).

Ayrıca Afrika kıyılarından köle elde etmek o kadar da kolay olmamıştır. Afrika’daki yerliler kabileler halinde toplu olarak yaşamaktaydılar ve yakalanıp esir düşmeleri oldukça güç olmuştur. Burada devreye yine kendi renklerinde olan ve kendilerinin köle olmalarından korkan siyah tüccarlar girmiştir. Köle tacirlerine yardım etmişler onlar için kendileriyle aynı deri rengini taşıyan insanları kandırıp beyazlara çeşitli mallar karşılığında satmışlardır.

Kölelik 18.yüzyılda tüm dünyanın gözleri önünde yaşanmıştır. Köle ticaretini sembolize eden zenci ve fil büstleri Liverpool belediye binalarını süslemiştir. Köle tüccarlarının nişanları ve ekipmanları dükkânlarda satılmak üzere arsızca sergilenmiş ve basında reklamları yapılmıştır. Köleler açık arttırmalarda aleni olarak satılmışlardır (Williams, 2013: 70).

Bu köleler gemilere bindirilmeden birkaç gün önce, tüm kölelerin, erkek ve kadın, kafaları tıraş edilirdi. Kargo birden fazla sahıbe ait olduğunda, sahibin isminin baş harfleri şeklinde işlenmiş gümüş teller veya küçük demir parçaları kullanılarak, Afrikalıların vücutlarına ayırt edici markalar basılması gerekirdi. Portekizli tacirler, Hıristiyanlaştırılmamış hiçbir kölenin Brezilya'ya götürülmesine izin vermemesinden dolayı, köleleri taşımadan önce vaftiz edilmekteydiler. Yenedünyaya doğru yola çıkılacağı gün, köle kalelerine, denizcilerin gemi güvertesinde kurdukları köle barınaklarına veya evlerine hapsedilmiş bulunan kölelere, oldukça bol şekilde yemek verilirdi ve bu, kölelerin evleri olan topraklarda geçirecekleri son saatlerin işaret ederdi. Köleler soyulup zincirlenerek gemilere yüklenirdi. Bu insanların tek korunakları, sakın havalarda bir yelken, sert ve fırtınalı havalarda ise bir branda bezi olmuştur (Reynolds, 2004: 85-86).

Kölelerin çoğu, anayurtlarından koparılmış olmaktan ve eskiden beri orta geçit olarak bildikleri yerden mahrum bırakılmaktan, anlaşılır bir şekilde aşırı derecede keder ve umutsuzluk duymuşlardır. Bazıları, kendilerini yakalayanlar tarafından yenilmek üzere uzaklara götürüldüklerinden endişe etmişlerdir; bazı köle tacirlerinin kurbanlara neden satın alındıklarını açıklama girişimi de onların korkularını yatıştırmakta yetersiz kalmıştır. Gerçekte, Avrupalı güçler arasında köle gemilerinde benzer şartlar hakim olmuştur. Köle hücrelerine ek olarak bazı köleciler geminin yan taraflarına yarı güverteler inşa etmişler ve köleler bu bölmelerde iki sıra halinde, biri diğerinin üzerinde istif edilmiş vaziyette taşınmışlardır. Erkek köleler ayaklarından zincirli şekilde taşınmıştır. Kadınlar ve çocuklar ise genellikle gemi denize açıldığı andan itibaren gemi içinde serbest bırakılmıştır. Davranışlarının yeterli güvenceyi verdiği durumlarda, erkek köleler Yeni Dünya'ya varmadan önce zincirlerinden kurtulmuşlardır. Brezilyalı

köleciler, Benin ve Angola'dan 'yumuşak başlı' olarak bilinen siyahları taşırlarken genellikle kölelerin ayak demirlerini çözmüşlerdir. Demir zincir ve tasmaya vurulmuş siyahların daha hızlı bir şekilde değerini yitireceği bilindiğinden, bazı köleciler (kendi bakış açılarıncaya) böylesi daha kolay olduğunda, köleleri demirlerini çözerek taşır veya muhafaza etmişlerdir (Reynolds, 2004: 87).

Köleler güverteye sabah saat sekizde getirilmekteydi. Zincirleri kontrol edilir, güverteye sabitlenmiş bir halkaya kilitlenmiş uzun bir zincir erkeklerin prangalarının halkalarından geçirilerek dolaştırılır ve güverteye sabitlenmiş bir diğer halka şeklindeki demire kilitlenmekteydi. Bu şekilde, isyan girişimlerini önlemek amacıyla, altmış veya daha fazla köle zincire vurulabilmekteydi. Kölelere yıkanacak su verilir, daha sonra gemi doktorları onları acıyan, ağrıyan yerleri veya diğer hastalıkları için muayene eder, hasta olanlar tedavi edilmek üzere geminin özel bir bölümüne götürülürdü (Reynolds, 2004: 88).

Atlantik'i geçen kölelerden her birine bir buçuk metreden biraz uzun ve yaklaşık 40 cm genişliğinde bir yer verilmekteydi. İkişerli biçimde birinin sağ bacağı ve kolu diğerinin sol bacağı ve koluna zincirlenmiş olarak seyahat eden her köleye tabut içerisindeki bir insandan daha az yer düşmekteydi. Bu, siyah baş hayvan nakli yapmak gibi bir şeydi ve yeterli sayıda zenci bulunamadığından boşluklar büyük baş hayvanla doldurulmuştur. Köle tüccarının amacı kurbanlarının rahatı değil kâr elde etmektir ve 1788 yılında kölelerin naklini gemilerin kapasitesine uygun olarak düzenlemek için yapılan makul bir ayarlama, köle tüccarlarından çok büyük bir tepki görmüştür (Williams, 2013: 58-59).

Sabah saat on civarı kahvaltısı ve öğleden sonra dört sularında bir diğer öğün olmak üzere yiyecekler günde iki kez verilmekteydi. Yemekler genellikle pirinç, un, bir çeşit tatlı patates ve fasulye içerirdi; bazı nadir durumlarda yemekte kepek de verilirdi. Bazı köleciler esirlerine günde bir kez Afrika öğünü denen bir yemek ve akşam vakitlerinde de haşlanmış fasulyeden oluşan bir tur Avrupalı yemeği vermişlerdir. Afrikalıların çoğu bu yemekten öyle nefret ederlerdi ki yemek sırasında yakından gözetlenmedikleri durumlarda onu güverteden denize fırlatmışlardır. Pek çok farklı bölgeden gelen kölelerin kendilerine has yemek tercihleri olmuştur. Winward kıyısından gelenler pirinç

tercih ederken, Nijer deltasından ve Angola'dan gelenler, oldukça hacimli olmasına ve uzun süre saklanamamasına dolayısıyla da her zaman bulunmamasına rağmen manyoku(bir cins ot) tercih etmiştir. Palmiye yağı ve suyu karıştırılması ile bir sos yapılır ve bazen yemeklere biber eklenirdi; denizciler bu karışıma “köleci sosu” adını vermişlerdir. Kölelere günde iki kez yarım litreye yakın su verilmekteydi. Bazı durumlarda pipo ve tütün dolaştırılır ve isteyenler birer nefes çekerdi. Köleler gruplar halinde güzel havalarda güvertede, kötü havalarda ise ambarlarda yemek yemektedirler. Köle grubunun her yemekten önce yemek duası ve yemekten sonrada şükür duası okuması genellikle rastlanan bir durum olmuştur. Yemeklerden sonra ellerin yıkanması için bir kova tuzlu su köleler arasında dolaştırıldı. Aç esirlerin yiyecek tüketimlerini kontrol edebilmek amacıyla bazı zamanlar yeme süreci kölelerin yemeğe parmaklarını veya tahta kaşıklarını ne zaman daldıracaklarını ve lokmaları ne zaman yutacaklarını bildiren bir gözetmen tarafından işaretlerle yönetilmekteydi. Yemeyi reddedenleri rapor etmek gözetmenin sorumluluğundaydı ve aç kalarak zayıflama niyetinde olduğu tespit edilen köleler acımasız şekilde kırbaçlanmaktaydı. Bazı durumlarda, kızgın kömürler bir küreğe doldurularak inat eden kölelerin dudaklarına öylesine yaklaştırıldı ki kölenin ağzı yanar kavrulurdu. Başka zamanlarda, ağzı zorla açmaya yarayan bir alet olan speculum orum ile kölenin ağzı güç kullanarak açılır ve yiyecek boğazına gönderilirdi (Reynolds, 2004: 88-89).

Köle gemilerinde isyanlar ve intiharlar diğer gemilere kıyasla çok daha yaygın olarak görülmüştür. Acımasız muamele ve kölelerin hareket etmesini engelleyen büyük kısıtlamalar hiç kuşkusuz köle ölümlerinin artmasına sebep olmuştur. Ancak köle gemilerindeki yüksek ölüm oranının temel nedeni, sözleşmeli hizmetkâr ve hatta özgür yolcuları taşıyan diğer gemilerde olduğu gibi, ilk önce salgın hastalıklarda (uzun deniz yolculuklarının, yemek ve suyun muhafazasındaki güçlüklerin kaçınılmaz sonucu) sonra da gemilerin aşırı kalabalık tutulmasından kaynaklanmıştır. Köle tüccarlarının tek amacı güvertelerini siyahlarla tıka basa doldurmak olmuştur Öyle ki doksan tonluk bir geminin üç yüz doksan köle taşıdığı ya da yüz tonluk bir geminin dört yüz on dört kişiyi taşıdığını okumak hiç de alışılmamış bir şey değildir (Akt. Williams, 2013: 58-59).

Geminin erzakları için kayıt defterleri tutulurdu. Bu kayıtlar hayati önem arz ederdi, zira geminin kapasitesi acil durum erzakları için yeterli değildi. Orta Geçit boyunca fırtınalı hava egemen olduğu zamanlar, yiyecek ve su payları azaltılmıştır. 1781 yılında, Zong adındaki köle gemisi Jamaika'ya doğru giderken yiyecek ve su sıkıntısına düşmüş, aynı anda bir de hastalık baş göstermiştir. Yaklaşmakta olan felaketi gören kaptan, geminin sahiplerinden ziyade sigorta şirketinin zararı karşılayacağı düşüncesiyle, iyileşemeyecek kadar hasta olan köleleri gemiden atarak yükü hafifletmeyi önermiştir. Bu eylemin, geride kalan kölelerin hayatını kurtaracağını ileri sürerek önerisini savunmaya devam etmiştir. Böylece 136 köle güverteye doğru sürüklenerek denize atılmıştır. Bununla birlikte, sigorta şirketleri bu zararı karşılamayı reddetmişlerdir. Kötü beslenme sonucu yüzlerce köle ölmüş olsa da, sigorta şirketlerinden zararın telafisini sağlamak için çaba saf edilmemiş, zira o zamanların sigorta yasası şöyle demiştir:

Sigorta şirketi, kölelerin kaybı ele geçirilmesi veya ölümleri ya da başlarına gelen önlenemez kazaların riskini üzerine alır; ancak doğal ölümler her zaman beklenen olaylar olarak kabul edilmektedir; doğal ölümden kastedilen sadece hastalık sebebiyle olan ölümler değil, aynı zamanda esirin umutsuzluk nedeniyle kendini öldürmesidir ki bu tür olaylara çokça rastlanır; ancak kölelerin, bir ayaklanmayı bastırmak amacıyla öldürüldükleri veya denize atıldıkları durumlarda, sigortacılar buna karşı çıkmalıdır (Weskett, 1781: 525 Akt, Reynolds, 2004: 89).

Güzel havalarda, günlük rutin sabah işleri sırasında kölelerin yıkanmalarına ve kendilerini yağ ile takdis etmelerine de fırsat tanınmaktaydı. Öğleden sonra, şarkı söyleyerek ve dans ederek, bir vurmali çalgı veya bir tenekenin altına vurmak suretiyle müzik yaparak eğlenmeye zorlanırlardı. Şarkıları çoğunlukla anayurtlarından sürgün edilmelerine yakılan ağıtlar şeklinde olmuştur. Şarkı söylemek ve dans etmek, seyahat sırasında gerekli olan egzersizlerin bir parçası olarak görülmekteydi. Normal olarak, demir zincirlere mahkûm edilmiş erkeklerin ayağa kalkmaları ve yapabildikleri her türlü hareketi yapmaları emredilmekteydi. Zincirli olmayanlar güverte etrafında dans ediyor, egzersiz yapma fikrinden keyif almayan köleler, kırbaç şaklatılarak egzersiz yapmaya zorlanıyorlardı. Kadın kölelerin zaman geçirmelerine yardımcı olmak amacıyla, bazı

kaptanlar onlara renkli boncuklar ve boncukları üzerine dizmeleri için iplik veriyorlardı. Akşam saat 6 da erkekler güverte altına gönderiliyorlardı. Kadınlar ve çocuklara, hava da müsait olduğu sürece, güvertede daha fazla kalma izni veriliyordu. Pek çok durumda, denizcilerin kadın kölelerle cinsel ilişki kurmalarına izin veriliyordu. Resmi görevlilerin kadınlara erişim hakları her zaman mevcut olmuş, bu tür yaklaşımları reddeden köleler ise acımasızca dövülmüştür (Reynolds, 2004: 90).

Gün batımında, ikinci kaptan ve tayfa başı ellerinde kırbaç ile ambara iner ve köleleri uyku düzenine sokarlardı. Kölelere yer tahsis edilirken boylarına özellikle dikkat edilmiştir. Diğerlerinden daha uzun köleler, geminin geniş kısımlarında yerleştirilirken, daha kısa boylu olanlar geminin ön kısmına yakın yerleştirilirdi. Genellikle her on köleden biri, gece boyunca sessizliği ve düzeni korumak için görevlendirilir ve vereceği komutları güçlendirmek amacıyla kendisine bir griva palangası verilirdi. Genellikle kırbaçlamak için kullanılan bu alet, bir ipin on santimetreye yakın genişlikte ve yaklaşık elli santimetre uzunluğunda sarılmasıyla oluşturulan bir tutamak veya çubuk ve bunun ucuna bağlı her birinin uç tarafında üç veya daha fazla düğüm bulunan dokuz adet dal veya kuyruktan oluşmaktaydı. Bu hizmetinin karşılığında köleye genellikle eski bir gömlek ve pantolon verilirdi. Haftada bir kez, gemi berberi kölelerin kafalarını tıraş eder ve geceleri uyuma yerleri için çıkan kavgalardaki muhtemel yaralanmaları önlemek amacıyla tırnaklarını keserdi. Her bir uyuma bölmesine, tuvalet olarak kullanılması için birer kova yerleştirilirdi; ancak gecenin karanlığında zincirlenmiş kölelerin bu kovalara ulaşmalarının ne kadar zor olacağı kolaylıkla tahmin edilebilmektedir (Reynolds, 2004:92).

Denize açıldıktan sonra, hastalıkların yaygın oluşu kaptanların hijyeni ile ilgili bazı önlemler almasını ve gemide bir doktor bulundurmalarını gerekli kılmaktaydı. Köle kargoları, ateşli hastalıklardan, dizanteri ve çiçek hastalığından özellikle çiçek hastalığı felaketlere yol açabiliyordu ve tedavisi bulunmamaktaydı. Belli aralıklarla kölelerin ağzı sirke veya ekşi limon suyu ile çalkalanıyor ve kendilerine iskorbut hastalığına karşı, ilaç niyetine bir yudum limon suyu içiriliyordu. Bu hastalık tehlikelerine birde deniz tutmasının sıkıntıları ve hücrelerin bunaltıcı sıcaklığı eklenmekteydi. Havalandırma,

geminin her iki yanındaki yaklaşık yarım düzine küçük havalandırma deliği sayesinde sağlanıyordu. Güverteye açılan ambar kapaklarında ızgaralar bulunuyordu. Boğucu tropikal hava geceleri hücrelerde nefes almayı güçleştirdiğinde, kapakların ızgaraları çıkarılıyor ve bazı kölelere güverteye çıkmaları için izin veriliyordu. Yağmurlu havalarda ızgaralar örtüldüğünde, içerideki köleler neredeyse havasızlıktan boğuluyorlardı. Hasta köleler, genellikle tahtalar üzerinde uyuyacakları alt güverteye yerleştiriliyorlardı. Şafak vakti, doktor sıklıkla, hala ayaklarındaki demir zincirlerle canlı olanlara bağlı bulunan birçok ölü köle bulabilmekteydi. Ölü köleler güverteden denize atıldıkça, köpek balıkları millerce öteden cesetlerle beslenmek için geliyorlardı. Yaşamak isteklerini kaybeden bazı köleler, çoğunlukla sonsuz acılarına bir son vermenin yöntemlerini buluyorlardı. Kadınlar, kendilerini asmak için pamuklu kumaştan yapılmış eteklerini ip olarak kullanıyorlar; başka köleler, nöbetçilerin dikkatsiz oldukları anları değerlendirip kendilerini denize atıyorlardı. Kölelerin denizde isyan başlatmaları korkusu, sıkı önlemleri de beraberinde getiriyor, yola getirilmesi zor inatçı köleler ağır şekilde cezalandırılıyorlardı. Tüm kölelerin kaçma fırsatını değerlendirecek olmalarına rağmen, bazı bölgelerden gelen köleler isyan konusunda özellikle nam salmışlardı. Altın sahilinden gelen ve ‘coromanteeler’ olarak tanınanlar özellikle gururlu oluşları ve boyun eğmeyen, isyancı davranışlarıyla tanınıyorlardı. Görünen o ki, Atlantik’in öte kıyısında beyazlar tarafından yenilme korkusu ve umutsuzluğu, isyanı ateşleyen başlıca unsur olmuştur. Çoğunlukla köleler, Avrupalı tacirleri öldürme ve gemiyi bir kıyıya yanaştırma fırsatı kollamışlardır. Köleciler, isyan ve ayaklanmaları engellemek amacıyla önlemlerini arttırmışlar, ambarları her gün dolaşarak, her köşede köleler tarafından toplanmış olan demir ve tahta parçalarını veya bıçakları aramışlardır. Bir silah olarak kullanılacak herhangi bir nesneyi kölelerin yanında bırakmamak için büyük dikkat sarf etmişlerdir. Kölelerin anayurtlarına olan özlemleri, her zaman özgürlükleri için ayaklanma girişimlerine yol açmıştır (Reynolds, 2004: 93).

Özellikle Amerika’nın keşfinden sonra köleler bu topraklarda yetişen şeker kamışı, tütün, pamuk ve kahve gibi bitkilerin yetiştirilmesinde yaygın olarak kullanılmışlardır.

Bu nedenle 15. ve 19. Yüzyılları arasında yaklaşık 9 milyon Afrikalı Amerika kıtasına tüm bu şartlar altında insanlık dışı taşınmışlardır.

4.2. Ölümler

Yolculuğun süresi ve bulaşıcı hastalık tehlikesi, ölüm oranı üzerinde büyük ihtimalle aşırı kalabalıktan daha etkili olmuştur. Nitekim Afrika'dan Yeni Dünyaya olan uzaklıklar ortadadır: Gambia'dan Antil Adaları'na 3.200 mil; Sierra Leone'den, 4.000 mil; Altın Sahilinden ve Nijer Deltasından 5.500 mil; Angola'dan, 6.000 milden fazla; Jamaika ve Barbados, Batı Afrika'dan, Leeward ve Windward adalarına göre 1.000 mil daha uzaktaydı. Orta geçidin Batı Afrika'nın önemli bölgelerine uzaklığı, süre olarak ortalama 60 gündü ve gemilerin büyük kısmı bu yolculuğu, 40-69 gün arasında tamamlanabiliyordu. Uzun yolculuklar sırasında bazen yiyeceklerinin azaltılması gereği, hem kölelerin hem de tayfanın dirençlerini düşürmekteydi. Hastalıkların birbirinden farklı kuluçka zamanları göz önüne alındığında, yolculuk süresi arttıkça, hastalanma ve ölüm olasılığı da yükselmekteydi. 1680 ve 1688 yılları arasında, Royal Afrikan şirketi tarafından 249 gemi ile taşınan 60.783 köleden sadece 45.396 si yolculuğu tamamlayabilmiştir. Bu rakamlar yaklaşık olarak yüzde yirmi dördümlük bir toplam ölüm oranının ifade etmekteydi. Başlangıçtaki ölüm oranları düşmüştür. 1790'larda, Batı Afrika'da ticaret yapan 522 adet gemideki ölüm oranı yüzde 6.6 idi (Reynolds, 2004: 95).

Erkekler kadınlardan daha büyük bir oranda hayatlarını kaybediyorlardı (yüzde 14.7 ye karşı yüzde 19'luk bir oranda). Ayrıca gençlerin daha yaşlı olanlarla aynı oranlarda ölüme yenik düştükleri anlaşılmaktadır. Orta geçit yolu boyunca can kayıplarının en yüksek seviyelere ulaşmasındaki sebepler, gemilerin aşırı kalabalık olması veya kölelere insanlık dışı davranışlarda bulunulmasından ziyade, hastalıklar ve seyahatin uzun sürmesidir. Tayfa arasındaki ölüm oranı kölelerinkinden düşük olsa da, onların da benzer hastalık, yetersiz beslenme ve uzun yolculuk şartlarına maruz kaldıkları yönünde bir bağlantı da kurulabilmektedir. Bu nedenle 1807 yılına gelindiğinde gemi sahiplerinin köle ticaretine olan ilgisi gözle görülür bir şekilde düşmüştür (Reynolds, 2004: 96).

Gemi tayfasındaki ölümlerin yarısından fazlası gemi henüz Afrika kıyılarında iken hastalıklar, iklim değişikliği, alkol ve kötü alışkanlıklar nedeniyle olduğu gözlenmiştir. Gece gündüz gemiciler rüzgâr ve denizle yakın temas içinde olmuşlardır. Bir branda bezi tek sığınakları olduğu halde, her türlü hava şartlarına açık şekilde, güvertede uyumaya zorlanmışlardır. Bu durum genellikle hastalık ve ölüm olaylarına yol açmıştır. Denizcilere adam başı üç gram ekmek verilmekte ve bu yetersiz miktar ile bir hafta idare etmeleri istenmekteydi. Haftada üç gram domuz veya sığır eti hakları bulunuyor, ancak bu miktarda eti pişirdikten sonra yarıya iniyordu, zira büyük kısmı yağ ve kemikten oluşmaktaydı. Genellikle tayfalara günde bir kez yemek veriliyor ve bir malzeme sıkıntısı baş gösterdiğinde hakları azaltılacak ilk insanlar onlar olduğundan, denizcilerin kölelerden yiyecek içecek dilenmelerine çokça rastlanıyordu. Hasta denizcilere genellikle yiyecek içecek verilmiyordu; pek çok köle taciri için kural çalışma yoksa yiyecek de yok şeklindeydi. Tayfanın taze içme suyuna erişimi, ancak su fiçisinin deliğinden ve bir silah namlusunu pipet olarak kullanarak gerçekleşiyordu. Ziyalarını önlemek amacıyla, silah namlusu ana direğe bağlanıyor ve susuz bir tayfa direğe tırmanmaya, namluyu çekmeye ve susuzluğunu giderdikten sonra namluyu geri vermeye zorlanıyordu. Orta geçit için, genellikle her köle başına on denizci düşmekteydi. Bununla birlikte, gemi köle kargosunu indirdikten sonra, Avrupa'ya dönüş yolculuğunda fazla sayıda tayfaya gerek kalmıyordu. Bunun sonucu olarak, sıklıkla tayfaya bilerek kötü muamele yapılıyor ve böylece gemiden ayrılmaya teşvik ediliyorlardı (Reynolds, 2004: 97).

Thomas Clarkson Ağustos 1786 ve Eylül 1787 arasında denize açılan toplam 83 köle gemisini, yola çıkarken ki tayfa sayıları, gemi ile geri dönenlerin, ölenlerin veya kaybolanların ve işlerine son verilenlerin sayılarını not ederek incelemiştir. 3170 kişiden 1428 i Avrupa'ya geri dönmüş, 642 si ölmüş ve 1000 tanesi ise gemiyi terk etmiştir. Kıyıya ayak basıldığında pek çok denizci alkol yüzünden hayatlarını kaybetti, zira güçten düşmüş vücutları alkole dayanamamıştır (Akt. Reynolds, 2004: 97-98).

4.3. Limana Varış ve Kölelerin Satışı

Köle taşıyan gemiler, genellikle St. Thomas adasına veya prenses adasına, hastaları iyileştirmek ve su kaynaklarını tazelemek amacıyla yanaşıyorlardı. Kaptanlar, köle kargolarını tek bir ada limanında satmayı tercih etmişlerdir. Bununla birlikte, fiyatlar çekici olmadığı veya kölelerin tamamı satılmadığında, kaptanlar köleleri adadan adaya dolaştırarak küçük sayılarda satma yoluna gitmişlerdir. Kıyıya varıldığında köle avcılarının kargolarını satmalarının üç yolu vardı: Özel antlaşmalar, kapıştırma ve açık arttırma. Özel antlaşmalar yoluyla, köleler önceden belirlenmiş bir fiyatla, doğrudan ya arazi sahiplerine ya da uzman toptancılara satılıyorlardı. Açık arttırmaya çıkarılan köleler genellikle hasta oluyorlardı; dolayısıyla onlara biçilen fiyatlar da doğal olarak düşük kalıyordu. Hasta köleleri yüksek fiyatlara satmak için birçok değişik yöntem kullanılmıştır (Reynolds, 2004: 98).

Köle ticaretinin ilk yıllarında, kölelerin bedelleri şeker veya rom olarak ödenmekteydi. Daha sonra bu uygulama değişmiş; genellikle tüccar hesabına bir senet yazılmış, çiftçi de şeker mahsulünün bedelini satıştan sonra almak üzere teslim etmiştir. Bazen de şeker, rom ve senet şeklinde kombine ödemeler yapılmıştır. Ödeme şekli olarak şeker mahsulünden senet düzenlenmesine geçilmesine, köle fiyatlarının şeker karşısında değer kazanması ve gemilerin, köle kargolarına eşit değerdeki şeker kargosunu taşımalarının giderek imkânsız hale gelmesine neden olmuştur. Avrupalıların ve Afrikalıların köle ticareti faaliyetleri, kölelerin Amerika kıtasına taşınması ve köle bulunduranlara satılması, Yeni Dünyanın işgücü ihtiyacı sebebiyle çok uzun süre devam eden, katı ve insanlık dışı bir tecrübe olmuştur (Reynolds, 2004: 99).

Bristol’ da 1730 yılı civarında, şanslı geçmiş bir deniz seferinde, gemideki yaklaşık iki yüz yetmiş köleden elde edilen kârın, fildişinden sağlanan kazanç hariç, 7.000 £ ya da 8.000 £ olduğu tahmin edilmektedir. Aynı yıl içerisinde limana kötü koşullarda ulaşmış ‘vasat’ bir kargonun net geliri 5,700 £’un üzerinde olmuştur. Yüzde yüz oranında elde edilen karlar Liverpool’da alışılmadık bir şey olmamış ve bir yolculuk en az yüzde üç oranında net bir kar yakalamıştır. 1737 yılında, 1.307 £ değerinde bir kargoyla donatılmış Lively isimdeki gemi Liverpool’a döndüğünde daha sonra gönderilen

pamuk ve şekere ek olarak, toplam değeri 3, 080 £ olan sömürge ürünleri ve ticaret senetleriyle doluydu. Başka bir Liverpool gemisi olan Ann 1751 yılında 1,604 £ değerinde malzeme ve kargoyla birlikte denize açılığında; sefer toplamda 3,287 £ değerinde kar getirmiştir. 1753’de 3,153 £ değerinde malzeme ve kargoya sahip ikinci bir sefer 8,000 £ kazandırmıştır (Williams, 2013: 60).

Tüm bu kazançlara rağmen tabii ki kölelik, o büyük savaştan önce, koskoca bir ırkın ruhunu yangın yerine çevirmiştir. Kölelerin büyük bölümü Güneydeki büyük plantasyonlarda toprağa bağlı olarak çalıştırılıyorlardı. Elbette ev işlerinde, kentlerde zanaatkâr olarak ve çiftliklerde çeşitli ayak işlerinde çalıştırılanlar da olmuştur.

Köleliğin temel altyapısını, pamuk, tütün ve şeker oluşturuyordu. Özellikle 1793’te Eli Whitney’ in pamuğu çekirdekten ayıran ‘çırçır’ı icat etmesi, hem pamuk üretiminde hem de gereksinim duyulan iş gücünde patlama yarattı. Böylece de kölelik ve köle emeği, Güneyin giderek de Amerikan, Britanya ve Dünya ekonomisinin temel direklerinden birine dönüşmüş oldu. Gemicilik, İngiliz tekstil sanayi ve yatırım kredisi sağlayan bankalar için pamuk üretimi onun temelindeki köle emeğiyle kölelik durumu ‘altın yumurtlayan tavuk’ olmuştur (Gerger, 2012: 46).

1790 da 4000 balya olan pamuk üretimi 1810’da 175 bine, 1860’da da 4 milyon balyaya yükselmiştir. 1793’ten sonraki iki yılda Amerikan pamuk ihracatı 63 bin kilogramdan 725 bin kilograma fırlamıştır. Tabi bunlarla birlikte köle sayısı da ona göre artmış 1860’a kadar bir milyon kadar yeni köle ithal edilmiştir. Benzer gelişmeler, tütün ve şeker plantasyonlarında da yaşanmıştır (Gerger, 2012: 46).

Köleler, görmekten göremeyene kadar (can see to can’t), yani gün ağarmaya başlarken çalışmaya koyulur, gün battıktan ve karanlık iyice bastırdıktan sonra işi bırakırlardı. Kölelik ömür boyu sürer, çocukların statüsünü annenin durumu belirler ve aile bireyleri farklı kişilere satılabilirdi. Kölelerin kanun önünde hiçbir hakları söz konusu değildi ve sahiplerinin otoritesi ve üyelik hakkı hiçbir hukuki, ahlaki ve sosyal kısıtlamaya tabi değildi. Onlar birer mal, meta idiler. Sadece alınıp satılan değil, aynı zamanda kredilere kefil olmada ya da borç ödemelerinde de kullanılmışlardı. Bir çiftlik satılacağında atlar,

öküzler, oraklar ve öteki makine ve hayvanlarla beraber sayılır ve fiyata dâhil edilirdi. Efendilerinin sadece işgücü ihtiyaçlarına değil, bütün kapris ve ihtiyaçlarına karşılık verecek ‘aletler, mallar, şeyler’di onlar. Onlara kötü muamele bile yapılmış olamazdı; çünkü pek çok mahkeme kararına göre, “hiç kimse bilerek kendi öz malına zarar vermeyeceğine göre” bir cezalandırma varsa, mutlaka hak edilmiş olmalıydı. Belki de yaşamlarında iki kez ‘insan’dan sayılırlardı. Büyük toprak sahiplerinin evlerinde uzun süreler halayık, dadı, aşçı, hizmetçi olarak çalışanlar, “feodal bağlar” benzeri bir tür “emektar” sayılabilir, nispeten (elbette üçüncü sınıf da olsa) insani davranış görebilirlerdi. İkinci olaraksa, Güney eyaletlerinin Amerikan Kongresine gönderecekleri üye sayısının belirlenmesinde kullanılan nüfus sayımlarında köleler, güneye bir torpil olarak, beşte üç kişi sayılırlardı. Hepsi o kadar... Bu korkunç sistemde köle, insan olarak görülmemekteydi. Kölelik kurumunda belirleyici olan, kölenin insanlıktan çıkarılmasıydı. Vahşi hayvanlardan farkları, “evcilleştirilebilmeleri”ydi. Bunun için de ancak hayvanlara uygulanabilecek bir sürekli gözetim, katı disiplin ve vahşi cezalandırmalarla kuşatılmışlardır. Onlar sadece sahibinin karının maksimizasyonunda anlam bulan üretim araçları olmuşlardır (Akt. Gerger, 2012: 47).

Bu sistemde söz konusu olan bir insanın aşağılanması, eziyet görmesi, suiistimali değildir. Köleler, insan olarak sayılmamıştır. Bu üstelik çok çeşitli araçlarla, din yoluyla, eğitimle, endoktrinasyon metotlarıyla, insanlık dışı uygulamalarla onlara da dayatılmış, köle bunu kabule zorlanmıştır. Sistem, bu anlamda klasik kölelikten de ayrılmıştır. Bir halkın topluca aşağılanması, kolektif ruhunun kuşaklar boyu örselenmesinin dışında, bir insan toplumunun insanlık dışı sayılması, onun ruhunun berhava edilmesi, ruhi şekillenmesiyle hoyratça oynanması, kısacası bir ırkın topyekûn kurban edilmesidir sonuç (Gerger, 2012: 47).

Transatlantik köle ticareti boyunca büyük kahramanlıklar yapılmış, korkunç acılar çekilmiş, düşürülenler kadar asla teslim olmayanların yazdığı destanlar da yaşanmış ve uygarlığımıza, insanlığımıza miras bırakılmıştır. Sonunda, tarihin garip bir cilvesi olarak, kölelik, Amerika’da iç savaşın, hiç olmazsa görünen ve somut nedeni olmuş; beyaz adamlar bu sorun üzerinden büyük bir vahşetle birbirlerini kırmışlardır. Şiddet, bir

kez daha, hiç beklenmedik bir biçimde hükmünü icra ederek yine Şiddet doğurmuştur
(Gerger, 2012: 48).

5. ATLANTİK KÖLE TİCARETİNDE BAŞLICA AKTÖRLER

Köleleştirme Atlantik sistem içinde Portekiz, İngiltere, Hollanda ve Fransa tarafından yapılmıştır. Transatlantik köle ticaretinin 3 kademesi bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi Afrikalı insanların topraklarından ve özlerinden kopararak köleleştirilmesi, ikincisi köleleştirilen bu ırkın gemilerle Amerika kıtalarına taşınmalarıydı. Son aşama ise köleleştirilmiş Afrikalıların Yeni Dünyada plantasyonlarda 20 saati bulan çalışma saatiyle şeker, tütün, pamuk ve kahve tarlalarında çalıştırılmalarıydı. Başlarda uzun ve güçlü çalışma koşullarına uygun köleler tercih edilirken bu tercih sonralarda yerini kolay yakalanılabilenlere, gemide daha az yer kaplayanlara yanı kadın ve çocuklara bırakmıştır. Başta küçük çaplı ayaklanmalar olsa da bu topluluklar şiddet ve baskı ile dağıtılmıştır. Bu insanlar başlangıçta kendi kimliklerini korumaya çalışsalar da fazla mücadele edememiş ve bu topraklarda asimile olmuşlardır.

Afrikalı köleler, Avrupa ve daha ötesine, Atlantik köle ticareti başlamadan daha önceleri, Sahra çölü üzerinden yapılan ticaret yüzyılları boyunca ulaşmışlardır. On beşinci yüzyıla kadar Akdeniz bölgesi, Orta Avrupa'daki bölgeler ve Karadeniz bölgesi arasında aktif bir köle ticareti mevcuttur. Bazı Afrikalı kölelerin Güney Avrupa'ya daha önceleri ulaşmış olmalarına rağmen, Portekiz keşif gezileri, Afrika ve Avrupa arasında deniz yoluyla düzenli bir köle ticaretini başlatmıştır. Bu ticaret, daha sonra Afrika ve Amerika kıtaları arasında Transatlantik Köle Ticareti şeklinde gelişme göstermiştir (Reynolds, 2004: 101).

Son zamanlarda yapılan bir tahmine göre, Paul Lovejoy, Afrika'nın Atlantik köle ticareti boyunca 11.698.000 insanı ihraç ettiğini ve bunların 9.778.500 adedinin Yeni Dünyaya ayak bastığını öne sürmektedir. Amerika kıtalarına ve Atlantik havzasına yapılan köle ithalatı hakkındaki gözden geçirilen rakamları şu şekilde bir dağılım gösterir: 1451-1600

yılları arasında 293,400 köle; 1601-1700 yılları arasında 1.494.600 köle; 1701-1810 yılları arasında ise 5.737.600 köle ithal edilmiştir (Lovejoy, 1982:473-501, Akt. Reynolds, 2004:102). Amerika kıtalarına yapılan büyük sayıdaki köle ithalatı Avrupa kapitalist ekonomisinin genişlemesi olarak tarif edilen hareketin bir parçası idi ve on beşinci yüzyıl sonlarında başlayan bu hareket, Yeni Dünya da zenginlik üretmek ve bu zenginliği o topraklardan Avrupa'ya taşımak için işgücünü Afrika'dan, sermaye ve yönetim yeteneklerini ise Avrupa'dan sağlama fikrine dayanmaktaydı (Reynolds, 2004: 102).

On beşinci yüzyıldan on yedinci yüzyıla kadarki Avrupa ile yapılan köle ticaretinin ilk zamanlarında, en büyük Afrikalı akını Portekiz ve İspanya'ya olmuştur. Bu dönem boyunca kölelere İtalya (Napoli), Hollanda(Amsterdam) ve Fransa'da da(nantes ve bordeaux) rastlanmaktaydı. 1580 yılında 2. Phillip'in Portekiz tahtına çıkışını takip eden yıllarda, Lizbon köle ticaretinin önemli bir merkezi haline gelmiş ve buraya getirilen pek çok köle, Endülüs şehirlerine ve İspanya'nın diğer bölgelerine ihraç edilmeye başlanmıştır. Seville, Cordoba, Malaga, Granada ve Cadiz'de çok fazla siyah köle mevcuttu ve bunların çoğu da ev işlerinde kullanılmaktaydı. 640 yılındaki Portekiz bağımsızlık savaşını takiben, Portekizliler İspanyollara köle sağlama lisanslarını yürürlükten kaldırmıştır. On beşinci yüzyıldan on yedinci yüzyıla kadar İspanya'ya ve Avrupa'nın diğer bölgelerine yapılan köle ticaretinin tam bir hesabını yapmak imkânsızdır. Bununla birlikte, Curtin'in verileri Lizbon gümrüğünden alınan on beşinci ve on altıncı yüzyıl raporlarına dayanarak, yaklaşık ellibin ithalat gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bunların hemen hemen yüzde sekseni aristokratlar, papazlar ve resmi görevliler tarafından yapılmıştır. Avrupa'ya getirilen Afrikalıların sayısındaki artış, 1490'larda Kristof Colombo'nun düzenlediği keşif gezilerini takiben Yeni Dünya'da yaşanan gelişmeler ve Amerika kıtalarında Afrikalıların köle olarak kullanılmasındaki yaygınlaşmayla ilintili olmuştur (Akt. Reynolds, 2004: 102-103).

Ticarette üstünlük durumu 17 ve 18.yy'lar ile birlikte yer değiştirmeye başlamış, İspanya ve Portekiz'in yerini İngiltere ve Hollanda almıştır. Almanya ve Fransa devam eden bir rekabet içerisindeyken üstünlük durumu ABD'ye geçerek Kuzey ve Güney Amerika

kıtasında yaşayan beyaz göçmenlerin pamuk, kahve, kakao, kauçuk ve tütün plantasyonlarındaki iş gücü eksikliği yeni gereksinimleri ortaya çıkarmış ve 16.yy ile siyah Afrika Köle ticareti başlamıştır. Dönemdeki siyah bir köle, bedeni, kolu, kafası yahut canı ile efendisine ait bir mal sayılmaktaydı. Güney yahut Kuzeydeki tüm zenci köleler hiçbir hakka sahip değildi, isimlerini dahi çalıştıkları, efendilerine ait işletmelerden alırlardı. Köle ticaretinden ciddi anlamda kar elde eden ülkeler arasında İspanya ve Portekiz de bulunuyordu. Portekiz’de köle ticareti 1550’lerde başlayarak yıllarca sürmüş ve 1697’de Portekiz hükümeti bu durumu kendi tekeline almıştır. 1807’lere kadar devam eden yüksek oranlı kar getirisi bulunan zenci kölelerin ticareti, tüm deniz devletlerini rekabete sürüklemiştir (Bozkurt, 2002: 162).

Köle sayısındaki hızlı artış 18.yy boyunca izlenmiştir. Virginia içerisindeki oranlar ele alındığında, 1670-1861 tarihlerinde köle sayısı 75 kat artış göstermiş ve 2 binden 150 bine kadar yükselmiştir (Afyoncu, 2016).

5.1. Portekiz

Esas amacı Asya’nın baharatı ve altın olan Portekiz bu amaç doğrultusunda Afrika kıtasına dikkatini çevirmiştir. Bu amaç doğrultusunda 15. Yüzyılın tamamı ile 16. Yüzyılın başlarına kadar Afrika’nın batı kıyılarında yoğun bir ticaret ağı kurmaya başlamıştır. Elmina, Sierra Leone ve Sofala bölgelerinde 16 yüzyılın başında yürütülen ticaretlerde altını ucuza mal etmek ve bölgenin arka kısımlarında temin edilen köleler sayesinde oldukça kârlı sonuçlar vermekteydi. Portekiz 15. Yüzyılı artan bir şekilde köle alımıyla tamamlamış ve 16. Yüzyıla gelindiğinde kölelerin yoğun olduğu bölgelere doğru eğilim göstermiştir. 17. yüzyılın başlarında Hollanda’nın Afrika’nın batı kıyılarında bulunan Portekiz istasyonlarını fethetmesi özellikle Elmina bölgesini ele geçirmesi Portekizlilerin köle ticaretine yönelmesine ve altın ticaretinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Portekizliler 17. Yüzyıla gelindiğinde Kongo’dan sürülmüştür. Bu durum Portekizlilerin bölgedeki faaliyetlerini Afrika’nın batısına ve ortasına doğru kaydırmasına neden olmuş ve Benguela ile Luanda’da yoğunlaşmalarına sebebiyet vermiştir (Mgk, 2013: 9-10).

Portekizliler 16. yüzyılda gemilerine büyük köle grupları olarak beş farklı bölgeye taşımaya başlamışlardır. Bu bölgeler; Avrupa, Atlantik adaları, São Tomé, İspanya Amerika'sı ile 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Brezilya olmuştur. Portekizliler ilk olarak Brezilya'ya 1500 yılında gitmişlerdir. Bu ilk yolculuktan sonra 1538 yılında ilk köleler Brezilya'ya ulaştırılmıştır. Bu durumun neticesinde üç yüzyıl süresince Atlantik'te en fazla köle talep eden ülke Brezilya olmuştur. Brezilya'daki kahve ve şeker plantasyonlarının ve şeker tesisleri ile madenleri için gereken çok sayıdaki köle bu yol ile karşılanmıştır. Brezilya'nın Rio de Janerio, Pernambuco ve Bahia (Bknz. Şekil 5.1) isimli sahil bölgelerinin ekonomileri köle işgücü üzerinden yürütülmüştür. 16. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde Brezilya'daki şeker üretimi liderliği São Tomé'den Brezilya merkezine geçmiştir. 17. Yüzyılda Brezilya şeker üretimi alanında liderlik yaşarken 18. Yüzyılda altın alanında liderlik göstermiştir. Bahsi geçen dönemde Brezilya Avrupa'nın sadece şeker merkezi değildi. Aynı zamanda pamuk, altın ve tütün merkezi olma unvanını da taşımaktaydı. Ülke 19. Yüzyılda kahve üretimi konusunda da lider konuma gelmiştir. Üretimi sağlanan bütün bu ürünlerin meydana getirdiği en önemli sorun Brezilya'daki işgücü talebi olmuştur. Kölelerden sağlanan işgücü talebi en çok Angola bölgesinden temin edilmiştir. 18 ve 19. Yüzyıllarda Portekiz diğer köle ticareti ile ilgilenen ülkeler ile kıyaslandığında kayda değer bir köle taciri yoğunluğuna sahip olamamıştır. Bu diğer ülkeler Fransa, Hollanda ve İngiltere bu konuda daha önde gelmekteydi. Portekiz köle ticaretini kolonisi olan Brezilya üzerinden yürütmüştür. Bu noktada dikkat çeken husus Brezilya'nın yalnız pazarı sağlamadığıdır. Bu pazarın yanı sıra sermaye, emtia ve neredeyse gemilerin tamamına kaynak olmuştur. Bu durum neticesinde ilgili ticaret liderlikleri Brezilya'nın eline geçmiştir. 18. Yüzyıl sonlarına gelindiğinde neredeyse koloni olan Brezilya ana vatanı ile rekabet edebilecek hale gelmiştir. Dolayısıyla 1822'de Brezilya bağımsızlığını ilan ederek Portekiz'den ayrılmıştır (Mgk, 2013: 10-11).

Şekil 5.1: Köle Ticareti Döneminde Brezilya'nın Ekonomisi Güçlü Sahil Bölgeleri

Kaynak: MGK, 2013

Şeker, Yeni Dünyada büyük bir iş alanı haline gelmiştir. Şeker kamışı tarlalarının Hisponiola, Puerto Rica ve Meksika'da gelişmelerine rağmen üretimin yüksek maliyeti, yerel tüketim, sermaye eksikliği ve pazarlama sorunları İspanyol şeker ihraç miktarlarının düşük kalmasına neden olmuştur. Başta gelen şeker ihracatçısı ülke ise Brezilya olmuş ve bu durum da özellikle 1550 yılından sonra büyük miktarlarda siyah köle ithal edilmesi sonucunu doğurmuştur. Brezilya şeker endüstrisinin başarısı, doğal şartlarla, mevcut durumdaki sermayeyle ve şekerin Avrupa'da yeterince pazarlanmasıyla bağlantılıydı. Brezilyadaki mükemmel toprak ve elverişli yağmur miktarı ürün yetiştirmeye yardımcı oldu ve aynı zamanda limanların şeker kamışı tarlalarına yakın olması, ürünün kolayca ihraç edilmesine imkân sağlamıştır. 16. yüzyılın ortalarından itibaren, Brezilyadan şeker ithal edilmesi faaliyetlerine Hollandalı tüccarlar hâkim

olmaya başlamıştır. O zamanlar, şekerin dağıtımını finanse edebilecek sermayeye ticari organizasyona sahip tek millet Hollandalıydı. Hollanda sermayesi aynı zamanda, şeker kamışı tarlalarında çalıştırılmak üzere Afrika'dan köle ithal edilmesi faaliyetleriyle de ilgili olmuşlardır (Reynolds, 2004: 110-111).

16. ve 19. yüzyıllar arasında Brezilya özellikle Bahia bölgesine, Afrika'dan yaklaşık 3.5 milyon köle ithal etmiş ve bu insan gücü sayesinde şeker endüstrisi büyümüş, zenginleşmiştir. İlk şeker imalathaneleri 1533 yılında Sai Vincente'de kurulmuş ve yılda yaklaşık 50 ton şeker üretmiştir. 1629 yılından 1660 yılına kadar olan dönem boyunca, şeker ihracatı değerleri tepe noktasına ulaşmıştır. 1660'tan sonra Brezilya, Karayiplerdeki Hollandalı, İngiliz ve Fransız tarım alanları karşısında en büyük şeker üreticisi konumunu kaybetmiştir. Bunun sonucunda, Kuzey Avrupalıların Yeni Dünya şeker üretimine girişleri, İberyaya tekelinin düşüşüne geçmesinin başlangıcı olmuştur. Brezilya'daki şeker üretimi köle işgücünün de yardımıyla, Hollandalılar ülkeyi terk ettikten sonra da devam etmiştir. Tarım alanlarına ek olarak, diğer ekonomik faaliyet çeşitleri de köle ihtiyacı doğurmuştur. 1690'larda ve 18. yüzyılın ilk yıllarında Brezilya'da altının bulunması, maden bölgelerinde işçi çalıştırılmasını gerektirmiştir. Tarım alanlarında çalıştırılan kölelerin sayısı dereceli olarak artarken, altın madenlerindeki artış keskin bir yükseliş gösterdi. Kahve tarımının yükselişi ile 19. Yüzyılda Brezilya'ya başka bir köle akını daha başlamış oldu. Şeker imalatçıları gibi, kahve üreticileri de güvenilir, etkin işgücüne ihtiyaç duyuyorlardı ve 19. yüzyılda Afrika'dan yapılan köle ticareti kadar Brezilya'nın kuzeyinden güneyine yönelen iç köle ticareti de kahvenin hızlı yayılışına yardımcı olmuştur. Toplam olarak bakıldığında, köle ticareti dönemi boyunca Brezilya'ya 3.5 milyon değerinde Afrikalı köle ithal edilmiştir (Reynolds, 2004: 111-113).

Portekiz'in 16. yüzyılın başlarına doğru kurduğu ticaret merkezleri (Bknz. Şekil 5.2) olan Sofala ve Mozambik'in Angola ve Brezilya ile karşılaştırıldığında bölgede sınırlı oranda varlık gösterebildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde Mozambik köle ve altın kaynağı olarak kullanılmıştır. Mozambik'ten toplanan köleler Portekiz kolonisi olan Brezilya'daki plantasyonlara ulaştırılıyordu. 19. Yüzyılın başlarında Angola'da

yasaklanan köle ticaretinden sonra bile devam eden Mozambik köle ticareti bu kârın neticesinde olmuştur (Mgk, 2013: 11).

Şekil 5.2: Portekiz'in 16. yüzyılın başlarına doğru kurduğu ticaret merkezleri

Kaynak: MGK, 2013

5.2. İspanya

İspanyollar 1479 yılında Kanarya Adalarındaki mücadeleyi kazanarak karakolları ele geçirmişlerdir. Bu karakolların yanı sıra Orta Amerika, Meksika ve Peru'yu da işgal etmişlerdir. 1600'de ise günümüzdeki ABD'nin güneybatısı ile Amerikan'ın güney bölgesinin güney kısmına kadarki bölgelerin büyük oranında hâkimiyet kurmuşlardır. Avrupalıların Atlas Okyanusu üzerindeki ilk genişleme dalgaları İspanyolların Atlantik üzerindeki mevcudiyetlerinden oluşmaktadır. Avrupa ülkelerinden olan İngiliz, Fransız ve Hollandalılar ancak yüz yıl sonrasında Atlantik'te faaliyet gösterebileceklerdir.

İspanyollar, Transatlantik üzerindeki köle ticaretine başlangıçta Amerika kıtası dâhil Yeni Dünyanın tamamında köle ticaretini ele geçirmişlerdir. Ancak Portekiz ile yaptıkları anlaşma neticesinde Afrika'nın batısında köle temin edebilecek herhangi bir bölgede hâkimiyet sağlayamamışlardır. Köle ihtiyaçlarının karşılanması konusunda Afrika'ya erişebilen ülkeler ve Karayip Adaları üzerindeki ticaret bölgelerinden temin etmişlerdir. Dolayısıyla 1502'de İspanya Amerika'sına ilk köleler Portekiz gemileri ile sevk edilmiştir (Mgk, 2013: 11-12).

Avrupa ülkeleri İspanya Amerika'sında toprak sahibi olmuş ve Portekiz'in Afrika'sından işgaller yapmış olsa da bu durumlara karşılık olarak İspanyollar Afrika bölgesinde ticaret ağları kuramamışlardır. Avrupalıların İmparatorluklarını geliştirme çabaları genellikle Yeni Dünya'da İspanyolların toprak tekelinin, ticaretinin ve İspanyol Amerika'sının köle ticaretinin aleyhine sonuçlar vermiştir. Bu durumun nedenleri arasında İspanyolların Avrupa'nın batısındaki en sınırlı mevcut köle ticareti yapısına sahip olmalarından kaynaklı olması söylenmektedir. Bahsi geçen sistemin öngörüsü tropikal üretimlerden ziyade maden üretimlerini, köle işgücünden ziyade kraliyetin gelirlerinin önemsenmesinden oluşmaktadır. İspanyollar Yeni Dünya düzenine uygun yatırımlarda bulunmamış diğer Avrupa ülkeleri gibi ticari şirketler kurarak denizaşırı ekonomiden yararlanmamış ve yeterince ticari filoya sahip olmamıştır. Kanarya Adalarında yapılan şeker üretimi nedeniyle İspanyolların Amerikan şekerine ihtiyacını azalmaktaydı. Ancak bu durumun aksine İspanyol Amerika'sında şeker kamışı üretiminde hızlı bir artış görülmekteydi. İlgili yüzyılın ortalarına gelindiği zamanlarda yeni bir gelişme meydana gelmişti. Bu gelişme Meksika ve Peru'da bulunan zengin gümüş madenleriydi. Bu durum neticesinde İspanyolların köle ihtiyacını belirleyen en önemli etkenler plantasyon, tarım ve madencilik çalışmaları olmuştur (Mgk, 2013: 12).

İspanyollar 16. Yüzyılda kraliyetlerinin gelirini arttırmak ve kaçakçılığın önüne geçebilmek için lisans sistemi geliştirmişlerdir. Bu sisteme göre lisansa sahip olanlar köle ticaretini Portekizliler ile yapmak ve filolarını Seville gümrüklerinden geçirmek zorunda kalmışlardır. Yine de kurulan bu sistem İspanyolların köle ihtiyacını karşılayacak düzeye ulaşmasını sağlayamamıştır. Bu durumun neticesinde "Asiento"

diye adlandırılan sözleşme dönemleri başlamıştır. 1580 ve 1640 yılları arasında İspanyollar ve Portekizliler ortak bir yönetim altında birleşmişlerdir. Bu dönemde krala yüksek miktarda ödemeler yapma karşılığında kölelerin doğrudan Afrika üzerinden nakledilebileceği anlaşmaların yapılması sağlanmıştır. Bahsi geçen sözleşmeler sayesinde 1595 yılı 1640 arasında Amerika'ya Portekiz İspanya iş birliğinde büyük miktarlarda köle transferleri yapılmıştır. (Bknz. Şekil 5.3).

Şekil 5.3: Amerika'ya Portekiz İspanya iş birliğinde yapılan köle ticareti bölgeleri

Kaynak: MGK, 2013

17. Yüzyılın başlarında “Asiento” anlaşmaları uluslararası diplomasi manasında bir ödül statüsü kazanmıştır. Buna rağmen köle ihtiyacının karşılanmasında yeterli olmamıştır. Bu durum neticesinde “Asiento” anlaşmaları 1805’de sonlandırılmıştır. Böylece İspanyollar için serbest ticaretin dönemi başlamıştır. Köle temini için İspanyolların benimsediği sistemler içerisinde en yüksek oranda başarı bu dönemde sağlanmıştır. Küba’daki şeker kamışı devrimi için ihtiyaç duyulan işgücünün karşılanması serbest ticaretten sonra olabilmıştır (Mgk, 2013: 12).

İlk İspanyol yerleşimciler, Avrupa kolonizasyonu için temel teşkil edecek olan malların üretimi için siyah işgücünün gerekli olduğunu vurgulamışlardır. 1509 yılında İspanyol

Amerika'sında ilk şeker imalathanesi açılmış ve 1523 yılında yirmi dört adet imalathane işler hale gelmiştir. Afrika kıyılarında kaleleri bulunmayan İspanya, sadece artan şekilde ihtiyaç olduğu zamanlarda köle ithal etmek isteyenlere asiento denen özel lisanslar vermiştir. 16. yüzyılın geri kalan kısmında, Yeni Dünya için işgücü sağlamak üzere pek çok değişik birey ve gruba lisans verilmiştir. Siyah köleler için talep arttıkça, İspanyol kralları bu lisansları aşırı yüksek fiyatlarla satmaya başlamışlardır. 1580 yılında 1640'a dek Portekizliler asientolara egemen olmuştur, İspanya'ya karşı Portekiz özgürlük savaşı nedeniyle 1640 ve 1663 yılları arası bu lisanslar yürürlükten kaldırılmıştır (Reynolds, 2004: 107).

Genellikle madencilik işlerinde yerlilerin kullanılmasına rağmen, siyahlar da bu gibi işlerden kaçınmadılar ve büyük miktarda siyah köle Peru, Venezuela ve Şili'deki altın madenlerinde çalışmıştır. Meksika, Kolombiya, Peru ve Antillerin şeker kamışı tarlalarında çalıştırılmalarına ek olarak Afrikalı köleler, Venezuela'da kakao, Orta Güney Peru'da üzüm ve zeytin ile Şili'de buğday üretimi içinde kullanılmışlardır (Reynolds, 2004: 109).

Atlantik'te köle ticaretinin ilk yüzyılında büyük bir hâkimiyet gösteren İspanya ve Portekiz Atlantik'te güç dengesinin değişimine kadar bu ticaretin gelişmesinde önemli bir rol oynamışlardır.

Portekizliler iktisadi amaçlarına çok uzun bir sürenin sonucunda denizci Henry'nin uğraşları ile ulaşabilmiştir. Denizci Henry'nin kontrolünde Afrika'ya birçok sefer düzenlenmiştir. 1434 yılında Bajador Burnu'na ulaşılmıştır. Dolayısıyla Portekiz keşiflerinin ilk aşamaları böylece gerçekleşmiştir. Ancak bu keşfin kârlı olmadığı yalnız sonraki keşiflerin başlangıcı olduğu bilinmekteydi. Kraliyetin yaptığı keşiflerin haricinde Portekizliler de Afrika'nın kuzey kıyılarına birçok keşif düzenlemiştir. Bahsi geçen keşifler sayesinde Azor, Madeira ve Kanarya adalarına ulaşılmıştır. Portekizliler, Kastilyalılar ve Katalanlar tarafından 14. Yüzyılın sonlarına doğru bahsi geçen bölgelere köle toplamak için seferler düzenlense de bölgenin işgali söz konusu olmamıştır. 1460'da denizci Henry'nin ölümü ile Portekiz'in denizcilik seferleri Lizbonlu tüccar olan Fernando Gomes sayesinde güneye doğru gelişmiştir. 1481 ile 1495 yılları

arasındaki II. Juan dönemi Asya'ya yönelik arayışların hızlandığı dönem olmuştur. 1434'de Bojador burnunu geçmek için 1444 yılında Arguin adasının keşfinden sonra yeni bir güzergâh çizilmiştir. Bu güzergâh Portekiz'den başlayıp Afrika'nın kuzeyi üzerinden Afrika'nın batısındaki köle ve altın bölgelerine kadar uzanmaktaydı. Portekizliler 1487 yılında Gine körfezine ulaşmışlardır. Bu durum neticesinde Elmina'da bir ticaret merkezi kurabilmişlerdir. Bartolomeu Dias 1488 yılında Ümit Burnu'nu dolaşmıştır. Bahsi geçen keşiflerin başta Portekiz ve Avrupa ülkeleri adına çok önemli sonuçları olmuştur. Azor ve Madeira adalarından elde edilen şarap, tahıl, şeker, pigment ve keresteler bu keşiflerin sonucu olmuştur. Ayrıca Afrika'dan baharat, fildişi, pamuk yüksek miktarda köle ve altın bu keşifler sayesinde Avrupa'ya taşınmaya başlanmıştır. Portekiz vasıtası ile Avrupa'nın tümü bu ticarete katılabilmektedir. Bu durumun neticesinde tefeci ve bankerler Lizbon'a akın etmişlerdir (Elik ve Bal, 2014: 96-97).

Portekiz 15. yüzyılda Kanarya Adalarını Atlantik seferleri için bir ara limanı olarak kullanmaktaydı. Aynı dönemde Portekizliler Azor adalarını da keşfetmişlerdir. Bu sayede Atlantik denizciliği sürdürülebilir bir hal almıştı. Bu dönemde Portekiz genişlemeyi Afrika kıyılarının tamamında sürdürebilmiştir. Ceneviz'in de iktisadi başarılarını devam ettirebileceği yeni alanlara ihtiyaç duyması nedeniyle bu iki ülke keşiflerde iş birliği yapmıştır. Ceneviz ile iş birliği sayesinde Atlantik keşiflerinden Portekiz yüksek oranda deneyim fırsatı elde etmiştir. Yapılan Atlantik keşiflerinden kazanç elde eden ülkeler arasında İspanya'da yer aldı. Bahsi geçen dönemde Avrupalıların doğu yönüne doğru genişlemesinin önünde Osmanlı İmparatorluğu bulunuyordu. İspanya batı yönüne doğru genişleme yapmak isteyen Avrupa ülkelerinin arasında başta gelmiştir. Portekiz çağdaş dönem içerisinde küçük bir ülkeye sahip olsa da Brezilya'nın resmi dili Portekizce olarak kalmıştır. Aynı şekilde Afrika'daki bulunan eski koloniler Portekizce dilini kullanmaktadırlar. Latin Amerika kıtasında hâkim olan dilde İngilizceden sonra İspanyolcadır. Latin Amerika'da İspanyol kültürü önemli bir yere sahipken Amerikan'ın kuzeyinde Angola Sakson kültürü daha çok etkin bir konuma sahiptir. Bu durumlar Atlantik'teki güç dengelerinin değişmesinden dolayı meydana gelmiştir. Afrika'nın Atlantik kıyılarını tek başına kontrol etmek isteyen Portekiz ile

sürekli rekabet halinde bulunan Katolik Kralların, Portekiz’le dostluk yapmak ve Atlantik yolunun kapanmasına izin vermemekten başka seçeneği bulunmamaktaydı (Elik, vd., 2014: 98-114).

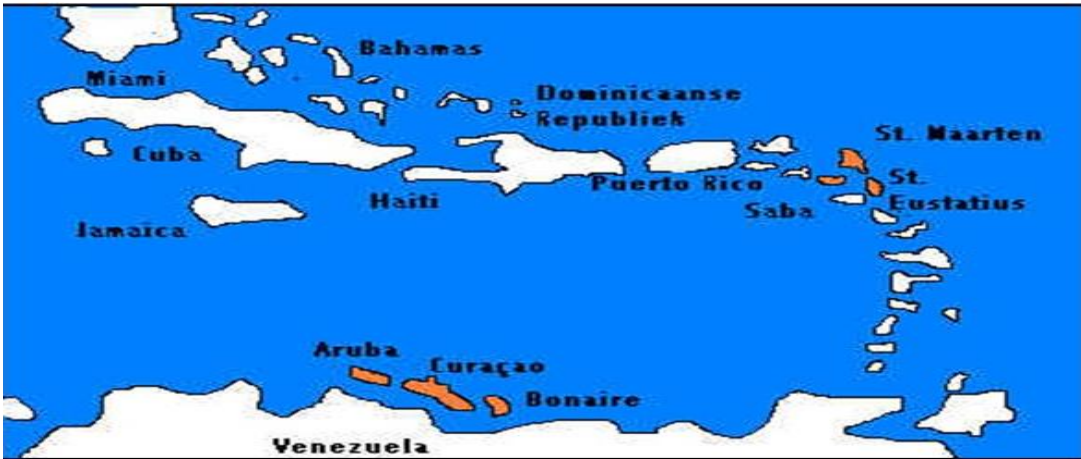
Kastilya ve Portekiz’in Atlantik’te genişlemesi her iki taraf arasındaki rekabetin şiddetini arttırmıştır. 1479 yazında taraflar arasında başlayan görüşmeler 4 Eylül 1479’da Alcaçovas Antlaşmasının imzalanmasıyla tamamlanmıştır. Atlantik’te güç dengesinin değişimi, İngilizlerin askeri ve sömürge politikalarında getirdiği yenilikler sayesinde olmuştur. İspanyollar ve Portekizliler köleleri fert olarak getirirken İngilizler aileleriyle birlikte getirdikleri için daha başarılı olmuşlardır. İngilizler Hıristiyanlığın bayraktarlığını İspanyolların elinden alarak seküler ve reformist formda olsa da yüzyıllar boyu sürdürmeyi başarmışlardır. Atlantik’te güç değişimini ispat eden diğer önemli olay da fırtına nedeniyle İngiliz limanlarına doğru sürüklenen Fransız gemisine İspanyol Elçiliğinin şikâyeti üzerine İngilizler tarafından el konulması olmuştur. 1640’lara gelindiğinde, İngilizler Jamaika’yı İspanyollardan alarak Karayip yan adalarına hâkim olmuşlardır. 1667 yıllarında ise İngiltere New Amsterdam olarak bilinen bugün New York olarak adlandırılan kenti almıştır. 1763 yılında Fransız ve İngilizlerin 7 yıl savaşı sonucunda, galip gelen taraf olan İngilizler New England ve Missisipi’yi ele geçirmiştir (Elik, vd., 2014: 111-112).

5.3. Hollanda

Hollanda halkının, 1568 yılında Habsburg İspanyasına karşı başkaldırdıkları dönem içerisinde gerçekleştirdikleri çalışmalar, Atlantik’tekiler ile birlikte, İspanya’nın bir bölümü olarak yürütülmüştür. Başkaldırı ile başlayan ve 80 sene devam eden bağımsızlık savaşları esnasında, 1600 yılları içerisinde, İspanya’ya karşı Amerika halkının yardımını alma fikri oluşmuş ve savaşın son zamanlarına doğru 1621 yılında kurulmuş ve 1623’ de faaliyete geçmiş Flemenk Batı Hindistan Şirketi (Dutch West Indian Company-WIC) aracılığıyla, Atlantik’te fazlasıyla saldırgan, etkili ve öfkeli harekette bulunmuşlardır. Anti-Habsburg bir yapıya sahip olan Flemenk Batı Hindistan Şirketi’nin savaşı İspanya’nın zayıf noktası olan İspanya Amerika’sına taşımış ve İspanyol ticareti sayesinde faaliyette bulunmuş, bu nedenle Hollandalılar sadece 20-30

yılda, Güney ve Kuzey Amerika, Karayipler ve Batı Afrika'ya kadar mühim ve kârlı bir imparatorluk oluşturmuşlardır. Bu rekabet ortamında Hollanda, Portekizlileri zorlamış olsa da birkaç sene içerisinde Angola'yı sonrasında 1654 yılında da Brezilya'yı Hollandalıların elinden almışlardır. Böylece Flenk imparatorluğu uzun dönem sürmemiş, 1650 yılından itibaren Avrupalı rakiplerinin saldırıları sonucunda güç kaybı yaşayan Hollandalılar, emperyal hükümdarlık ve koloni yönetiminden uzaklaşarak, daha çok ticarete yönelmişlerdir (Mgk, 2013: 13).

1674 senesinde Batı Hindistan Şirketi'nin fesih olması sonucu, yerine yeni kurulan Flenk Atlantik Şirketi, daha özgür bir ticaret yapısı ve pazarlara daha fazla erişim imkânlarıyla, açık pazar yöntemini meydana getirmişlerdir. 18. yüzyıl dönemlerinde, Hollandalı halkı Atlantik İmparatorluğu'na dayalı bir güç olmaktan çıkmış, tüm yabancı dünya ile ilgilenen bir ticari gücü elde etmişlerdir. Fakat hala, altın, köle ve fildişi ticaretini ve Karayipler (1634-48 yılları arasında koloniler oluşturduğu Curaçao, Aruba, Bonaire, Sint Eustatius, Saba, Sint Maarten'de) (Bknz. Şekil 5.4) ile Vahşi Kıyı (Wild Coast)'daki (Bknz. Şekil 5.5) oldukça gösterişsiz, kolonilerin idaresine benzer Afrika ticaretini sürdürmüşlerdir (Mgk, 2013: 14).

Şekil 5.4: Hollanda Kolonileri

Kaynak: MGK, 2013

1675 yılına kadar Hollanda ticareti küçüktür ve köle ithalatı sayısının 70.000 kadar olduğu tahmin edilmektedir. En hareketli dönem iki bölüme ayrılabilir: Afrika kıyılarında pek çok kalesi bulunan Hollanda Antiller Şirketinin tekel olduğu 1675 ile 1735 yılları arasındaki dönem ve 1730'dan 1795'e dek süren serbest ticaret dönemidir. Zirve noktasında, Hollanda'nın köle ticaretindeki payı yüzde %10 olarak bilinmekte olup toplamda Hollandalılar yaklaşık olarak 500.000 kadar Afrikalı köle ithal etmişlerdir. 1662'den 1713 yılına dek Curacao, Hollandalıların kırk yıl boyunca İspanyol kolonilerine gönderilen kölelerin depolandığı önemli bir bölge olmuştur. Hollanda ticaretiyle ilişkisi olan kölelerin yüzde 75'i Gine kıyılarındaki farklı bölgelerden gelmiştir (Reynolds, 2004:121).

Şekil 5.5: Karayiplerde Hollanda Kolonileri

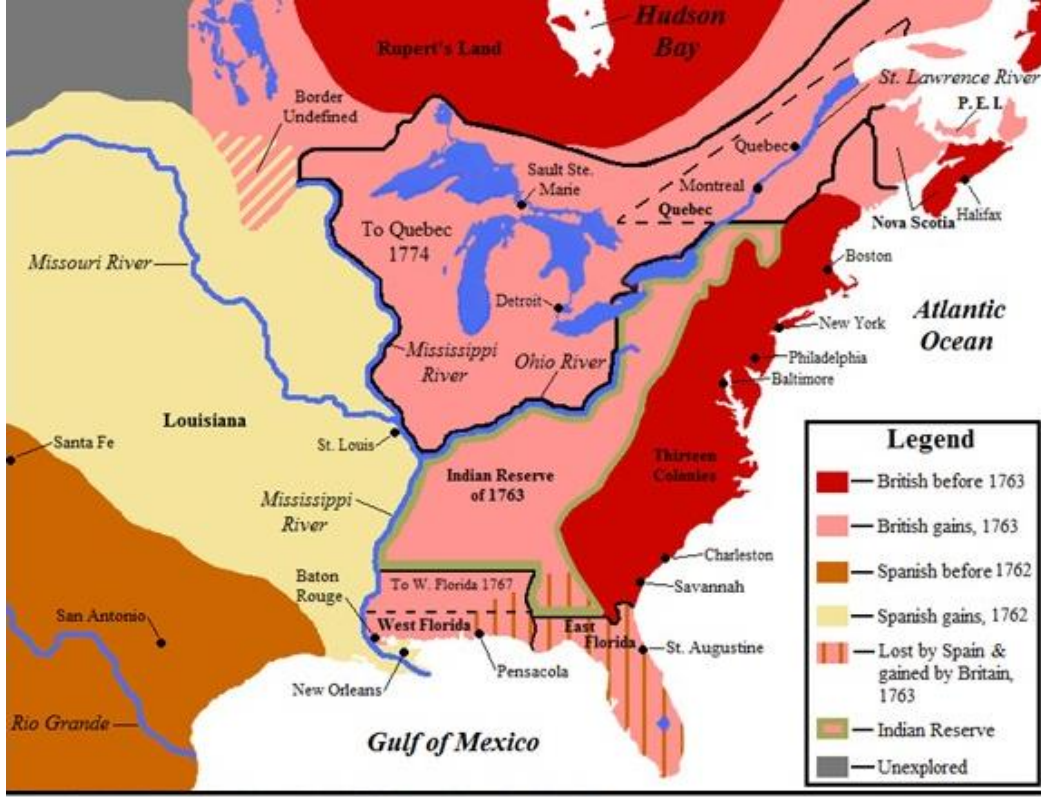
Kaynak: MGK, 2013

5.4. Fransa

Avrupa ülkeleri arasındaki Afrika ticaretine yoğun ilgi duyan ülkelerden birisi de Fransa olmuştur. Ancak Fransa'nın yaşadığı iç sorunlar, gemi filosu yatırım sermayesinde ve ham madde ürünlerinde karşılaştığı eksikliklerden dolayı Afrika'dan köle ticareti yapma konusunda geri planda kalmışlardır. Bahsi geçen durumlar nedeniyle Fransa 17.

Yüzyılın sonuna kadar köle ticaretine katılamamıştır. Bu dönemde sadece Batı Hint adalarındaki kolonileri üzerinden ticaretini yürütebilmiştir. 18. Yüzyılda köle ticaretinin en büyük üçüncü gücü olan Fransızlar yine de kolonilerdeki ihtiyacı karşılamada yeterli olamamışlardır. 1701 yılından 1810 yılına kadar Transatlantik üzerinden yapılan köle ticaretinde Fransızlar, Batı Hint pazarındaki ihtiyacın ancak %62'sini temin edebilmişlerdir. Fransa'nın imparatorluğu kurmada ve iktisadi kalkınmada üstünlük sergileyememesi köle ticaretinde yaşanan yetersizliklere neden olduğu söylenmektedir. Fransa ihtiyacı olan köleleri elde edebilmek için genellikle Hollanda ve İngiltere'ye dayalı bir politika izlemiştir. Ancak yine de bu ticarete kendi yerlerini alabilmek için Hollanda, İspanya ve İngiltere ile sürekli bir mücadele içinde olmuşlardır. 1504 gibi erken bir tarihte, Yeni Dünyada Fransız korsanları ve hükümet izniyle savaşan korsan gemileri faaliyet halinde olmuştur. Bununla birlikte, Fransızların oralarda koloniler kurması 17. yüzyıla kadar söz konusu olmamıştır (Mgk, 2013: 21).

Fransızlar, Amerika'nın kuzeyinde bulunan Labrador denizinden Amerika'nın güneyindeki Meksika'nın körfezine kadarki coğrafyada Amerika'nın batı kolonilerinin olduğu bölgede yeni Fransa'yı kurmuşlardır. 1709 yılında yeni Fransa'da yürürlüğe sokulan yasa ile kölelik yasal bir durum haline getirilmiştir. Ancak bu dönemde Fransa yerli halkı ile balıkçılık, gemicilik, çiftçilik ve kürk ticaretine ağırlık verdiği için bu bölgedeki köle ticaretinde yerleşik bir hal alamamıştır (Mgk, 2013: 23). (Yeni Fransa'nın kuruluşu, gelişmesi ve sonlana ermesi aşamalarına dair Harita için Bknz. Şekil 5.6-5.7-5.8) Buna rağmen Fransızlar, yıllar içerisinde birçok bölgeyi ele geçirmiştir.

Şekil 5.8: Paris Antlaşması ile İngiltere'nin Kuzey Amerika'da Fransa'dan kazadığı topraklar

Kaynak: MGK, 2013

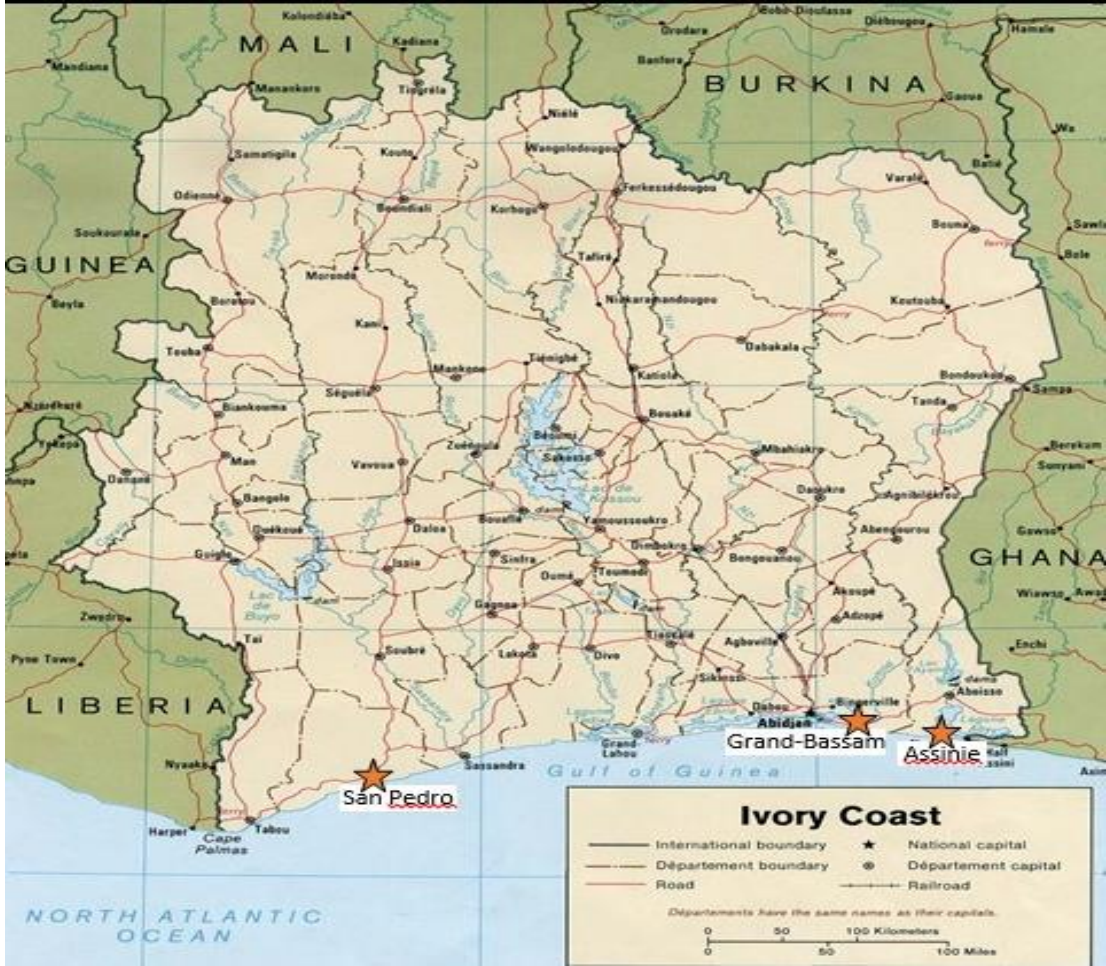
1700'lerin ortasından 1900'lü yılların başına kadarki dönemde İngiltere ve Hollanda ile yapılan rekabet nedeni ile batıdaki Hint adalarından olan Tobago birkaç defa Fransa'nın himayesine katılmıştır. 1700'lü yıllarda Fransa'nın fethettiği adalar içerisinde en verimli olanı batıdaki Hint adalarından olan Martinik'tir. Bu ada 18. Yüzyıla gelindiğinde Guadeloupe ve St. Domingue'in önüne geçerek ticarete avantaj sağlamıştır. Ancak Karayip adalarından St. Domingue Fransa'nın en verimli şeker kamışı kolonisini ve imparatorluğun en değerli toprağı olmuştur. Günümüzde Haiti olarak geçen St. Domingue adası kölelik ve köle ticaretindeki tarihsel değerinin bir diğer sebebi ise dünya üzerindeki ilk siyahi cumhuriyeti kurmasıdır. 1791'de St. Domingue'te başlatılan

köle isyanı başarıya ulaşmıştır. Bunun sonucu olarak İngiltere, İspanya ve Fransa'ya ait koloniler yenilgiye uğramış ve adanın ismi 1804 yılında Haiti olarak değiştirilmiş ve bağımsızlığını kazanmıştır. Haiti adası Amerika ve Karayiplerdeki birçok adada köle isyanlarına ilham olarak öncülük başlatmıştır. Haiti'nin bağımsızlığı ile köle ticaretinden uzaklaşması sonucunda İspanya'nın kontrolünde olan Küba birinci sıraya yükselmiştir (Mgk, 2013: 23).

Fransa Afrika'da faaliyetlerine devam etmiştir. 15. Yüzyılda Afrika'da bulunan krallıklar ile ticari ilişkiler başlatan Fransalı tüccarlar 16. Yüzyılın ortalarına kadar Afrika'nın kıyı şeridinde ticaret merkezleri kurmaya devam etmiştir. Bu dönemde Fransız tüccarlar birçok bölgede etkili olmuşlardır. Senegambiya'da %6,5, Gine Körfezi'nde %33,9 ve Afrika'nın ortasında ve batısında %36,8 oranında etkin bir yapı göstermişlerdir (Mgk, 2013: 23).

Bunların yanı sıra önemli köle sahili olan ve ihraç için önem teşkil eden Quidah batıdaki Hint adalarında kurulan plantasyonlar için ihtiyaç duyulan kölelerin sağlanmasında önemli bir kaynak noktasını oluşturmuştur. Transatlantik üzerinden yapılan köle ticaretinde Fildişi Sahili kayda değer bir önem kazanmasa da San Pedro, Grand Bassam ve Assinie (Bknz. Şekil 5.9) gibi karakollar Fransa'nın Amerika'da kurduğu plantasyonlardaki köle ihtiyacının karşılanmasında önemli birer kaynak olmuşlardır. Ancak temel kaynaklar Kongo'nun sahil şeridi ile Afrika'nın batı ve orta kesimi olmuştur. 1870'li yıllarda köle ticaretinin sona ermesinden sonra bile Fransız tüccarların Gabon kölelerini ihraç etmeye devam ettikleri bilinmektedir. 17. Yüzyıldan Afrika kıtasının sömürgeleştirildiği döneme kadarki sürede Fransa'nın Madagaskar'da ticaret karakolları kurmak için İngiltere ile de mücadele vermiştir. Avrupa'nın Madagaskar adasını keşfetmesi 16. Yüzyılın ilk yıllarında mümkün olabilmiştir. Bahsi geçen tarihten sonra Portekiz, Hollanda, İngiltere ve Fransa gemileri Madagaskar adasına seferler düzenlemeye başlamıştır. 1642'den sonra Fransa birçok bölgede ticaret üssü kurmuştur. Bu üsler güneyde Fort Dauphin ile kuzey bölgesinde Sainte Marie adası olmuştur (Bknz Şekil 5.10). Güneydeki Fort Dauphin adasında başlarda kolonileşme gelişse de 1674'deki saldırılarla yerliler tarafından neredeyse tüm yerleşimciler öldürülerek bu

gelişim yaklaşık yüzyıl sekmeye uğramıştır. 1670 ile 1769 yılları arasındaki dönemde Fransızların Reunion ve Mauritius adalarına ihraç ettikleri kölelerin %70'ine yakını Madagaskar'dan getirdiği tahmin edilmektedir. Transatlantik üzerinden yapılan köle ticareti altında, 1650 ile 1900'lü yıllar arası, Madagaskar ve Mozambik Afrika kökenli kölelerin %4,7'sinin kaynağı olmuştur (Mgk, 2013: 24).

Şekil 5.9: Transatlantik Köle Ticareti Sırasında Fildişi Sahili

Kaynak: MGK, 2013

Şekil 5.10: 1642'den sonra Fransa'nın kurduğu Üsler

Kaynak: MGK, 2013

1740'larda St. Domingue, Fransız kolonileri arasında en verimli koloni haline gelmişti. O dönemde bölgede kahve de yetiştirilmiş, ancak kahve fiyatları düşünce, adada şeker üretimine ağırlık verişmiştir. Siyah kölelerin isyan ettikleri 1791'de bir şeker kolonisi olarak başarısının zirve noktasındaki üretim, 1710 yılındaki 2.920 tondan 78.696 tona çıkmıştır. St. Domingue'deki üretimin seviyesi göz önüne alındığında, Fransız köle ithalatının büyük bölümünün bu koloniye yapıldığı da anlaşılmaktadır. Fransızlar, Avrupa'nın köle ticareti yapan en büyük üçüncü ulusuydu ve Amerika'ya ithal edilen kölelerin yüzde yirmisinden biraz daha fazlasından sorumluydular. Fransız kolonilerine ithal edilen kölelerin büyük çoğunluğu Angola ve Benin Körfezi'nden gelirken, daha az sayıda köle de Biafra Körfezi, Altın Sahili ve Senegambia'dan getirilmiştir (Reynolds, 2004: 119).

5.5. Kuzey Amerika ve Amerika Birleşik Devletleri:

Kuzey Amerika'daki köle taşımacılığını, genel olarak Avrupa'nın kuzeyinden gelen tüccarlar yapmaktadırlar. Amerikan köle gemilerinin ilk hareketi 1630 yıllarında Boston'dan olduğu bilinmektedir. 18. yüzyılın ortalarına doğru Rhode Island, Amerikan köle ticaretinin merkezi konumunu almıştır (Mgk, 2013: 24).

Sanılanın aksine kölelerin yalnızca %5'i ABD ye gitmiştir. Kuzey Amerika'ya taşınmış köleler, genellikle İngiliz gemilerini kullanmıştır. Bununla beraber, Kuzey Amerika, on üç Amerikan kolonisinin, İngiltere'ye karşı başlattıkları Bağımsızlık Savaşı ile 1776'da bağımsızlığını duyurarak İngiltere'den ayrılmıştır. 1803'de de Fransa'nın Louisiana'yı Amerika Birleşik Devletleri'ne satmasının, (Bknz. Şekil 5.11) 1819'da Batı ve Doğu Florida'nın İspanya aracılığıyla ABD'ye bırakılmasının ABD topraklarının genişlemesi açısından önemi büyük olmuştur. Daha sonrasında toprakları birçok anlaşma veya satın alma ile genişletmeye devam etmiş ve ABD'nin ana kıtasındaki genişleme süreci, 1867'de Rusya'dan Alaska'nın satın alınmasıyla tamamlanmıştır. (Bknz. Şekil 5.12). ABD kolonilerinin hem taşımacı olarak hem de topraklarındaki köle gruplarıyla, ticarete ufak bir payları olmasına rağmen, bu ülkenin kolonyal ve ulusal gelişiminde, köle ticaretinin büyük bir önemi olmuştur. Afrikalı köle işgücünden, Virginia ve Maryland tütün, Güney Carolina'nın pirinç ve çivit ve Pamuk Krallığında yararlanılmıştır (Amerikan İç Savaşı'na kadar, ABD'nin Alabama, Mississippi ve Louisiana ile Texas'ın içlerine kadar uzanan güney eyaletlerinde, pamuk ekiminin yapıldığı alanları kapsar). New England ve orta koloniler, köle barındıran Batı Hint Adalarına, orman ve gıda ürünleri, çiftlik hayvanları da satmışlardır. Kimi Amerikan tüccarları seyahatler organize ederken, kimileri ise aracı ve tüccar olarak, köle ticaretiyle ilgilenmişlerdir (Mgk, 2013: 25).

Amerika Birleşik Devletlerine yapılan toplam köle ithalatının 596.000 kadar olduğu tahmin edilmektedir. Bu ithalatının büyük bölümü Angola, Biafra körfezi, Altın Sahili ve Senegambia'dan yapılmıştır (Reynolds, 2004: 125).

5.6. İngiltere

İngilizler köle ticaretine sonradan dâhil olmuştur. Sistematik olarak köle ticaretine başlamadan önce Afrika ile tahminen bir yüzyıl civarında ticareti sürdürmüştür. Gine körfezine ilk ulaşan İngiliz denizciler, köleden daha çok altın aramışlar, ancak köle ile dönmüşlerdir. Köle ticareti ile özellikle ilgilenen ilk İngiliz girişimci ise John Hawkins'tir. 1562'de İngilizlerin köle ticareti için Afrika'ya gerçekleşen ilk yolculuğunu Kaptan John Hawkins üstlenmiştir. Sonrasında 1567 yılına kadar bu kıtaya iki yolculuk daha yapılmış ve elde ettiği 1200'den fazla Afrikalıyı, Amerika'daki İspanyol kolonilerine satmış ve bu ticareten kazandığı karışım ürünleri de İngiltere'ye götürmüştür. Transatlantik Köle Ticareti, genel olarak bu şekilde üç köşeli bir anlam kazanmıştır (Mgk, 2013: 15).

Royal Afrika şirketi kuruluncaya kadarki dönemde İngilizler Amerika'nın kuzeyinde ve Batı Hint adalarında birçok koloniye sahip olmuşlardır. 1588'de İspanya ile İngiltere arasında deniz savaşı olmuştur. Bu savaş sonucunda İspanya yenilerek deniz hâkimiyetinde sarsılma yaşamıştır. Bu durumun neticesinde İngiltere'nin kolonileşmesi hız kazanmıştır. Ayrıca 16. ve 17. Yüzyıllar İngiltere'nin ekonomik açıdan sıkıntı yaşadığı bir dönem olması sonucu da kolonileşmesinin hız kazanmasına önemli bir etken olmuştur. İş olanaklarının iyi olması, yüksek hayat standartlarına sahip olması ve dini açıdan özgürlüğün yüksek olduğu düşüncesi Yeni Dünyaya göçü hızlandırmıştır. Bu durumların yanı sıra İngiltere de yaşanan siyasal karmaşalardan mağdur olanlar Yeni Dünyaya göçe mecbur olmuştur. Tahminlere göre 17. Yüzyılın sonlarında toplamda 350 binin üzerinde İngiliz'in Atlantik'i geçtiği düşünülmektedir (Mgk, 2013: 16).

Özetlenecek olursa 17. Yüzyılın sonları itibariyle Amerika kıtasında köle ihtiyacı sınırlı miktarda olmuştur. Ancak İngiltere'deki köle talebi Karayip'lerdeki genişleme ile meydana gelmiştir. İngiltere Karayip'lerde elde ettiği genişlemenin, kolonilerin ve

Karayip'lerde kurulan plantasyonların sonucunda artan bir köle ihtiyacı meydana gelmiştir (Mgk, 2013: 17).

Tarımcılar, kendilerine ait şeker kamışı tarlalarında siyah köleler çalıştırmaya bir kez başlayınca, bir daha asla bundan vazgeçemediler. Şeker üreticiliği ve köleliğin bir araya gelmesiyle birlikte, Barbados zenginleşmiştir. Toprak şeker kamışına uygun hale getirilmişti ve şeker kamışı tarlalarının genişlemesi, Portekizliler ve Hollandalıların Brezilya üzerindeki anlaşmazlığa düştükleri bir zamana denk geldi. Daha fazlası, İngilizlere şeker kamışının nasıl yetiştirileceğini ve şekerin nasıl üretileceğini gösteren Hollandalılar, sadece tarımcılara uygun şartlarda köle sağlamakla kalmayıp aynı zamanda İngiliz şekerini kıtada kârlı fiyatlarla satmışlardır (Reynolds, 2004: 116).

Britanya köle ticaretinin ve transatlantik köle ticaretinin en yaygın olarak yaşandığı dönem 18. Yüzyıl olmuştur. Yeni Dünyada kölelerin vardıkları son adres ne olursa olsun, ithal edilmelerinin nedeni ekonomik gerekçelere dayanmaktaydı. Bu köleler, şeker, kahve, pamuk ve tütün plantasyonlarında kullanıldılar. Güney Carolina'da pirinç yetiştiriciliği gibi diğer tarımsal faaliyetlerde çalıştırıldılar ve madencilik girişimlerinde de kendilerinden yararlanmışlardır. Özellikle, hasat dönemlerinde günde on altı ile yirmi saat işgücü gerektiren şeker plantasyonlarındaki talepler, köleler arasında yüksek ölüm oranlarına neden oldu ve kölelerin pek çoğu sadece sekiz ila on yıl hayatta kalabildiler. Bazı şeker ekicileri düzenli olarak tüm kölelerini değiştirmek zorunda kalmışlardır (Reynolds, 2004: 125).

Özellikle de Brezilya'daki altın madenciliği de çok ağır sonuçlara mâl olmuştur. Buz gibi dere sularında altın aramak, siyahları ciddi şekilde etkilemiş ve fiziksel olarak hızla çökmelerine neden olmuştur. Ayrıca fazla çalışma ve hastalıklar nedeniyle de orada yaşama süreleri 10 ila 12 yıl arasında sınırlanmıştır. Bundan dolayı, köle ithalatının büyük kısmının Karayipler ve Brezilya'daki madenlere ve şeker plantasyonlarına yapılmış olması şaşırtıcı olmamıştır. Afrika'dan gelen kölelerin %38 ini Brezilya, %17 sini İngiliz karayipleri, %17 sini Fransız karayipleri, %17 sini İspanyol Amerika'sı, %6 sını Kuzey Amerika ve %6 sını da Hollanda, Danimarka ve İsveç Karayipleri ithal etmiştir (Reynolds, 2004: 126).

Bu Afrikalı köleleri Yeni Dünyaya getiren talep ve ihtiyaç, 18. Yüzyıl boyunca tepe noktasına ulaşmıştır. Bununla beraber, ondan sonraki dönemde Avrupa'da ve Yeni Dünyada gerçekleşen değişimler sonucu, köle ticareti ile Afrikalıları Amerika kıtalarına işgücü olarak getiren kölelik kurumu yasaklanmıştır (Reynolds, 2004: 126).

İngilizler bu ticarete geç başlamış olsalar da bu ticarete zenginlik olarak refah seviyesinin artması açısından en korkutucu değişimi yaratan kara parçası Britanya olmuştur...

6. TİCARET ÜÇGENİ

Adam Smith'e göre (1937: 415-416, 590-591): *“Amerika'nın (Yeni Dünya) ve Hindistan'a giden Ümit Burnu güzergâhının keşfi, insanlık tarihinde kaydedilmiş en büyük ve en önemli iki olaydır. Amerika'nın keşfinin önemi onun sahip olduğu önemli madenlerde değil, Avrupa'nın ticari malları için sağladığı yeni ve bitmek bilmeyen pazarda yatmaktadır. Bunun başlıca etkilerinden birisi, ticari sistemi o olmadan asla elde edemeyeceği bir ihtişama ve şan şöhret taşımış olmasıdır.”* Amerika'nın keşfiyle Dünya ticaretinde muazzam bir artış meydana gelmiştir. Nasıl 19. Yüzyıl üretimin yüzyılıysa, 17 ve 18 yüzyıllarda ticaretin yüzyılı olmuştur. Britanya için bu ticaret öncelikli olarak ticaret üçgeniydi (Akt. Williams, 2013: 79).

Bu ticaret üçgeninde İngiltere ile Fransa ve sömürge Amerika'sıyla eşit şekilde ihracat mallarını ve gemileri; Afrika ticari mal olarak insanları; plantasyonlar da sömürge hammaddelerini temin etmiştir. Köle gemisi ana ülkeden kargosunda mamul mallarla yola çıkmaktaydı. Bu mallar Afrika kıyısında Zencilerle belli bir kârla takas ediliyor ve zenciler plantasyonlarda yine belli bir kârla sömürge ürünleriyle takas ediliyordu. Son olarak da bu sömürge ürünleri ana vatana getiriliyordu. Ticaretin hacmi arttıkça, ticaretin üçgenine ana ülke ve Batı Hint adaları arasında mamul ürünlerin sömürge mallarıyla takas edildiği doğrudan bir ticaret yolu eklenmiş, ama bu üçlü ticaretin yerini asla alamamıştır. Böylece ticaret üçgeni Britanya Endüstrisine üçlü bir teşvik sunmuştur. Zenciler Britanya mamul ürünleriyle satın alınmış; sonra gönderildikleri plantasyonlarda şeker, pamuk, indigo, melas ve başka tropik ürünler üretmişlerdir. Bunların işlenmesi İngiltere'de yeni endüstriler oluşturulmuştu. İngiltere'de 1750 yılında, üçlü ya da doğrudan sömürge ticaretine bir şekilde bağlı olmayan neredeyse hiçbir ticaret ya da imalat şehri yoktu. Elde edilen kazanç Endüstri Devrimini finanse eden İngiltere'deki sermaye birikiminin başlıca kaynaklarından birini oluşturmaktaydı. Batı Hint Adaları,

Britanya İmparatorluğunun merkezi haline gelmiş; İngiltere'nin muazzam görkemi ve refahı için büyük bir önem teşkil etmiştir. Şeker sömürgelerini bütün bir emperyalizm tarihinin en değerli sömürgeleri haline getiren Zenci köleler olmuştur. Postlethwayt'a göre (1745: 4-6): *“Zenci köleler sömürgelerin temel dayanakları ve üstünde durduğu kırışleri oldular; onlar Britanya'ya sahip olduğu bütün plantasyon ürünlerini tedarik eden kıymetli insanlardı. Britanya İmparatorluğu Amerikan ticaretinin muhteşem üst yapısı ve Afrika temelinde yükselen bir deniz gücüydü.”* (Akt. Williams, 2013: 80).

Britanya'nın 17. Yüzyılın sonundaki toplam ticaret karı 2.000.000 £ değerinde olmuştur. Plantasyon ticaretinden 600.000 £; plantasyon mallarının yeniden ihracatından 120.000 £; Avrupa, Afrika ve Doğu Akdeniz ülkeleriyle yapılan ticaretten 600.000 £; Doğu Hindistan'la yapılan ticaretten 500.000 £; Doğu Hint ürünlerinin yeniden ihracatından da 180.000 £ kazanç elde edilmiştir. 1697 yılında Batı Hint sömürgeleri Britanya'nın ithalatının yüzde dokuzunu, anakaradaki sömürgelese yüzde sekizini karşılamaktaydı, Britanya ihracatının yüzde dördü Batı Hint Adalarına yapıldı; yüzde dördün biraz altında bir miktar da anakaradaki sömürgelere yapıldı; Batı Hint Adaları Britanya'nın toplam ticaretinin yüzde yedisini oluştururken, anakarada bu rakam yüzde altıyla sınırlı kalmıştır (Williams, 2013: 81-82).

1714-1773 yılları arasındaki toplama baktığımızda karşımıza şöyle bir resim çıkmaktadır; Britanya ithalatının beşte biri Karayiplerden gelirken, dokuzda biri de anakaradan gelmiştir; Britanya ihracatının yüzde altısı Karayiplere yapılırken, yüzde dokuzu anakaraya gitmiştir; Britanya'nın toplam dış ticaretinin yüzde on ikisi Karayipler'le yapılırken, yüzde onu anakarayla yapılmıştır. Yine bu yıllar arasında Britanya'nın ithalatının yüzde bir buçuğu Afrika'dan gelmiş, ihracatının yüzde ikisi de Afrika'ya gitmiştir. Afrika ticareti, Britanya'nın toplam ticaretinin yaklaşık yüzde bir buçuğunu oluşturmuştur. Bu durumda ana karadaki Virginia, Maryland, Carolina, Georgia gibi plantasyon sömürgelerini hesaba katmazsak ticaret üçgeni ve Batı Hint ticareti, Britanya'nın 1714-1773 yılları arasındaki toplam ticaretinin neredeyse yedide birini oluşturmuştur. Dört yüz otuz kilometrekarelik küçük Barbados, Britanya kapitalizmi için New England, New York ve Pennsylvania'nın toplamından daha değerli

olmuştur. 1773'te Britanya'nın Jamaika'dan ithalatı tahıl sömürgelerinin toplam ithalatının beş katından daha fazlayken; Britanya'nın Jamaika'ya ihracatı da New England'a ihracatından neredeyse üçte bir oranda daha fazlaydı ve New York ile Pennsylvania'ya olan toplam ihracattan sadece birazcık daha az olmuştur (Williams, 2013: 83).

Merkantilistler şeker adaları konusunda oldukça hevesli olmuşlardır. Ticaret üçgeni ve onunla bağlantılı olan şeker adaları ticareti, teşvik ettikleri denizcilik sayesinde, İngiltere için sahip olduğu kalay ve kömür madenlerinden daha değerliydi. Bunlar ideal sömürgelerdi. Onlar olmadan Britanya'nın İspanyol sömürgelerinden gayrimeşru ticaretle elde ettiğinin dışında, altın ve gümüşü olamazdı ve dış ticaret dengesi açık verirdi. Anakaranın Kuzey kısımlarının aksine, bu sömürgelerin tropik ürünleri anavatandakilerle rekabet içinde değildir. Anakara söz konusu olduğunda sürekli bir korku teşkil eden endüstriyel gelişim bu sömürgelerde çok az gerçekleşmiştir. Sahip oldukları büyük siyah nüfusu, bağımsızlığa ilham verebilecek durumlara karşı etkili bir garantör olmuştur. (Akt. Williams, 2013: 84). Bütün bunlar tek bir kelimedede vücut bulmuştur: Şeker. Sir Dalby Thomas şöyle yazmıştı (1905: 82): *“Şeker İngiltere'nin memnuniyetini, şan ve ihtişamını, yün de dâhil olmak üzere diğer bütün ticari mallardan daha çok arttırmıştır”* (Akt. Williams, 2013: 84).

Sadece tek bir şart vardı: Tekel. Sömürge ticareti katı bir şekilde anavatanın tekelindeydi. Merkantilistler bu konuda kesin kararlı olmuşlardır ve merkantilist sistem bu fikirler üzerinde yükselmiştir. Sömürgeler değerli ürünlerini sadece İngiltere'ye göndermek ve İngiliz gemilerini kullanmak zorunda kalmışlardır. Bu merkantilist düşüncenin kilit taşı, İngiliz amaçları için tasarlanmış İngiliz araçları olan Denizcilik kanunları olmuştur. Denizcilik kanunları erken dönem Britanya sömürgelerinin, üvey babaları olan Hollandalıları hedef almaktaydı. Hollandalılar kredi temin ediyor, ürün teslimi yapıyor, sömürge ülkelerini satın alıp bunları Avrupa'ya naklediyorlardı ve bütün bunları Britanya'nın serbest pazarda teklif edebileceğinden çok daha cazip oranlarla yapıyorlardı. Ancak kanunlar aynı zamanda İskoçları ve İrlandalıları da hedef almıştır. İskoçya'nın bağımsız bir Afrika Şirketi kurma girişimi İngiltere'de büyük bir korku

yaratmış ve bu nedenle 1707 yılındaki Birlik Antlaşmasının temel nedenlerinden biri olmuştur. Şeker adaları kendi ticaretlerindeki bu tekeli protesto etmişlerdir. 1840 yılında serbest ticarete en çok karşı çıkanlar 1660 yılında serbest ticaretin en ateşli savunucuları olmuştur (Williams, 2013: 85).

İngiliz yapımı gemiden, sadece İngiliz kerestesinden ve İngiliz ürünü yelken bezinden yapılan gemi anlaşılması gerekliliği fikrinin ve Denizcilik Kanunlarının bu şekilde düzenlemesi talebinin seslendirilebildiği bir çağda ve İngiltere'nin önde gelen sanayisini teşvik etmek adına, ölümlerin İngiliz yünüyle gömülmesinin kanunlaştırıldığı, sömürgelerdeki bütün hizmetkâr ve kölelerin İngiliz yününden yapılmış kıyafetleri giymek zorunda olduğu bir dönemde, böylesi yıkıcı fikirlerin tolere edilmesi mümkün olmamıştır. Zenciler Afrika'nın en önemli ihracat maddesiydi, aynı şekilde şeker de Batı Hint Adalarının en önemli ihracat ürünüydü ve bunlar Denizcilik Kanunları tarafından içerilen başlıca ticari mallar olmuştur. Buna rağmen Batı Hint adalarındaki şeker ekicileri, ticaretleri üzerindeki bu sınırlamayı asla kabul etmemişlerdir (Williams, 2013: 86).

Bir yüzyıl sonra yine aynı çatışma tekel ile serbest ticaret arasında ve merkantilizm ile liberalizm (laissez faire) arasında daha beter kavgalara neden olmuştur. Taraflar hala aynıydı. Bir tarafta Britanyalı tüccarlar ve sanayiciler diğer taraftaysa Batı Hint Adalarındaki şeker plantasyonu sahipleri bulunmaktaydı. Ancak Britanya kapitalizmi tekelciliği bırakıp serbest ticaretçi olmuştu; öte yandan Batı Hint toprak ekicileri de serbest ticaret hakkındaki muhteşem duyarlılıklarını unutmuş, önceden kendilerini tüccarların kölesi haline getirdiği gerekçesiyle suçladıkları tekel prensibine inatla sarılmışlardır (Williams, 2013: 87).

6.1. Deniz Taşımacılığı, Gemi İmalatı ve Britanya Liman Kentlerinin Büyümesi

Böyle bir dış ticaretin ortaya çıkmasıyla birlikte doğal olarak deniz taşımacılığı ve gemi yapımında çok büyük bir gelişme yaşanmıştır. Ticaret üçgeninin getirilerinden biri de şüphesiz ki onun İngiltere'nin donanmasına yaptığı katkı olmuştur. O zamanlar bir ticaret gemisiyle arasında bugün olduğu kadar büyük bir ayrım bulunmamaktaydı. Köle

ticaretinin savunucuları, ticaretin ilgası halinde büyük bir denizci kaynağının kesileceği ve bunun da deniz kuvvetlerini yok edeceğini savunmuşlardır. Şeker sömürgelerine, anakaradaki bütün sömürgelere yolculuk yapan toplam gemiden daha fazla İngiliz gemisi gitmiştir. 1690 yılında şeker sömürgeleri toplamda 13.600 ton kapasiteli 114 gemi kullanmış ve 1.203 denizciyi işe almışlardır; aynı dönemde anakaradaki sömürgelere 14.320 tonluk 111 gemi kullanmış ve 1.271 denizciyi işe almışlardır. 1710 ve 1714 yılları arasında 122.000 tonluk Britanya kargosu Batı Hint Adalarına taşınmış; aynı dönemde anakaraya gönderilen kargo 112.000 ton olarak hesaplanmıştır. 1709 ve 1787 yılları arasında Britanya dış ticaretinin deniz taşımacılığı dörde katlanmış. Afrika'ya giden gemilerin sayısı on iki kat, taşıdıkları yün tonajıysa on bir kat çoğalmıştır (Williams, 2013: 87-88).

Ticaret üçgeni İngiltere'deki gemi imalatını doğrudan teşvik etmiştir. Belirli tarzdaki gemiler köle ticareti için inşa edilmiş, ölüm oranlarını düşürmek için kapasite ve hız birleştirilmiştir. Liverpool'daki birçok gemi inşaatçısı aynı zamanda köle tüccarı olmuştur. Deniz nakliyatçılığı endüstrisi, bütün endüstrilerde olduğu gibi, köle ticaretinin düzenlenmesi meselesinde bölünmüştür. Bazı kesimler Kraliyet Afrika Şirketi'ni, diğerleri ise serbest ticaret yanlılarını tercih etmişlerdir. Ancak köle ticaretinin ilgası mevzu bahis olduğunda hepsi ortak bir cephe almış ve bunun Britanya deniz ve emperyal üstünlüğünün temellerini sarsacağını ileri sürmüşlerdir (Williams, 2013: 88-89).

Denizcilere ek olarak, bu ticarete dolaylı olarak bağlı olan meslekler de ortaya çıkmıştır. Marangozlar, boyacılar ve tekne imalatçıları; ekipmanlarla, yüklemeyle ve bakım onarımla bağlantılı olan esnaflar ve zanaatkarlar; komisyonlar, maaşlar, liman görevleri, sigortalar-bunların hepsi Afrika'ya ticaret yapan gemilerle bir şekilde bağlantılı olmuşlardır (Williams, 2013: 89).

Şeker adaları gemiciliğin büyümesine başka bir katkı daha yapmıştır. Batı Hint adalarında yiyecek ithal ederken ekin ihraç etmeye yoğunlaşan kendine özgü bir ekonomi gelişmiştir. Yiyecek kaynaklarının en önemlisi, her merkantilistin gönlünde yatan bir mamul olan balık olmuştur. Çünkü balık aynı anda hem gemilere iş hem de

denizcilere eğitim sağlamaktaydı. Balık aynı zamanda plantasyon köleleri için de önemli bir gıda kaynağıydı ve İngiliz ringa balığı ticareti şeker plantasyonlarında kendine önemli bir pazar bulmuştu. Deniz taşımacılığındaki artış 18. yüzyıl İngiliz Limanlarını büyük bir baskıya maruz bıraktı. 1705 ve 1795 yılları arasında Londra limanına giriş yapan gemilerin sayısı, sahil ticareti yapan küçük gemiler hariç, üç katına çıkarken, bu gemilerin tonajı dört kat artmıştır. Rıhtımdaki ambarlar gelen malları almakta yetersiz kalmaktaydı. Kömür gemileri boşaltım yapamadığı için kömür fiyatları tavan yapmıştır. Şekerler rıhtımda altı ya da sekiz fiçî yüksekliğinde yığınlar halinde beklemekteydi. Bu durum hem yangın tehlikesini arttırmış hem de hırsızlığı teşvik etmiştir. Böylece on bin civarında insanın bulaştığı büyük bir organize suç şebekesi ortaya çıkmıştır. Limanlardaki yıllık toplam soyguncuların yarım milyon paunt değerinde zarar meydana getirdiği tahmin edilmektedir. Batı Hint tüccarları Parlamentoda lobi yapmışlar ve böylece sonunda Batı Hint adaları rıhtımlarını inşa etmek için gerekli yetkiyi veren yasanın çıkmasını sağlamışlardır. Böylece yirmi bir yıl boyunca Batı Hint Adalarını ilgilendiren ticaretlerde mal indirme ve bindirme işlemlerinin tekeline hak kazanmışlardır (Williams, 2013: 89-90).

Ticaret üçgeniyle birlikte gelişen deniz taşımacılığı ve gemi imalatı, beraberinde büyük liman şehirlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Manchester, Birmingham ve Sheffield'in endüstri çağında sahip olacakları konuma, Bristol, Liverpool ve Glasgow- liman ve ticaret merkezleri olarak ticaret çağında sahip olmuşlardır. 168'te Bristol'de, Virginia veya Antiller'e giden bir gemide herhangi bir yatırımı olmayan neredeyse hiçbir esnafın olmadığı söylenmektedir. Rahipler bile ticaret dışında bir şey konuşmaz olmuşlardır. Bristol'ü 18. yüzyılın ilk üççeyreği boyunca İngiltere'nin ikinci şehri yapan şey köle ve şeker ticareti olmuştur. Yerli bir tarihçi şöyle yazıyor (1881-1882: 165): “*Şehirde tek bir tuğla yoktur ki kölelerin kanıyla inşa edilmiş olmasın. İhtişamlı malikâneler, lüks hayat, hizmetçiler, bütün bunlar Bristollü tüccarların alıp sattığı kölelerin acıları ve inlemeleri sayesinde elde edilmiş bir zenginliktir... Onlar çocukça sığılıkları içerisinde bu ticaretin adaletsizliğini göremezler, onların görebildiği tek şey elde ettikleri kazançtır*” (Akt. Williams, 2013: 91).

Batı Hint ticareti Bristol için ne yaptıysa, köle ticareti de Liverpool için aynı şeyi yapmıştır. Liverpool'un yükselişinin nedeni sermaye birikiminden başka bir şey olmamıştır. Bu sermaye birikiminin kaynağı, önemi o dönemin tarihçileri tarafından sonraki tarihçilere kıyasla daha iyi anlaşılan, köle ticareti olmuştur (Williams, 2013: 93-94).

Liverpool'un bazı önemli caddelerinin sınırlarının Afrikalı kölelerin zinciriyle çizildiğine, evlerin duvarlarının da köle kanıyla çimentolandığına dair bir yaygın deyiş vardır (Corry, 1825: 690, Akt. Williams, 2013: 94). Ayrıca bir sokağa "Zenci sıra evleri" takma adı verilmiştir (Smithers, 1825: 105, Akt. Williams, 2013: 94).

6.2.Ticaret Üçgenindeki Ticari Mallar

Köle ticaretinin İngiliz endüstrisinde yarattığı geniş çaptaki etkileri, 1787 yılında Afrika'ya gönderilen şu kargo çok güzel resmetmekteydi: pamuklu ve keten ürünler, ipek mendiller, mavi ve kırmızı ham yünden yapılmış kıyafetler, kızıl elyaf kumaş, büyük ve kaliteli şapkalar, yün ipliğinden dokunmuş kasketler, silah, barut, top mermisi, süvari kılıcı, kuşun kalıpları, demir kalıpları, kalaylı kaplar, bakır çaydanlık ve tencereler, demir tencereler, envai çeşit hırdavat, toprak ve cam eşyalar, işlemeli deri sandıklar, çeşit çeşit boncuk, gümüş ve altından yapılmış yüzükler ve aksesuarlar, kâğıt, kaliteli ve büyük ekose kumaş, keten firfırlı bluzlar ve keten kepler, Britanya içkileri, yabancı içkiler ve tütün... Bu çeşitlilik köle tüccarının kargosu için alışıldık bir şey olmuştur. Silahlar, kelepçeler ve prangalarla birlikte Afrikalılar için süslü güzel elbiseler, kap kacak, her türlü kıyafet, demir ve diğer metaller: Bunların üretimi kapitalizmi teşvik etmiş, Britanya işgücüne istihdam sağlamış ve İngiltere'ye büyük karlar getirmiştir (Williams, 2013: 96).

6.2.1.Yün

Endüstri Devriminde pamuk endüstrisinin yaşadığı muhteşem gelişmeye kadar, yün İngiliz üreticilerin şımarık çocuğulmuştur. Yün 1680'i takip eden yüzyıl boyunca, köle ticaretini etkileyen her değerlendirmede önemli bir yer tutmuştur. Bir takım yünlü ürünler olmadan bir köle gemisinin kargosu eksik kalırdı. Bunlar; ince yünlü kumaş,

perpeyuanos, arrangoe ve bay adı verilen yünlü kumaşlardır. Bazen kıyafetlere ilk üretildikleri bölgelerin isimleri verilmekteydi. Örneğin Bridwaters, sömürge pazarında Bridgewater'ın çıkarlarını temsil ederken; Welsh Plains'de, Batı İngiltere ve Galler'de üretilmiş ve en basit örgüden yapılmış yünlü bir kıyafet olmuştur (Williams, 2013: 96).

Yünlü mamullerin tropik pazarlarda böylesine belirgin bir şekilde yer alması İngiliz merkantilistlerin bilinçli politikasına atfedilebilmektedir. Barbadoslu toprak ekiciler kolayca yıkanabilen ve daha ince olan pamuğu tercih etmişlerdir. Ancak yün İngiltere'nin başlıca ürünü olmuş ve merkantilist akıl için iklimsel kaygılar fazlasıyla önemsiz bir detay haline gelmiştir. Ancak daha sonraları iç pazarda olduğu gibi sömürge pazarlarında da pamuk yünün yerine geçmiştir. 1783'te yün endüstrisi, pamuk endüstrisinde devrim yapmış teknolojik değişiklikleri taklit etmeye yeni yeni, gecikerek başlamıştır. Yün endüstrisinin 1783 yılından sonraki gelişiminde ne ticaret üçgeni ne de Batı Hint pazarı belirgin bir rol oynamıştır (Williams, 2013: 99).

6.2.2. Pamuk

Pamuklu üretim kölelerin nakli için gemi imalatı 18. Yüzyıl Liverpool'unda nasıl bir rol oynadıysa, kölelerin satın alımı için pamuklu üretimi de 18. Yüzyıl Manchester'ında benzer bir rol oynamıştır. Pamuk şehrinin gelişmesi için ilk ivme Afrika ve Batı Hint pazarlarından gelmiştir. Liverpool tarafından köle ticareti sayesinde biriktirilen sermaye iç bölgelere akmış ve Manchester'ın enerjisini verimli kılmıştır; Manchester ürünleri Afrika kıyılarına Liverpool'un köle gemileriyle taşınmıştır. Lancashire için dış pazar büyük ölçüde Batı Hint Adaları ve Afrika'ydı. 1739 yılında ihracat ticareti 14.000 £ idi. 1759 yılında bu sayı nerdeyse sekiz kat artmış; 1779 yılındaysa 303,000 £ ya ulaşmıştır. 1770'e kadar bu ihracatın üçte biri köle sahiline yapılırken, yarısı da Amerika ve Batı Hint Adalarındaki sömürgelere gönderilmiştir. Manchester'ı var eden, ticaret üçgenine olan bu muazzam bağı olmuştur (Williams, 2013: 101).

Köle sahilinde hafif yünlü mamuller ve büyük çiçekli ve gösterişli ipekliler oldukça popülerdir. Ancak gönderilen malzemeler arasında en çok rağbet gören pamuklu mallar olmuştur. Afrikalar kendi ürettikleri mavi ve kırmızı, iri gözenekli pamuklu kıyafetlere

zaten alışıklardı ve başından itibaren” anna basses” adı verilen çizgili peştamal bütün köle tüccarları kargolarında karakteristik bir ürünü olmuştur. İngiltere’de yasaklanmış olan Hindistan tekstili kısa bir süre sonra Afrika pazarını tekelleştirmiştir. Brawl, tapsell, nicanee, cuttanee, buckshaw, nillia, salemport(Hindistan’da üretilen kaliteli ipek, keten ve pamuğun karışımından yapılmış yerel kıyafetlerin isimleri) gibi Hint kıyafetleri çok pahalıydı, ayrıca köle ticaretinin eksenine yeni ve güçlü bir çıkar çevresi daha çekilmiştir. Manchester, Doğu Hindistan Şirketiyle rekabet etmeye çalışıyordu. Manchester pamuk ve keten ekoselileri ticaretinde daha şanslıydı, 18. Yüzyılın ilk yarısına ait rakamlar güvenilir değildir. 1739 ve 1748 yılları arasındaki Avrupa ve sömürge savaşları ve 1750 yılına kadar Afrika şirketinin geçirdiği yeniden yapılanma süreci, Afrika’yla gerçekleştirilen pamuklu ticaretinde birdenbire ve hızlı bir düşüşe sebep olmuştur. 1750’den sonra tekrar canlandığında ise bu, Hint ihraçlarının talebi karşılama yetersiz kaldığı bir döneme denk gelmiştir. İngiliz üreticiler bu fırsatı sonuna kadar kullanmış ve mamullerini pazara sürmüşlerdir (Williams, 2013: 101).

1752 yılında tek başına İngiltere’den ihraç edilen pamuklu, keten ekoseler 57.000 £ değerindeydi; 1763’te Yedi Yıl Savaşının sonunda, bu sayı olağanüstü bir şekilde 302.000 £’a ulaşmıştır. 1767’den sonra Hindistan rekabeti tekrar çetin bir hal aldığına ise bu sayı 100,000 ila 200,000 £ arasında seyretmiştir. Ancak elimizdeki mevcut verilerle Afrika’ya ihraç edilen İngiliz pamuklu ekoselerle Hindistan’ın pamuklu ürünlerini kıyaslamak pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü veriler birincisini kıymet, diğerini ise miktar cinsinden vermektedir. Savaşın köle ve plantasyon pazarlarındaki etkisi hemen belli olmuştur. 1780 yılında ekoseler pamuk endüstrisinin önemli bir parçası olmaktan çıkmıştır. Ancak bunun tek sorumlusu savaş değildir. Manchester Afrika pazarını ancak Hint pamukluları az bulunduğu ya da çok pahalı olduklarında tatmin edebilmiştir. Plantasyon pazarı için ucuzluk asıl unsurdu ve 1780’e geldiğinde ham pamuk, endüstrideki yeni icatların yarattığı talebe yetişemediği için, giderek daha fazla pahalılaşmaktadır (Williams, 2013: 101-102).

Ancak 1788 yılında Kraliyet Danışma konseyine sunulan tahminlere göre, Manchester Afrika’ya yıllık 200,000 £ değerinde ticari mal ihracatında bulunmuştur, bunun

180.000'i sadece zenci alımına gitmiştir. Ayrıca Manchester 1788 yılında Batı Hint ticaretine 300.000 £'un üzerinde mamul mal akışı sağlayarak, binlerce insana iş imkânı yaratmıştır. 17. ve 18. Yüzyıllarda İngiltere'ye gelen hammaddelerin başlıca iki kaynağı Doğu Akdeniz ve Batı Hint adalarıydı. 18. Yüzyılda köle kıyısında Manchester için çok zorlu bir rakip olan ve neredeyse iç pazarı da ele geçirmek üzere olan Hindistan rekabeti, Hindistan'dan İngiltere'ye ihraç edilen mallara getirilen fahiş vergilerle etkili bir şekilde yok edilmiştir. Pamuğun anavatanının on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda Lancashire'in başlıca pazarı haline getirilmesi, atılan bu ilk adımla başlamıştır. 18. Yüzyılda alınan bu önlem Manchester'ı iç pazarda tekel yapmış ve münferit Hintli tüccarlar Lancashire'deki fabrikalar için ham pamuk ihraç etmeye başlamışlardır. Batı Hint adalarına sonradan kendisini Brezilyanın da izleyeceği, bir rakip ortaya çıkıyordu ve bu rakip 1783 yılı itibariyle açık bir şekilde pazardaki en üstün ürüne sahip olmuştur (Williams, 2013: 104).

Ancak İngiltere 18. Yüzyılın başlarında ham pamuk ihtiyacının üçte ikisi ile dörtte üçünü karşılamakla hala Batı Hint adalarına bağımlıydı. Yine de Batı Hint adalarındaki plantasyon sahipleri için pamuk, her ne kadar bir zümre olarak Hindistan, Afrika ya da Brezilyadaki üretime imrenerek bakıyor olsalar da, ikincil bir öneme sahip olarak kalmıştır. 1764'te Britanya'nın ham pamuk ithalatı yaklaşık dört milyon paunta ulaşmış, bunun yarısını Batı Hint Adaları arz etmiştir. Dolayısıyla Batı Hint Adaları 1783 yılında pamuk ticaretine hala hükmeden hallededir. Ancak güneş ufukta yeni bir gün için yükselmekteydi. Dünyayı giydirecek olan endüstrinin olağanüstü genişlemesine Karayiplerdeki birkaç küçük ada gerekli ham maddeleri tedarik edemezdi. Bu adaların ürettiği pamuk uzun lifli, deniz, ada türünden, elde kolayca temizlenebilen cinstendi ve sadece belirli bölgelerde üretiliyordu ve dolayısıyla daha pahalıydı. Pamuk çırçır makinesi temizleme işini kolaylaştırarak kısa lifli pamuğun üretilmesine olanak sağladığı zaman, önem merkezi adalardan anakaraya geçmiştir. Böylece İngiltere'deki yeni makinelerin müthiş taleplerini karşılayabilmek mümkün olacaktır. 1784'te gerçekleştirilen bir Amerikan pamuğu sevkiyatına, Liverpool gümrük yetkilileri kargodaki pamuğun hakiki birleşik devletler ürünü olmadığı ve İngiltere'ye bir

Amerikan gemisinde yasal olarak gönderilemeyeceği gerekçesiyle el koymuştur (Williams, 2013: 105). Amerikan Devrimi süresince Manchester'ın Avrupa'ya yaptığı pamuklu ihracatı neredeyse 3 kat artmıştır. Devrimin kendisi, çırçır makinesinin eli kulağındaiken, Manchester için başka bir önemli pazar yaratmıştır. Bu pazar bağımsız Birleşmiş Devletlerdir. Buna bağlı olarak ülkenin ithalat ve ihracat pazarları açısından pamuk dünya pazarına ulaşmaya başlıyordu. Karayipler'in güneşli gökyüzü, fark edilmeden yaklaşan kara bulutlar tarafından örtülmek üzereydi ve Batı Hint Adalarının nazik esintileri uğursuzca güçlenmekteydi (Williams, 2013: 104-105).

6.2.3. Ham Şekerin Arıtılması

Sömürge hammaddelerinin işlenmesi İngiltere'de yeni endüstriler hayat verirken, nakliyeciliği büyüttü ve dünya pazarının ve uluslararası ticaretin daha da genişlemesine katkı sağlamıştır. Şeker bu hammaddeler arasında en önde geliyordu ve işlenmesi şeker arıtma endüstrisini ortaya çıkarmıştır. Arıtma işlemi plantasyonlarda üretilen ham esmer şekeri, dayanıklı, muhafaza edilebilen ve bütün dünyaya kolayca dağıtılabilen beyaz şekere dönüştürüyordu. Şeker arıtma endüstrisinin önemi şekerin plantasyonlardaki artan üretimine paralel olarak artmıştır. Çay ve kahvenin yaygınlaşmasıyla birlikte şeker, krallara ait bir lüks olmaktan çıkıp, günlük hayatın gerekliliklerinden biri olmuştur (Williams, 2013: 106).

18. yüzyılın ortalarında İngiltere'de 120 tane arıtım hane bulunuyordu. Bunların her biri yaklaşık 9 kişiye istihdam sağlıyordu. Arıtılmış ürünün dağıtımı, ona bağlı bir dizi alt ticarete hayat verirken, kıyı ve kara ticareti için gerekli olan gemiler ve yük arabalarına olan ihtiyacı doğurdu. Bristol da bulunan şeker arıtım endüstrisi krallıktaki en önemlilerden biriydi. Bristol vakayinamelerinde şeker, şehre gelen özel misafirlere verilen bir hediyeye olarak sıklıkla ortaya çıkar. Bristol un ürettiği şekerin daha kaliteli olduğu Kabul ediliyordu ve şehrin kömür kaynaklarına olan yakınlığı onun şekeri Londra'dan daha ucuza satmasını sağlıyordu. Coğrafi konumu sayesinde İrlanda, Güney Galler in tamamı ve Batı İngiltere doğal pazarlarını oluşturuyordu. Arıtılmış şeker uzun süre Bristol un başlıca ticaret malı olarak kaldı. 1811 yılına gelindiğinde şehirde, ancak

on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru muzun pazarda şekerin yerini alması sonucunda bu endüstriyle bağları kopan on altı arıtman bulunuyordu. Bristol'ün en önde gelen vatandaşlarından bazıları şeker arıtma işiyle ilgileniyorlardı. Şehrin 18. Yüzyıldaki zenginliği tütün kadar şeker arıtma işine de dayanıyordu. Şeker arıtımının kökenleri 17. Yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanır. Arıtım hanelerin çoğu başkentte ya da çevresinde kurulmuştu. Londra da seksen, Bristol da yirmi arıtım hane bulunuyordu. 1774 yılında Liverpool da sekiz arıtım hane bulunuyordu. Bunlardan bir tanesi aynı zamanda köle ticaretiyle de uğraşan Branckers şirketi idi ve bütün krallıktaki en büyük arıtım hanelerden biriydi (Williams, 2013: 108-109).

Akla ham şekeri neden kaynağında, yani plantasyonlarda arıtılmadığı sorusu gelebilir. Tarım işlerinin tropik iklimde gerçekleştirilip, endüstriyel işlerinse ılıman iklimlerde gerçekleştirildiği bir iş bölümü bugün de devam etmektedir. Bu anavatandaki maksatlı bir politikanın sonucu olmuştur. Adalardaki şeker arıtma yasağıyla Amerika ana kıtasındaki demir ve tekstil üretimi yasağı birbiriyle aynı niteliktedir (Williams, 2013:109).

Merkantilist sistem, şeker plantasyonu sahiplerine iç pazarda tekel sağlıyordu ve yabancı ithalat yasaklanmıştır. Bu sayede plantasyon sahipleri yüksek fiyatları sürdürebilmek için üretimi kısıtlama politikasına gitmişlerdir. İç pazarda tekel olmalarını sağlayan yasal hak çok güçlü bir silahtı ve bunu bütün bir İngiliz nüfusu pahasına acımasızca kullandılar. Fransız, İspanyol ve Portekiz sömürgelerinin şeker üretimindeki artış dünya pazarında şeker fiyatlarını doğal olarak düşmeye zorlarken, Britanyalı toprak ekiciler iç pazarda tekel fiyatını korumakta ısrar etmişlerdir (Williams, 2013: 110).

Şeker üreticisi, ayaklarının dibinde açılan büyük çukura inat, merkantilistlerin ona verdiği dersi mırıldanarak başı dik gururlu bir şekilde devam ettiriyor, kendi bildiğini okumaya devam ediyordu (Williams, 2013: 112).

6.2.4. Rom Damıtma

Aynı şekilde başka bir hammadde yine başka bir İngiliz endüstrisine hayat vermiştir. Bu şekerin bir başka yan ürünü, romun damıtıldığı melastır. Buna rağmen Britanya

endüstrisi için Rom, hiçbir zaman pamuğun elde ettiği öneme ve üne sahip olmadı, şekerin önemineyse hiç yaklaşamamıştır. Bunu sebebi kısmen, romun adalardan çoğunlukla tamamen işlenmiş ve hazır olarak ithal edilmesidir. Adalardan yapılan rom ithalatı 1721 yılında 58.000 galorken bu sayı 730 yılında 320.000'e çıktı. 1763'e gelindiğinde bir buçuk milyonda ve 1765 ila 1779 yılları arasında da istikrarlı bir şekilde iki milyon galonun üzerinde seyretmiştir. Rom balıkçılıkta, kürk ticaretinde ve denizcilerin yaşesinde zaruri bir ürün haline gelmiştir. Ancak ticaret üçgeniyle olan bağlantısı çok daha doğrudan olmuştur. Rom köle gemilerinin, özellikle de Amerikan sömürgesi gemilerinin kargolarındaki vazgeçilmez ürün olmuştur. Hiçbir köle tüccarı kargosunda rom olmadan yola çıkmayı göze alamazdı. Kıyıda biraz alkol tattırmak karlı olmaktaydı. Köle satıcısına düşünemez hale gelinceye kadar rom içirilirdi, sonra da pazarlık yapıp anlaşmaya varılırdı (Williams, 2013: 112-115). Bir keresinde sattığı köleler karşılığında kesesini altınla dolduran bir satıcı köle gemisi kaptanının akşam yemeği davetini aptalca kabul etti. Bu satıcı öyle çok içki içirilip sarhoş edilmiştir ki sabah kalktığında paralarının gittiğini, kıyafetlerinin çıkarıldığını fark eder. Kendini neşeli denizcilerin kahkahaları karşısında, sattığı kurbanlarıyla birlikte damgalanmış bir köle olarak bulur (Muir, 1907: 197, Akt. Williams, 2013: 113).

Böylece Fransız toprak ekicilere rağbet arttı ve melas, Amerikan anakarası ve yabancı şeker sömürgeleri arasındaki ticarete temel ürünlerden biri haline gelmiştir.

6.2.5. Niteliği ve Değeri Düşük Mallar(Pacotille)

Köle kargoları, Afrikalıların canlı renkler merakına hitap eden 'niteliksiz mallar' ve incik boncuk gibi çeşitli ürünler olmadan eksik sayılırlardı. Afrikalılar 19. Yüzyıl sonlarında bunlar için renktaşlarını sattıktan sonra, topraklarını elden çıkarmış ve maden çıkarma imtiyazı vermişlerdir. Köle sahillerinde cam ve boncuk ürünlerine talep her zaman fazlaydı ve plantasyonlarda da şişe talebi çoktu. Bu ürünlerin birçoğu Bristol'de üretilmiştir. Köle gemileri bu ürünlerle doldurulmuş ve Afrika'ya vardıklarında kölelerle değiş tokuş edilmiştir (Williams, 2013: 115-116).

6.2.6. Metalurji Endüstrileri

Köle ticareti yünlü ve pamuklu ürünler kadar kullanışlı ama daha korkutucu ürünleri de talep ediyordu. Zencileri köle gemilerinde daha sağlam bağlayabilmek için prangalar, zincirler ve asma kilitler gerekiyordu. Bu araçlar sayesinde isyanların ve intiharların önüne geçilebilmiştir. Aynı zamanda kölelerin kimliğini bilebilmek için yapılan damgalama işleminde kızgın demirler gerekmiştir. Silahlar Afrika'ya gönderilen her kargonun temel bir ögesi olmuştur. Manchester'ın pamuk ticaretinin merkezi haline gelmesi gibi, Birmigham'da silah ticaretinin merkezi olmuştur. Birmigham ve Londra arasında silah ticareti için yaşanan mücadele, başkent ve dış limanlar arasındaki serbest ticaret ve tekel mücadelesinin sadece yeni bir penceresi olmuştur. Plantasyonların ihtiyaçları da azımsanmayacak derecedeydi. Demirle birlikte pirinç, bakır ve kurşunda ihraç edilmiştir. Pirinç, tava ve  aydanlıkların Afrika'ya ihracı 1660 yılının öncesine kadar uzanmaktadır ancak artış, serbest ticaretle birlikte 1698 sonrasında olmuştur. Bundan sonra Birmingham yüksek miktarlarda  atal bıçak takımı ve pirinç eşya ihraç etmeye başlamış ve 18. Yüzyıl boyunca Britanya  r nleri sömürge pazarlarında yabancı ürünlerle rekabetini verimli bir şekilde s rd rm ştir... Gemi imalatı için ihtiyaç duyulan malzemeler ağır sanayiye ek bir ivme vermiştir. Liverpool'da çok sayıda bulunan demir zincir ve çapa dökümhaneleri gemi imalatı sayesinde hayatta kalmayı başarmışlardır (Williams, 2013: 119).

6.3. Britanya Endüstrisinin 1783'e Kadarki Gelişimi

Merkantilist dönemdeki en büyük kapitalistler şeker ekicileri olmuştur. Batı Hintli ekicileri 18. Yüzyıl İngiliz toplumunda tanıdaık simalar olmuştur. Bu durumunda açıklaması toprak sahiplerinin, topraklarının olduğu yerde değil başka ülkelerde ikamet etmesinde yatmaktadır. Köle sahibi bir defa servetini yaptıktan sonra oraları terk edip Britanya'ya geri dönüyordu. Bir toprak ekicisinin İngiltere'ye geri döndükten sonraki tek hayali bir malik ne elde etmek, aristokrasiye karışmak ve kökenlerini unutturmaktır. Ancak İngiltere'de ikamet etmenin adalar açısından ciddi sonuçları olmuştur. Plantasyonlar k hya ve avukatlar tarafından kötü bir şekilde yönetilmekteydi. şeker ekicileri servetlerini ve statülerini sahip olduğu kölelere ve şeker plantasyonlarına borçlu

olup, elde ettikleri zenginlerin büyük kısmını kölelerin kanından elde etmişlerdir (Williams, 2013: 121-123).

Batı Hint adalarındaki zenginlik dillere destan olmuştur. Londra ve Bristol'de zengin Batı Hint cemaatleri bulunmaktaydı. İngiltere'de birçok sıradan insan bile bir Batı Hint plantasyonundan gelen bir mirasla servet sahibi olmuştur. Batı Hint ticaretinden büyük kazançlar elde eden çok sayıdaki Batı Hintli tüccar sayesinde, plantasyon sahipleri daha da çok güç kazanmıştır. Bu iki grup her zaman aynı fikri paylaşmıyordu. Toprak ekiciler ve tüccarlar 1780 yılında, serbest ticaretin güçlenerek büyüyen seline karşı tekelin setlerini güçlendirmek için birbirlerine muhtaç kaldıklarında, bütün güçlerini birleştirmeye karar vermişlerdir. Köle ticaretinin ilgasına, kölelerin özgürleşmesine ve tekellerin kaldırılmasına karşı kararlı bir direniş sergilemişlerdir. Batı Hint çıkar grubu, Amerikan bağımsızlığının merkantilizm ve tekele ilk büyük darbeyi vurmasına kadar, İngiliz siyasetinin yaramaz çocuğu haline gelmiştir. Bu Batı Hint şeker çıkar gruplarının en parlak dönemi olmuştur. Ancak yeni yüzyılda ve Reform sonrası Parlamento da elli ya da altmış oyluk bir başka birleşim daha ortaya çıkmıştır. Bu, Lancashire pamuk çıkar grubudur ve sloganları tekel değil, bırakınız yapsınlardır (laissez faire) (Williams, 2013: 128-135).

Britanya, ticaret üçgeninden büyük bir zenginlik biriktiriyordu. Bu ticaretin yol açtığı tüketim ürünlerindeki artış, kaçınılmaz olarak ülkenin üretim gücünün gelişmesine neden olmuştur. Bu endüstriyel yayılma finansa ihtiyaç duymaktaydı. İhtiyaç duyulan bu hazır sermayeyi 18. Yüzyılın ilk üççeyreği boyunca Batı Hintli bir şeker ekicisinden ya da Liverpoollu bir köle tüccarından başka kimse karşılayamamaktaydı. Ticaret üçgeni Britanya'nın Endüstriyel gelişimine muazzam bir katkı sağlamıştır. Bu ticaretten elde edilen kazanç ülkedeki bütün bir üretim sistemine canlılık kazandırmıştır. İngiltere'deki iç pazarın büyümesi, endüstriden gelen kazancın daha fazla sermaye üretmesi ve daha büyük bir genişleme sağlamasında önemli bir rol oynamıştır. Ancak, merkantilizm tarafından teşvik edilen bu endüstriyel gelişme daha sonra onu geride bırakmış ve sonunda da onu yok etmiştir. 1783 yılına gelindiğinde işlerin gidişatı açıkça görülebilmekteydi. Artık buhar makinesinin yapabilecekleri akademik bir problem

olmaktan çıkmıştır. Üçte ikisi madenlerde ve dökümhanelerde olmak üzere, altmışaltı makine hâlihazırda kullanımdaydı. Kömür madenciliğinde geliştirilmiş yöntemlerin buhar gücüyle bir araya gelmesinin ardından deri endüstrisinde de büyük bir büyüme yaşanmıştır. 1740-1788 yılları arasında üretim 4 katına çıkarken, mevcut ocakların sayısı yarım kat artmıştır. Endüstri devriminin kraliçesi olan pamuk da yeni gelişmelere gecikmeden karşılık vermiş; rakibi olan yünün gelişmesine engel olan geleneklerden ve esnaf loncası kısıtlamalarından kurtulmuştur. Bırakınız yapsınlar prensibi, bir Ortodoks ekonomi kuramı olarak ders kitaplarına girmeden çok önce yeni endüstride uygulanmaya başlanmıştır. Pamuk eğirme makinesi, su tezgâhı ve masura makinesi endüstride devrim yaratmış ve böylece endüstri sürekli bir yükseliş eğilimine geçmiştir. 1700 ve 1780 yılları arasında ham pamuk ithalatı üç kat artarken, pamuk ürünleri ihracatı on beş kat büyümüştür. 1757 ve 1773 yılları arasında Manchester'ın nüfusu yaklaşık olarak yarısı kadar artarken, 1750-1785 döneminde pamuk endüstrisiyle ilgili işler yapan insan sayısı dört katına çıkmıştır. Sadece ağır sanayi değil, aynı zamanda pamuk da 1783-1850 yılları arasındaki döneme hükmedecek iki sanayi çok uzun süredir ikisinin de hem varlıklarının hem de gelişmelerinin temeli olarak görülen tekel sistemine saldırmak için güç toplamaktaydı. İngiltere'nin bütün bir ekonomisi artan üretimin bu şifalı nefesi tarafından teşvik edilmiştir (Williams, 2013: 137-147).

Adam Smith Yeni Dünyada sömürgelerin kurulmasının budalalığı ve adaletsizliğini kınamıştır. Sömürgeci erkin can damarı olan tekelci sisteme, İngiltere'nin ve aynı şekilde sömürgelerin üretim gücünü kısıtladığı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Smith'e göre (1937: 549-626), eğer İngiliz endüstrisi ilerlediyse bu tekel sayesinde değil ona rağmen gerçekleşmiştir. Sonuçta tekel, çoğunluk refahının azınlık menfaati karşısında yok sayılması ve anavatandaki tüketicinin menfaatinin sömürgeci üretici için feda edilmesinin temsiliydi. Adam Smith kolonyal mamullerin sömürgelerde yasalı olmasını da 'insanın en kutsal haklarının ihlal edilmesinin bir temsili... Köleliğin küstah görüntülerinin anavatandaki tüccar ve üreticilerin temelsiz kıskançlıklarıyla, hiçbir geçerliliği olmaksızın sömürgelerin üzerine yıkılması' olarak görüyordu. Britanya sermayesi komşu ülkelerle yapılan ticarettten men edildi, uzak mesafelerdeki ülkelerle

ticaret yapmaya zorlandı. Büyük Britanya'nın topraklarını kalkındırmak mamul ürünlerini arttırmak ve ticaretinin genişletmek için kullanılacak olan para; ülkeye kayıp ve sıkça yaşanan savaşlardan başka bir Şey getirmeyen uzak mesafe ticaretini güçlendirmek için feda edildi. Bu, hükümeti dükkân sahiplerinin etkisi altında kalan bir millet için uygun bir sistemdir (Smith, 1937: 549-626, Akt. Williams, 2013: 147-148)

Ulusların zenginliği Amerikan devriminin felsefi öncülüdür. İki de aynı sebebin ikiz sonuçlarıdır. Bu sebep Merkantilist sistemin İngiltere ve sömürgelerinin üretim gücünü frenlemesidir. Adam Smith'in buradaki rolü, George Washington'un ordularının Amerika'daki cephelerde ölümcül bir darbe indirdiği sistemin kaba ve zararlı politikalarının entelektüel mecrada topa tutmaktır (Williams, 2013: 147-148)

7. AMERİKAN DEVRİMİ

Amerikan Devrimi 1775-1783 yılları arasında Büyük Britanya ve Kuzey Amerika'daki 13 koloni arasında gerçekleşen bağımsızlık mücadelesinin adı olmuştur. Bu mücadele ile Amerika Birleşik Devletleri kurulmuştur ve devletin başına George Washington geçmiştir. Ayrıca mücadele siyasi kadar iktisadi değişime de neden olmuş Merkantilizmin tabutuna son çivi çakılarak serbest ticaretin kapısı aralanmıştır. 1770 yılında kıta sömürgeleri Batı Hint Adalarına ellerindeki kurutulmuş balığın üçte birini ve salamura edilmiş balığın neredeyse hepsini; yulafın sekizde yedisini, mısırın onda yedisini, bezelye ve bakliyatın neredeyse tamamını, unun yarısını, tereyağı ve peynirin tümünü, pirincin dörtte birinden fazlasını, soğanın neredeyse tümünü, çam, meşe ve sedir tahtaların altıda beşini, kasnakların neredeyse tümünü; atların, koyunların, domuzların ve kümes hayvanlarının tamamını, sabun ve mumlarınsa neredeyse tümünü ihraç etmişlerdir. New England ve Amerika'nın kuzeydoğu sömürgelerinin sahip olduğu refah ve medeniyet, her şeyden önce Batı Hint Adaları ticaretinde biriktirilen zenginlik üzerinde yükselmiştir (Williams, 2013: 150).

Şeker lider konumda olmuş ve Batı Hint adaları Avrupa'nın şeker kaynağı haline gelmiştir. Fakat Batı Hint adalarının gıdaya ihtiyacı oluşmuştur. Merkantilist dönemin ekonomik uzlaşmasının onlara tanımladığı üzere şeker üretimine yoğunlaşacaklarsa, temel mahsulleri yetiştirecek bir yerleri olmayacaktı; ayrıca ihraç ürünleri o kadar kazançlıydı ki, torağı ve işgücünü hayvan otlatmaya ve beslenme ürünlerine ayıracak lüksleri bulunmamaktaydı. Böylece Batı Hint adalarında şekerin 'buğday ya da ekmek' ile yer değiştirdiği bir gelenek ortaya çıkmıştır. Anakaradaki sömürgelerin varlığı Batı Hint şeker tekeli mümkün kılmıştır. Böylece Kuzey Amerika sömürgeleri emperyal ekonomi içerisinde şeker plantasyonları sahipleri ve kölelerin iâşe tedarikçisi olarak belli bir yer edinmiştir. Adalarda sadece yiyeceğe ihtiyaç duyulmuyordu, aynı zamanda şeker

üretiminde kullanılan değirmeni hareket ettirmek için kullanılan atlara ve binaların inşasında ihtiyaç duyulan keresteye de talep artmıştır. 1708 yılında Samuel Vetch şunlar yazıyordu (1934-1938: 347): “*Batı Hint adalarında Britanya hâkimiyeti altındaki hiçbir ada Amerika kıtasının yardımı olmadan ayakta kalmayı başaramaz. İhtiyaç duydukları ekmek, içecek ve bütün insani ihtiyaçları; plantasyonlarında ziraat yapabilmeleri için sığır ve atları, rom şeker ve melası saklamakta kullanılan her türlü fiçıyı yapabilmeleri için gereken kereste ve fiçı tahtalarını; mamullerini Avrupa pazarına taşıyacak gemileri biz tedarik ediyoruz... Sonuç olarak bu adaların var olabilmeleri ve dahası varlığı olarak var olabilmeleri neredeyse tamamen Amerika kıtasına bağlıdır*” (Andrews, 1934-1938: 347, Akt. Williams, 2013: 152-153).

Parlamento 1698 yılında İngiltere’den şeker adalarına mısır, yemek, un ekmek ve bisküvi ihracatını yasaklayan bir öneriyi reddetmiştir. Bu ticarete getirilecek bir yasak oradaki insanları şeker kamışı, pamuk, zencefil ve indigo üretmek yerine yiyecek üretiminde çalışmak zorunda bırakır; bu durum da İngiltere’nin serveti ve denizciliği açısından çok büyük zararlar verirdi. Bu ticarete iki taraf da karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı olmuştur. Uyumun sürdürülmesi zorunlu olarak iki şey gerektiriyordu: Adalardaki şeker ve melas üretimi anakaradaki tüketimi doyuracak boyutta olmalı; adadaki tüketim anakaradaki üretime ayak uydurmalıydı. Konunun gelip çattığı yer şuydu: bütün imparatorluğa, şeker plantasyonu sahiplerine haraç verilmesi ve şekerin tekel fiyatında satın alınması için gözdağı verilmiş, çünkü şeker Britanya ürünü haline gelmiştir. Adalar ve anakara arasında mücadele başlamış ve bundan böyle Batı Hint adalılar ve Kuzey Amerikalılar sürekli zıtlaşmıştır. Anakara, Britanya Adalarına mal tedariki yapmaya devam etmiştir. Ancak karşılıklı olarak nakitte ısrar etmiş, bu da adaların elindeki madeni parayı azaltarak enflasyon tehdidini arttırmıştır. Kuzey sömürgeleri melası daha ucuz fiyatlardan alabildikleri Fransız adalarına yönelmişlerdir. Böylece Britanyalı şeker ekicisi şeker ve romları için bir pazar kaybetmiştir. Fransız rakipleri bu pazarı onlardan çalmış ve buna ek olarak, Britanyalılara daha avantajlı şekilde rekabet edebilmek için ihtiyaç duydukları ürünleri de elde etmişlerdir (Williams, 2013: 153-159).

Anakarının bu karmaşık ticaret üçgeni Britanya imparatorluk düzeninin tümünden ihlali sonucu olmuştur. Şeker ekicileri bunu kınamışlardır. Onlara göre en küçük şeker adası bile İngiltere için New England'dan on kat daha değerliydi. Katı merkantilistler bu görüşü benimsemiştir. İddiaya göre, Fransız devleti ticareti görmezden gelmekle yetinmiş, Britanya şeker sömürgelerini geriletmek için desteklemiştir. 1733 melas yasası şeker ekicileri için bir zafer olmuştur. Bu yasayla birlikte yabancı adalara Amerikan ihracatı yasaklanmış ve yabancı şeker ve melasa yüksek gümrük vergileri konmuştur. Ancak yasayı çıkarmak bir şeydi, onu uygulatmak ise başka bir şey. Kanunsuzluk Amerikan ekonomik pratiğinin temel özelliklerinden biri yapılmıştı, gümrük memurları gözlerini kapatmayı veya onları en azından şahsi çıkarlarının gerektirdiğinden daha fazla açmamayı karlı bir iş edinmişlerdir. 1764'deki şeker gümrük yasası önceki önlemlerin kararlarını tekrarlamış; ancak bu sefer gümrük vergileri kaçakçılığı caydırmak amacıyla azaltılmıştır. Kuzey Amerikalılar Britanya tebaası olmanın zorluklarından bunalmaya başlamışlardır. Yasayı uygulanır hale getirmek ve kaçakçılığın kökünü kazıma çabası doğrudan bir şekilde Amerikan Devrimine neden olmuştur. Çözümler siyasal değil ekonomik bağlar olmuştur. Amerikan Devrimi yeni bir çağ başlamıştır. 1776, bağımsızlık bildirgesinin ilan edildiği ve Ulusların Zenginliğinin yayımlandığı yıl olmuştur. Şeker adalarını değerini arttırmak şöyle dursun, Amerikan bağımsızlığı onların kesintisiz düşüşünün başlangıcını temsil etmektedir. Britanya hükümeti sadece on üç sömürge kaybetmekle kalmayarak sekiz adayı da kaybetmiştir (Williams, 2013: 159-163).

Amerikan bağımsızlığı merkantilist sistemi yok etmiş ve eski rejimi gözden düşürmüştür. Şeker ekicileri Amerika'nın ayrılmasının sonuçlarının tamamen farkında olmuştur. Damga kanunu adalardaki tüccarlar arasında da aynen anakarada olduğu gibi, sevilmemiş; damgalar alelen, özgürlük haykırıları eşliğinde yıkılmıştır. Pinney düşmanlıklar patlak verdiği Nevris'ten şöyle yazdı (1939: 295) *“bize ne olacağını sadece Tanrı bilir. Ya açlıktan öleceğiz ya da harap olacağız”*. Durum daha kötü olmuştur. Başlarına ikisi de gelmiştir. Sadece Jamaika'da 1780 ve 1787 arasında on beş bin köle açlıktan ölmüştür ve Amerikan bağımsızlığı şeker sömürgelerinin düşüşünün ilk

aşaması olmuştur. Amerikan ürünlerine olan talep bağımsızlık ile azalmamış, sadece bunların arzı zorlaşmıştır. Batı Hint adaları serbest limanların yaratılması için yalvarmış; Amerikan mamullerinin Britanya adalarına dolambaçlı yollardan girmeye devam etmesinin yegâne sonucu Britanyalı toprak ekici için fiyatların yükselmesi olmuştur; bunun yanında savaş sırasında adalardaki rahatsızlık ve sıkıntıyı azaltmak için Amerikan ticaret yasağının ciddi şekilde gevşemesine izin verilmesi gerekmiştir. 1796'da Britanya Hint adalarına yapılan Amerikan ihracatı 1793 tekinin üç katıydı; Britanya ihracatı ise yarıya inecek şekilde azalmıştır. 1801'de Batı Hint adalarına yapılan Amerika ihracatı 1792'dekinin beş katına yakındır. 1819'daki ithal ürünlerin altıda beşi Kanada'dan ve İsveç ve Danimarka adalarından geçerek gelmiştir (Williams, 2013: 163-165).

Britanya Batı Hint adaları pazarından mahrum bırakılan Amerikalılar artan bir şekilde yabancı adalara yönelmiştir. İngiltere ve Fransa arasında savaş başlaması ve Fransız donanma ve denizcilerinin imha edilmesi, Amerika Birleşik Devletlerini Fransız ve İspanyol ürünlerinin en büyük taşıyıcısı haline getirmiştir. Yabancı Batı Hint ürünlerinin Amerika tarafından Avrupaya nakliyesi 1791'de 450 ton kahve ve 35 ton şekerden az iken, 1806 yılında 21 milyon kilo kahve ve atmış beş milyon kilo şeker kadar yükselmiştir. 18. Yüzyılın sonundaki savaşlara rağmen, yabancı plantasyon ürünleri Avrupa pazarlarında Britanya ürünleriyle rekabetini sürdürmüştür. Ancak Britanyalı şeker ekicileri için en büyük felaket Amerika'daki ayaklanmanın onları Fransız rakipleri ile baş başa bırakmasıydı. Fransız şeker kolonilerinin üstünlüğü Britanya ekicileri için Pandoranın kutusundan (Amerikan Devrimi) çıkan çok sayıdaki illetin en büyüğü haline gelmiştir. Fransız toprağının verimliliği bu konuda belirleyici olmuştur. Fransız şekerinin maliyeti Britanya şekerinin beşte birinden daha azdı, Saint Domingue'deki ortalama mahsul Jamaika'dakinin beş katı kadardır. Amerikan devrimi ile her açıdan şeker sömürgeleri için İngiltere için olduğundan çok daha önemli önemi hale gelmiştir. Amerikan kolonileri bağımsızlığını kazandığında karayipler bir Britanya gölü olmaktan çıkmıştır. Britanya imparatorluğunda ağırlık merkezi artık Karayip Denizinden Hint Okyanusuna, Batı Hint adalarından Hindistan'a kaymıştır (Williams, 2013: 165-167).

Eski sömürge sisteminin temelinde, sömürge pazarının tekeli olmadan Britanya mamul

ürünlerinin satılamayacağı fikri oluşmuştur. Eski sömürgeci sistem diğer bir deyişle, ticaretin kendi doğal pazarlarını bulacağı prensibinin bir inkârıydı. Amerikan bağımsızlığı bu yanlışların çökmesine neden olmuştur. 1783 Temmuzunda bir kraliyet danışma kurulu buyruğuyla Britanya ile Amerika Birleşik Devletleri arasında serbest ticaret karara bağlanmıştır (Williams, 2013: 168).

8. TRANSATLANTİK KÖLE TİCARETİNİN SONA ERMESİ

İngiltere Transatlantik köle ticaretini 18. Yüzyıla kadar büyük çapta yapan ve yayan en önemli devlet iken 18. Yüzyılın sonlarında itibaren köleliğin ve köle ticaretinin ilgasının en ateşli savunucu olmuştur. Bu dönem aynı zamanda eşitlik, özgürlük, sağduyu gibi kavramların ön plana çıktığı önem kazandığı Fransız ihtilali, Amerikan bağımsız bildirgesi bu kavramlar üzerinde yükselen Haiti köle isyanının da yaşandığı toplumsal bir süreç olmuştur. Transatlantik köle ticareti nihayetinde 1807 yılında, kölelik ise 1833 yılında kaldırılmıştır. Fakat kölelik ve köle ticareti hemen sonlanmamış bu karardan sonra da devam etmiştir. 19. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise dünyada hemen hemen tümüyle kaldırılmıştır (Mgk, 2013: 26).

Kamuoyunu ikna amacıyla köle ticaretinin ilgasına yönelik ahlaki değerler ön plana çıkarılırken aslında tüm bunların arkasına saklanan neden ekonomiktir. Amerikan devrimi ile İngiltere'nin önemli şeker plantasyonu olan Batı Hint adalarının önemi azalmış ve bu adaların eskisi kadar getirisi kalmamıştır. Bunun beraberinde artık getirisi olmayan yüksek maliyetli kolonilerin kaldırılması için kölelik karşıtı olan sesler yükselmiştir (Mgk, 2013: 27).

Immanuel Wallerstein'da, köleliğin sona ermesiyle kapitalizm arasındaki ilişkileri öne çıkarır ve köleliğin, kapitalist dünya ekonomisinin genel ihtiyacının gereği olarak sona erdiğini söyler. Wallerstein'a göre, köle ticareti, 1450'li yıllarda ortaya çıkmaya başlayan Avrupa merkezli kapitalist dünya ekonomisinin inşasında önemli bir unsur teşkil etmiş olmakla birlikte, 1750'li yıllardan itibaren Afrika'nın dünya ekonomik sistemine dâhil olmaya başlamasıyla, "köle" den sağlanan "yarar" ın bir bütün olarak dünya ekonomisi açısından yeniden hesaplanması gerekmiştir. Afrika'nın dünya ekonomisine dâhil olduğu andan itibaren, kölenin özgür köylü üreticiden veya ücretli

işçiden farkı kalmaz olmuştur. Kölenin köle sahibine maliyeti aynı kalsa da, dünya ekonomisi açısından sağladığı yarar değişebilecektir. Nitekim köle yapılmadığında elde edilecek net birikim aynı kalırken, kölelik yıllarının getirdiği net birikim azalmıştır. Yapılan hesap, bir bütün olarak dünya ekonomisinin birikim sürecinde, köleliğin sağladığı faydanın daha az olduğunu göstermiştir (Wallerstein, 2000: 23-39, Akt. Mğk, 2013: 27).

Bu kanlı köle ticaretinin dünyada ilgasına ilişkin çabalarda en dikkat çekici yine İngiltere olmuştur. Köle ticaretinin ilgasına yönelik İspanya'ya 400 bin GBP vermesi köle ticaretinin kaldırılmasına yönelik çabalarını ortaya koymaktadır. Bu ticaretin kaldırılması ve önlenmesine ilişkin en ateşli savunucuların başında 'bankerler' gelmiştir. İşte böyle bir resimde bizlere İngiltere'nin köle ticaretinin önüne geçmek istemesinin nedeninin insani ve vicdani değerler olmadığı bu amacın tamamen ekonomik olduğunu göstermektedir (Mğk, 2013: 28).

8.1. İkinci Kölelik Dönemi

Transatlantik köle ticareti Britanya'da yasaklansa da bu ticaretin sona ermesi hemen gerçekleşmemiştir. Dale Tomich'e göre köleliğin kaldırılmasına yönelik görüşlerin yoğunlaşması 18. Yüzyılın sonlarından Brezilya'da köleliğin 1888 yılında yasaklanmasına kadar olan süreçte yeni bir dönemi yarattı. Bunu adı ise '*ikinci kölelik dönemi*' idi. Dale Tomich'in Michael Zeuske ile birlikte kaleme aldığı bir makalede bu dönem küresel olarak bir dönüşüme neden olmuş ve önceki kölelik bölgeleri yerini, köle işgücüne dayalı yeni üretim alanlarına bırakmıştır. Bu dönem köleliğin ilgasına yönelik görüşlerin ve çalışmaların ortaya çıktığı bir vakitte şekillenmiştir. Köleliğin yaşandığı eski ticaret sistemi gelişen koşullarla baş edememiş, bu durum köle ticaretinin 1870'li yıllara kadar yasadışı olarak üçayaklı ticareti sisteminde yaşamasını sağlamıştır (http://www.academia.edu/2115379/The_Second_Slavery_Mass_Slavery_World_economy_and_Comparative_Microhistories (23 Eylül 2018)).

1780'lerden 1840'lara kadar olan dönemde, savaş ve devrimlerin getirdiği tahribata rağmen, Atlantik dünyasında ekonomik genişleme yaşanmıştır. On dokuzuncu yüzyıl ilk

yarısı ortalarında, Atlantik ticaretinde başlıca emtia olan şeker üretimi, eski İngiliz ve Fransız köle kolonilerinde ve Brezilya'nın kuzeybatısında düşüşe geçmiş, bununla birlikte, yeni tarım bölgelerinde, şekerin yanı sıra, pamuk ve kahve üretimi artış göstermiştir. Yeni dönemde köle işgücü, endüstrileşmenin ve kentleşmenin gerektirdiği emtianın üretimine yönlendirilmiş, bu nedenle, Atlantik ticaretinde bu döneme kadar başlıca emtia olan şekerin yerini pamuk almıştır. ABD'nin güney bölgeleri, 1830'lardan İç Savaş'a kadar olan dönemde, dünya pamuk ihtiyacının %75'inden fazlasını karşılamıştır. Şekere yönelik talep de, 19'uncu yüzyılın ilk yarısında önemli oranda artmış ve Haiti'nin plantasyon sisteminin dışına çıkmasının ardından, 1830 yılına gelindiğinde, Küba, dünyanın başlıca şeker üreticisi olarak belirmiş, 1860'lı yıllara kadar her 10 yılda şeker üretimini ikiye katlamıştır. Küba'ya ait şeker plantasyonlarındaki üretim, teknolojinin yardımıyla üretimdeki niteliğini ve fiyatını arttırmıştır. Böylece buradaki üretim fiyatları üzerinde de etkin hale gelmiştir (Mgk, 2013: 29).

Bu dönem içerisinde Avrupa'da ve Amerika'da gözde hale gelen kahve üretimi Brezilya plantasyonlarınca üstlenilmiştir. Brezilya kahvesi, arazi ve işgücünü yeni bir endüstriyel ölçüğe göre şekillendirmiş ve üretim 19'uncu yüzyıl boyunca katlanarak artmıştır. Söz konusu dönemde, Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığını elde etmesi, İngiltere'nin Kuzey Amerika kolonileriyle Batı Hint Adaları plantasyon bölgelerini bağlayan emperyal sistemini alt üst etmiştir. Bir taraftan Batı Hint Adaları, kereste, çiftlik hayvanı, gıda ve Kuzey Amerikan köle tüccarlarının hizmetlerinden yoksun kalırken, diğer taraftan, İngiltere, denizcilik ve ticaret alanlarında muhtemel bir rakip ile karşı karşıya kalmıştır. ABD, Fransız ve İspanyol kolonileri ve Brezilya'yla aktif olarak ticarete başlamış ve İngiltere'nin uluslararası köle ticaretinin yasaklanması çabalarını da baltalamıştır (Mgk, 2013: 29).

K. Marx çok ağır şartlarda çalışan, ortak bir mekânda bulunan (Bu beraberlik Marx'a göre devrim için önemli bir koşuldur.) ve sermayenin ağır şekilde sömürdüğü kölelere herhangi bir rol atfetmez. Daha doğrusu, sömürgeleştirilen ülkelerde yaşananları, sermaye-emek çelişkisi bağlamında ele almaz. Köleleri daha ziyade, "ilkel birikimin" bir

unsuru olarak görür. Das Kapital’de şöyle der (2011: 918): “*Saklamaya bile gerek duymaksızın yapılan yağmanın, köleleştirmenin ve cinayetlerin sonucunda, Avrupa’nın dışında edinilmiş zenginlikler ana yurda döndü ve sermaye hâline burada getirildi*” (Marx, 2011 s. 918, Akt. Zeybek, 2013: 94). Dolayısıyla sömürgelerde, mesela madenlerde çalıştırılan köleler ne kadar sömürülürse sömürsün, oradaki ilişki Avrupa’daki emek-sermaye çelişkisinden farklı olarak ele alınmaktadır. Bu farkın tam olarak neye dayandığı belli değildir. Sonuç olarak Marx, kölelerin, olası bir devrimin asli bir öznesi olabileceğini düşünmemektedir. Bu sebeple, Haiti’de ayaklanan kölelerden de bahsetmez (Zeybek, 2013: 94).

8.2. Amerikan İç Savaşı

Avrupa ve Amerika’da kapitalist üretim ilişkilerinin güçlenmesiyle kölelik karşıtı tepkilerde artmaya başlamıştır. 19 yy da İngiltere ve Amerika’da köle ticaretine karşı dernekler kurulmuştur. Güney bu akıma genel itibariyle katılmamıştır. Nedeni ise Güney plantasyonlarında üretim için köle işgücü gerekli olmasıydı. Güneydeki kölelik sorunuyla öncelikle kuzeydekiler ilgilenmişlerdir. Amerika kölelikle mücadele derneği gibi dernekler birçok kentte şubeler açarak örgütlenmiştir. Güneyden kuzeye gitmek isteyen kaçak köleler yeraltı demiryolu örgütünün yardımıyla yolculuk etmişler köleliğe karşı olan insanların evlerinde veya ahırlarında saklanmışlardır (<https://www.marksist.org/icerik/Tarihte-Bugun/7348/19-Haziran-1862-Amerika-Birlesik-Devletlerinde-kolelik-kaldirildi>, 15 Nisan 2019).

Haziran 1862’de kölelik ABD de yasaklanmış ama güney eyaletleri bu yasağa uymayı reddetmiştir. Kuzey ve güney Amerika arasındaki bu uyuşmazlık sonunda iç savaşın çıkmasına neden olmuştur. Savaş 1885’te kuzey eyaletinin galibiyetiyle sonuçlanmış, böylece yapılan anayasa değişikliği ile ABD’de tüm kölelik kaldırılmıştır. Fakat siyahilere yönelik ayrımcılık bugün bile hala devam etmektedir. Kölelik kurumu kaldırılmış olabilir ama bu kâbusun dünyadan silinmesi için kapitalizmin tarihin çöplüğüne gönderilmesi gerekmektedir (<https://www.marksist.org/icerik/Tarihte-Bugun/7348/19-Haziran-1862-Amerika-Birlesik-Devletlerinde-kolelik-kaldirildi>, 15 Nisan 2019).

Amerikan devriminin ardından 19. Yüzyılda gerçekleşen ve büyük zararlara neden olan Amerikan iç savaşı Amerika tarihinin köşe taşlarından biri olmuştur (Elieyioğlu, 2017).

Bu savaşın temel nedeni Kuzey ve Güney Amerika ekonomisi arasındaki temel farklılıklardır. Güneyin gelişen tarım ekonomisinin aksine Kuzey, sanayinin ağırlıklı olduğu bir ekonomik yapıya sahiptir. Gelişen sanayileri vardır ve bu nedenle köle işgücüne ihtiyaç duymamaktaydı. Güney ise verimli topraklar üzerinde kurulan plantasyonlardaki şeker ve benzeri üretim için Afrika'nın siyah işgücüne ihtiyaç duyuyor ve bu nedenle köle ekonomisine bağımlı yaşamaktaydı. 1860 yılında Abraham Lincoln iktidara gelmiş ve kıtada yaşayan herkesin aynı şartlarda yaşaması gerektiğini söylemiş, eşitlikten bahseden konuşmalar yapmıştır. Lincoln bu görüşleriyle ilk desteği Kuzeyden bulmuş, Güneyliler ise bu görüşe karşı çıkmışlardır. Bu durum Amerikan iç savaşının temel nedeni olarak görülmektedir. Güneyli 11 eyalet, yeni başkanın köleliği kendilerinde de kaldıracağına inanılarak Jefferson Davis komutasında bağımsızlığını ilan etmiş ve hatta yeni bir devlet kurduklarını ve adının Amerika Konfederasyon Devletleri olduğunu beyan etmişlerdir. Bu Amerikan topraklarında iki ayrı ülke ve başkan anlamına gelmekteydi. Lincoln bu yolu barışçıl bir şekilde çözmeye çalışsa da Güney, Kuzeyin köleliği kaldırmak konusunda ısrarcı olacağını düşünerek 12 Nisan 1861 tarihinde Fort Sumter'a saldırarak savaş açmıştır (Elieyioğlu, 2017).

Bu savaş ile demokrat parti köleliği desteklerken, köleliğin ilgasını desteklemek amacıyla da cumhuriyetçi parti kurulmuştur. Güney tarıma dayalı ekonomisini sürdürebilmek için köleliği ateşli bir şekilde savunurken Kuzey ise köle işgücü gerektirmeyen sanayiye dayalı ekonomisi için köleliğin kaldırılmasını savunmuştur (Afyoncu, 2016).

"Konfederasyon" olarak bilinen güneylilerle "Federasyon" olarak tanımlanan kuzeyliler arasındaki Amerikan İç Savaşı, Konfederasyon ordusunun Sumter Kalesi'ni 12 Nisan 1861'de topa tutması ile başlamıştır. Askeri yönden güçlü olan Güney, demografik ve sanayi bakımından daha kuvvetli olan Kuzey karşısında mağlup olmuştur (Afyoncu, 2016).

İç savaş başladığında, pamuk, toplam Amerikan dışsatımının yüzde 57'sini oluşturmakta ve yalnızca Mississippi eyaleti bunun dörtte birini yetiştirmekteydi. Bu sayede büyük köle sahipleri zenginleşmiştir. Zamanla büyük malikâneler inşa etmişler; bunları pahalı mobilyalar, çeşitli yerlerden toplanmış sanat eserleri ile doldurmuşlar ve Avrupa'ya seyahat etmişlerdir. Sosyal etkinliklerle geçen sonbahar ve kış aylarında, yemek davetleri vermişler, partiler ve şaşaalı balolar düzenlemişlerdir (Vladimir, 2015: 18).

İç Savaş ile ulus olma sürecini bu savaşla tamamlayan Amerika, Lincoln'un savaş sonrası öldürülmesi ile de aynı zamandan bu sevinci buruk olarak yaşamıştır (Afyoncu, 2016). Ekonomik bir argüman ile başlatılan savaş ve sonucu Amerika'nın bugün ekonomik ve siyasal olarak süper bir güce dönüşmesinde etkili olmuş belki de buna en büyük temel olmuştur.

Amerikan iç savaşı büyük bir galibiyetle sonuçlansa da 600 bin askerin ölmesine de neden olmuştur. Savaş Güney eyaletlerinde yıkıcı bir etki yaratmış, savaş bittiğinde çoğu çiftlik ve sivil halkta zarar görmüştür. Böylece savaşın kahramanı olan Abraham Lincoln Yeni Amerika'yı resmetmiş oldu ve Amerika kıtası için birçok dönüşüme de adını yazdırmıştır (Elieyioğlu, 2017).

Lincoln savaş döneminde Telgrafın hızlı bir iletişim aracı olduğunu dikkate almış ve bu yenilikçi uygulamalarıyla rakibi Güney' in karşısında güç kazanmıştır. Yine bu süreçte binden fazla telgraf gönderilmiştir. Kuzeyin üstünlüğünün bir başka nedeni de demiryollarının kullanımı olmuştur. Demiryolları silah ve asker taşımada kullanılmış ve Güneyin de demir yollarını kullanmamaları için bu yollara büyük zarar verilmiştir. Kuzey attığı bu planlı adımlarla hem askeri hem de ekonomik olarak Güney'i zayıflatmıştır. Lincoln, savaşı endüstri temelli kurmuş, savaş zamanı üretilen kumaş miktarını iki katına çıkartmıştır. Bu dönemde alınan patent sayısı da iki katına çıkmıştır. Sanayileşme arttıkça güçlenmiştir. Savaş sırasında sanayi, iletişim, insan gücü gibi kavramları elinde tutmuştur ve bu Amerika'nın bundan sonra uygulayacağı savaş stratejilerinin temelini oluşturmuştur (Elieyioğlu, 2017).

Abraham Lincoln ve oluşturduğu mücadelecî ruhla yaşanan Amerikan iç savaşı bugün

ABD' nin ileri bir güç olmasının temellerini de atmıştır. Lincoln'un savaş sırasında demir yollarını, telgrafı kullanması, karşı tarafa ekonomik ve askeri yönden zarar vermesi gibi uyguladığı taktiklerle bu savaşın galibi olmuş köle ticaretine vurduğu darbe ile eşitlik kavramını gündeme getirmiş ve siyah işgünün umudu olmuştur (Elieyioğlu, 2017).

2 Mart 1807 yılında kabul edilen bir yasayla 1808 yılının Ocak ayının ilk gününden itibaren ABD'nin yargılama yetkisi dâhilindeki bir liman veya bölgeye köle ithali yasaklandı. 1808 -1831 yılı arasında köleliğin kaldırılmasına yönelik talepler arttı. Kölelik karşıtı hareketler Güney Amerika'da Kuzey Amerika'dan daha fazlaydı. Çünkü en çok köle talebi pamuk, tütün ve pirinç tarlarında çalıştırılmak üzere Güneyde daha fazlaydı. Kuzeyde de kölelik kavramı kullanılmış olup hiçbir zaman güneydeki gibi yaygın olmamıştır. Kuzeydeki kölelik uygulamalarının çoğunluğu 1800 yılına kadar büyük ölçüde kaldırılmıştır (<https://medium.com/@caneryenidunya>, 1 Mart 2019).

Köleliğin İngilizler tarafından yasaklanmasıyla Amerikan kölelik karşıtı topluluğu kurulmuştur. Bu topluluk kölelik karşıtı çalışmalarıyla büyük yankı oluşturmuşlardır (<https://medium.com/@caneryenidunya>, 1 Mart 2019).

Kölelik Amerikan İç Savaşı ile büyük ölçüde kaldırılmış fakat ırkçılık yüzyıllar boyunca çeşitli şekillere bürünerek devam etmiştir. Kan ve beyaz arasındaki beyaz adamın üstünlüğüne dayalı ırkçılıkla, dinsel temalarla beslenen soykırım arasındaki organik bağı ise şu ilahi anlatıyor; (Gerger, 2012: 75).

Gıysilerin lekesiz mi?

Kar gibi beyaz mı?

Kuzuların kanında yıkandılar mı?

Köleliğe karşı olduklarını söyleyen zenginlerin tumturaklı sözleri, yırtıcı kuşun yakaladığı bir güvercini pençeleriyle parçalarken çıkardığı sese benzemektedir.

Kristof Colombo'nun 1490'da Amerika'yı keşfiyle başlayan küreselleşme süreci, günümüze kadar devam eden ve gittikçe de karmaşıklaşan dinamik bir yapıya sahip

olmuştur. Küreselleşmenin gittikçe karmaşıklaşan bu tarihi sürecinde en önemli değişimlerden biri de kuşkusuz talep edilen emeğin niteliğinde olmuştur. Talep edilen emek, niteliksiz emekten nitelikli emeğe doğru evrilmiştir. Bunun en önemli kanıtlarından biri, merkez ülkelerinin niteliksiz emek göçünü önlemek için her türlü engeller koyması ve nitelikli emek için kolaylaştırıcı politikalar uygulamasıdır. Ayrıca niteliksiz emeğin göçü yerine sermayenin hareketli hale gelmesi de başka bir göstergedir. Birinci ve ikinci küreselleşme dönemlerinde talep niteliksel işgücüne ilişkin üçüncü küreselleşme döneminde ise işgücü talebi nitelikli hale gelmiştir. Birinci ve ikinci küreselleşme dönemlerinde olduğu gibi niteliksiz emeğin sermayenin olduğu yere taşınması yerine, üçüncü küreselleşme döneminde sermayenin niteliksiz emeğin bol ve dolayısıyla ucuz olduğu yere taşındığı görülmektedir. 3. Küreselleşme dönemi sanayilerin, üretimlerini parçalayarak az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere taşıdığı dönem olmuştur. Ayrıca bu dönem çok uluslu şirketlerin çoğaldığı bir dönem de olmuştur. İkinci küreselleşme döneminde olduğu gibi fabrikalar İngiltere gibi merkez ya da kapitalist ülkelerde değil gelişmekte ya da az gelişmiş ülkelerde faaliyet göstermektedir (Dursun, 2018: 796).

8.3. Britanya’da Köleliğin İlgası

Yaşandığı dönemde İngiltere ve dünyada ulusal bir felaket olarak nitelendirilen Amerikan bağımsızlığı, gerçekte yorgun bir çağın kapanıp yeni bir çağın başlamasına işaret etmekte olup, bu yeniçağda Batı Hint tekeline yer yoktur. Bir zamanlar sömürge ticareti her şey demekken, bu yeni kapitalist toplumda sömürgeler çok küçük bir yere sahiptir. Batı Hintlilere yapılan saldırı köleliğe yapılan saldırıdan daha fazla olmuştur. Bu tekele yapılan bir saldırıdır. Bu saldırı sadece Batı Hint ekonomik sistemi ahlaksız olduğu için değil, aynı zamanda hiçbir kazanç elde edilemeyen bir sistem olduğu için yıkılmış ve yıkılışı asıl olarak bu nedenle kaçılmaz olmuştur (Williams, 2013: 169-179).

Batı Hint köleliği kötüyken, Batı Hint tekelinin sorunu popüler olmamasıydı ve bu iki durumun yarattığı nefretin toplamı sömürgelerin kaldırılabilceğinin üzerinde olmuştur. Saldırı 3 aşamada gerçekleşmiştir: Köle ticaretine yapılan saldırı, köleliğe yapılan saldırı ve imtiyazlı şeker gümrüklerine yapılan saldırıdır. Köle ticareti 1807’de yılında

feshedilirken, onu 1833'te kölelik, 1846 yılında da şeker imtiyazı izlemiştir. Bu 3 olay birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Köle sistemi üzerinde yükselmiş çıkar grupları şimdi sırtlarını dönmüş ve o sistemi yok etmişlerdir. Batı Hintliler bir buçuk yüzyıl boyunca pohpohlanmış, şımartılmış ve sonunda merkantilizm kanunlarını doğa kanunları sanmak yanlışına düşmüşlerdir. Kendilerini vazgeçilmez görmüşler ve kendilerine ticari emperyalizm çağında öğretilen dersleri ani-emperyalizm döneminde de uygulamaya kalkmışlardır. Adam Smith'in görünmez eli onlara beklenmedik bir şekilde sırtını döndüğünde, yapabilecekleri tek şey Tanrı'nın görünmez ellerine sığınmak olmuştur. Merkantilizmin yükselişi çöküşü aynı zamanda köleliğin de yükselişi ve çöküşüdür. Bu serbest ticaret coşkusu bağlamında, tekellilik karşıtı cephenin en sert hamlesini Batı Hint adaları karşılamak zorunda kaldı ki bu sadece adaletsiz değil aynı zamanda çok ta pahalı bir iş olmuştur. Batı Hint tekeli teoride zayıftı, pratikte de hiç kazançlı değildir. İngiltere kendi şekerini için Kıta Avrupa'sına kıyasla yıllık 5 milyon pound daha fazla ödemekteydi (Williams, 2013: 182-185).

Tekel iş görmez durumdaydı, herkese zararı vardı ve geçmişin büyük sömürge imparatorluklarını yok etmiştir. Batı Hint çıkar grubu hapı yutmuştur. 'Batı Hint sömürgeleri için artık hiçbir düzenleme ya da vergilerle yapılacak değişiklik refah sağlayamazdı. Köle sahipleri olarak 1833'ten sonra özgür işgücü çalıştıranlar olarak şeker üretimine karşı korumayı köle gücüyle şeker üreten Brezilya ve Küba'ya karşı talep etmişlerdir. Eskiden kölelerle gerçekleştirilen şeker üretiminin kötülüklerini hafife alırlarken şimdi iyice abartmışlardır. Köle sahibi oldukları dönemdeki kötülükler için özür dilemişler; özgür insanların işverenleri olarak özgürlüğün kutsallığını yüceltmişlerdir. Sonuç olarak bütün konularda tutarsız olan bu kişiler tek bir konuda tutarlı olmuşlar: sahip oldukları tekelin sürdürülmesi konusunda ısrar etmişlerdir. Çünkü Britanya şeker adalarının 1783'ten önceki gücünün sırrı rakiplerinin fazla olmamasında gizliydi. Güçleri yettiği sürece kimsenin şeker işine izin vermemişlerdir. Artık Britanya şeker adalarının çağı sona ermiştir. Batı Hint sistemi kazanç sağlamamakta ve üstünde durduğu köle ticareti, büyük Britanya'ya büyük bir büyük bir avantaj sağlamak yerine nun çıkarları açısından düşünülebilecek en yıkıcı unsur olmaktadır (Williams, 2013:

193-194).

Küba ve diğer tarafsız bölgeler de üretilen şeker hala Amerikan bayrağı altında Avrupa'da bir pazara sahipken, Britanya Hint adalarındaki üretim fazlası şeker İngiltere'de istiflenmiştir. Bu dönemde iflas etmek alışıldık bir olay olmuştur. 1799 ve 1807 yılları arasında Jamaika'da 65 plantasyon ekilirken 32'si de borçları yüzünden satılmış ve 1807 yılına gelindiğinde 115 plantasyona karşı davalar sürmüştür. Adada sadece borç, hastalık ve ölümden konuşulmaktaydı. Üreticinin 1800 yılındaki kârı yüzde 2,5 iken 1807 yılında sıfır olmuştur. 1807 yılında İngiltere'de üretim fazlası şekerin miktarı 6 bin tonu bulmuştur. Komite bunu dış pazarın kötü durumuna bağlamıştır. Üretimin sınırlandırılması için de köle ticaretinin feshedilmesi şarttır. Doymuş sömürgeler yılda sadece yedi bin köleye ihtiyaç duyuyordu ve köle ticaretinin feshiyle birlikte sonsuza kadar kötürüm kalacaklardı. Britanya Batı Hint adaları şeker üretimindeki tekeli artık net bir şekilde yitirmiştir. 1789 yılında Saint Domingue ile 1820'de Mauritius ile 1830'da Brezilya ile ve 1840'ta Küba'yla rekabet edememişlerdir. 1807'deki aşırı üretim köle ticaretini feshini gerektirirken, 1833'deki aşırı üretim köleliğin feshini gerektirmiştir. Yüzyıl önce Britanyalılar Batı Hint adalarının üretim eksikliğinden dert yanarken şimdi üretim fazlasından şikâyet etmektedirler (Williams, 2013: 198-203).

18. yy da İngiltere'deki her çıkar grubu tekel ve sömürge sisteminin yanında yer alırken, 1783'ten sonra bu grupların her biri birer birer tekelin ve Batı Hint köle sisteminin karşısında yer almaya başlamışlardır. Kapitalistler ilk önce Batı Hint adalarındaki köleliği teşvik edip daha sonra da onun yok edilmesine yardım etmişlerdir. Britanya kapitalizmi Batı Hint adalarına bağımlı olduğu dönemde köleliği ya görmezden gelmiş ya da savunmuştur. Britanya kapitalizmi Batı Hint adalarının tekeli bir baş belası olduğunu görmeye başladığı dönemde, bu tekelin yıkımının ilk adımı olarak Batı Hint köleliğini yok etmek olmuştur. Ahlak mı kazanç mı? İşte Britanya'nın cevabını vermesi gereken soru buydu. İronik şekilde şimdi insanlık meşalesi taşıyanlar Bat Hint adalarının eski köle sahipleriydi. Zencilerin Afrika'dan barbarca koparılması 1833'den sonra en az 25 yıl daha sürmüştür. Köleler Batı Hint adalarının işgörmez duruma gelmesiyle artık

Brezilya ve Küba'daki şeker plantasyonlarına getiriliyorlardı. Bu iki ülkenin ekonomisi varlığını köle ticareti borçludur (Williams, 2013: 225).

Britanya'nın bütün dünyayla yaptığı şeker ticaretinin gelişmesine engel olan Batı Hint tekeli olmuştur. Bu nedenle yok edilmesi gerekmiştir. 1836 yılında Doğu Hint şekeri eşit şartlarla kabul edilerek tekel biraz sınırlandırılmıştır. Mısır Yasalarının iptal edildiği 1846 yılında şeker gümrük vergileri de dengelenmiştir. Böylece, Panama Kanalı dünyaya onların varlığını hatırlayınca ve düşük ücretli özgür işçileri ayaklanıp onları ilk sayfa haberi yapınca kadar, Britanya Batı Hint Adaları da unutulmuştur (Williams, 2013:203).

18. yüzyılın ticari kapitalizmi Avrupa kıtasının zenginliğini kölelik ve tekel ile gelmiştir. Ama bunu yaparken de bir sanayi kapitalizmi yaratmış ve bu da dönüp ticari kapitalizmini yıkarak onu tarihin derin sularına göndermiştir.

9. TRANSATLANTİK KÖLE TİCARETİNİN ETKİLERİ

9.1. Köleliğin Atlantik Dünyasına Etkileri

9.1.1. Avrupa Açısından

Fiyat devriminin etkisiyle gelişmeye başlayan denizaşırı ticaret, İngiltere’de üretimin artmasını teşvik etmiş, böylece 16’nci yüzyılın ortalarından 18’inci yüzyılın son üçte birine kadar devam eden dönemde manüfaktür üretim biçimi ortaya çıkmıştır. Ayırıcı özelliği işbölümünün gelişmesi olan manifaktür döneminde, çeşitli kesimlerden, yediği yiyeceği veya giydiği giysiyi üretmediği halde geçimini sağlayacak para kazananlar ortaya çıkmış, farklı kişiler, kazandıkları para ile aynı şeyi satın alabilir olmuşlardır. Tüketici devrimi olarak da adlandırılan bu dönemde, lüks mallar olarak adlandırılacak ürünleri alacak tüketici grubu gittikçe genişlemeye başlamış, bu süreç Amerikalarda tüccarlar tarafından oluşturulan plantasyon sistemi ile desteklenmiştir. Plantasyon kolonileri, anavatana, popüler lüks mallar (boya maddeleri, şeker, tütün, sonraları kahve ve çikolata) ve önemli bir sanayi girdisi olan pamuk sağlamıştır. Bu tür ürünlerin mevcudiyeti, tüketicileri pazar mübadelelerine daha fazla katılmaya ve yevmiye, aylık ve ücretlere daha fazla dayanmaya yöneltmiştir (Mgk, 2013: 30)

Özellikle Güney Amerika’daki plantasyonlar Avrupa için kıymetli emtialar üretmişlerdir. Bunu yaparken de yiyecek, içecek, giyecek ve birtakım araç gereçlere gereksinim duymuşlardır. Güneyin bu gereksinimi sanayi bakımından gelişmiş Kuzey tarafından karşılanmıştır. Gemi tamiri, imalatı gibi hizmetler sağlayarak Britanya gemi ticaretine katkıda bulunan bu koloniler Güneyde üretilen malları alabilecek geliri de böylece elde etmişlerdir. Bu ilişki karşılıklı bir varoluşun resmidir. Bu karşılıklı ilişki ise köle ticareti sayesinde devam etmiştir. Zor kullanılarak ilkel yöntemlerle köleler tarafından elde edilen bu artık değer ve sermaye üretimi genişletilmiş ilksel birikim

süreci olarak tanımlanmıştır (Mgk, 2013: 31). İngiliz sanayi kapitalizmi oluşan bu birikim ve artık değer in omuzlarında yükselmiştir.

Avrupa açısından Transatlantik köle ticaretinin en önemli ve birincil etkileri ekonomik olmuştur. Özellikle kapitalizmi geliştirmiş ve bunun sonucunda İngiltere’de sanayi kapitalizminin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

9.1.2. Amerika Açısından

Amerika’nın keşfi sonucu düşen yerli nüfusun ikamesi için Afrika’dan vahşi yollarla Yeni Dünya’ya getirilen ve barbar olarak küçümsenen Afrikalılar burada Hıristiyanlaştırılmışlardır. Bu durum sonralarda siyahlara yönelik Amerika’da ırkçılığın oluşmasına önyak olmuştur. Böyle bir ırkçı sınıflandırma toplumsal, siyasal ve kültürel olarak siyahların beyaz insan ile aynı seviyeye gelmeleri köleliğin ilgasından sonra bile hemen gerçekleşmemiş uzun yıllar sürmüş ve bu eşitlik için daha çok çalışmalarına, mücadele etmelerine neden olmuştur. Kölelerin içinde buldukları sisteme edebiyat, müzik, dans gibi kendi kültürleriyle de tepki vermişlerdir. Bu sanatsal etkinlikleri sadece buldukları kıtada değil tüm dünyada yankı bulmuştur (Mgk, 2013: 32).

Kölelik döneminden itibaren Amerika topraklarında yaşamaya ve çalıştırılmaya zorlanan Afrikalılar beraberinde kendi kültürlerini de getirmişlerdir. Varoluş çabaları içerisinde bu topraklarda kendi dillerini, geleneklerini devam ettirmeye çalışan Afrikalılar bunu yaparken Avrupa’nın da etkisi altında kalmıştır. Kendi kültürleri ile buldukları toprakların kültürünün bir araya gelmesi sonucu ortaya Afro Amerika Afro Küba gibi yeni kültürel oluşumlar çıkmıştır. Tüm bunlar Amerika kıtalarındaki plantasyonlarında çalıştırılmaya zorlanan siyah işgücünün Afrika ruhundan kopmadığını göstermektedir (Mgk, 2013: 32).

Köle olarak karşılaştıkları eziyet, onlara derin bir dini duygu verdi ve bu duygu şarkılarına yansıtılmıştır. Aşağıdaki örnekteki gibi ilahiler, esaret altındakiler için eş benzeri olmayan birer çığlığa ve ağıta dönüşmüştür (ve çoğunlukla nehirdeki bir toplantıyı duyurmaya yarayan gizli bir anlamda taşımaktadır) (Reynolds, 2004: 189-190).

Derin nehir,

Evrim Jordan'dadır,

Derin nehir,

Tanrım, aşır kamp topraklarına geçmek istiyorum,

Tanrım kamp topraklarına geçmek istiyorum,

Tanrım kamp topraklarına geçmek istiyorum,

Derin nehir,

Tanrım, aşır kamp topraklarına geçmek istiyorum,

Hey, o İncil bayramına gitmek istemiyor musun?

Her şeyin barış içinde olduğu o vaat edilen topraklara.

Hey, cennet e gittiğimde, her yeri dolaşacağım,

Orada beni dışarı atacak kimse yok.

Afrika'da önemli olan müzik ve dans, gerçekten siyah Amerika'da güçlü bir yayılım göstermiştir. Kızgın bir ses tonuyla şarkı söyleme ve müzik aletlerinin çalınması, Amerika kıtalarındaki yeni bir kültürel bağlam içinde tekrar ortaya çıkmıştır. Afrika kökenli müzik aletleri ve özel dans biçimlerinin hepsi de Amerika kıtalarına geçiş sırasında varlıklarını sürdürmüştür. Eğlence aracı olarak kalmayıp mesajların iletilmesinde de kullanılan ve böylelikle Afrikalıların davul aracılığıyla konuşabilmeleri yüzünden kendilerini tehdit altında hisseden köle sahipleri tarafından yasaklanan davulun varlığını sürdürebilmesi, onun hayati öneminin bir kanıtı olmaktadır (Reynolds, 2004: 192).

Üç yüzyıldan fazla bir süre köle ticareti Avrupa, Afrika ve Amerika kıtalarını, ticari bir ilişki içinde bir araya getirmiştir. Bu ilişki esasen ekonomik unsurları temel alıyor olsa da, Amerika kıtalarına getirilen milyonlarca Afrikalı, yenedünyanın demografik yapısını

ve kültürünü önemli ölçüde etkilemiştir. Afrikalı halkın köle olarak buyruk altına alınması ve sömürülmesi, alt tabaka olarak sınıflandırılmaları sonucunu doğurmuş ve bu onları, beyaz egemenliğinin argümanları ile doğrulanmaya çalışılan bir önyargının kurbanları yapmıştır. Irkçılığın hızla yayılışı ve bunu takiben siyahların düşük bir sosyal konumda sınıflandırılması, durumlarını iyileştirme ve eşitlik elde etme çabalarıyla da birleşince, Birleşik Devletler ve Latin Amerika da ciddi sosyo-politik etkiler yaratmıştır (Reynolds, 2004: 177).

Berberinde gelenekleri ve kurumlarıyla gelenler, yerleştikleri toplumlarda, kültürel etkiler bırakmışlardır. Afrika toplumlarının Yenidünyadaki gelişimi sadece iki kültürün temas kurması durumu değildir. Köleler kendi içlerinde de çoğunluğu güç açısından eşitsiz olan, farklı kültürel gruplardan gelmişlerdir. Köleleştirilmiş Afrikalılar, kendi kültürlerine özgü bilgileri getirerek, kendi ihtiyaçlarına cevap verecek kurumları oluşturmuşlardır. Gerçekten de halen süregiden, çözülmemiş bir sorun ve ayrıca acılı ve kesintisiz bir miras olarak hem tarihi hem de bugünkü köleleştirme ve bunların uzatmalı sonuçları pek çok ülkede sosyal ve siyasi gündemleri altüst etmektedir. Biyolojik antropoloji ve kriminolojik DNA testleri, köleleştirme hakkındaki tartışmada kanıt üretmek ve mahkemelerde davlar açmak için kullanılmaktadır. Böylece, mesela *New York Times*, 4 Ekim 2003'te '*Honoring the Slaves of New York*' (*New York'un kölelerini onurlandırmak*) başlığını taşıyan bir başyazı yayımlanmıştır. Gazete 1991'de Aşağı Manhattanda bir devlet binasının yapımı sırasında tesadüfen mezarları bulunan 400'den fazla Afrikalının yeniden gömülmesiyle New York kentinde köleleştirilmiş Afrikalıların tarihindeki üzücü bir bölümün kapanmasında, yılların gecikmesini ve kaçırılan mühletleri eleştirmektedir (Akt. Toledano, 2010: 5). Bu çalışma ile köleleştirmenin 17. yüzyılda kurulan Hollanda kolonisi New Amsterdam'ın inşasında kullanıldığını öğrenilmiş ve kalıntıların incelenmesiyle tüm bir Pandora kutusu da açılmıştır. Kalıntıların 1993'te nakledildiği Harvard Üniversitesine mensup bir biyolojik antropoloji ekibi Kuzeydeki köleleştirmenin Güneydekinden daha yumuşak olmadığını göstermiştir. (Kitabi bilgiler Kuzeydeki köleleştirmenin Güneydekinden daha yumuşak olduğunu söyler) Buna göre bu projede incelenen 400'den fazla iskeletin %40'ının çoğu

kötü beslenmeden ölen ve kansızlık, iskorbüt ve raşitizm gibi hastalıklardan mustarip olan 15'in altındaki çocuklardan tespit edilmiştir. Çevre o kadar elverişsizdir ki bunalan bazı anneler çocuklarının yaşamlarını kendileri sona erdirmiştir. Böylece, köleleştirmenin açık ve yeniden açılan yaraları bugün kanamakta ve yeniden tazminat taleplerine yol açmaktadır. Bunlardan biri Mart 2004 sonunda Londra'da açılmıştır. BBC'nin bildirdiğine göre kara Afrikalıların torunları, köle ticaretinde kullanılan gemileri sigorta ettiği için Londra Lloyd'unu dava edeceklerdir ve ünlü bir Amerikalı avukat on müvekkilinin adına hareket edecektir. Köleleştirilmiş Afrikalıların dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış durumda olan torunlarının zihinlerinde geçmişin nasıl yaşamaya devam ettiği açtıkları bu davadan da anlaşılmaktadır. Birleşik krallığın en eski sigorta şirketi olan Londra Lloyd 18. ve 19. Yüzyıllarda köle gemilerini garanti altına alarak köleleştirme ağında önemli bir rol oynamıştır. Lloyd, bu göbek ve ispit fesadındaki ispitlerden biriydi ve şirket yaptıklarının yerli halkların ortadan kalmasına yol açacağını bilmekteydi ve buna rağmen insanları aldılar, gemilere koydular ve kimliklerini sildiler (Akt. Toledano, 2010: 6).

9.2. Köle Ticaretinin Afrika'daki Mirası

Köle ticaretinin kıtadaki etkilerinin olumlu olduğunu söyleyenler kadar bu ticaretin kıta üzerinde negatif etkilere yol açtığını ifade eden araştırmacılar da mevcuttur. Ticaretin kıta üzerindeki gözlemlenen ilk etkisi nüfus ile ilgili olmuştur. Afrika'da yağmalanan siyah işgücü kıta nüfusunu erozyona uğratmış ve önemli derecede nüfus azalmasına sebep olmuştur. Araştırmalar bu ticaretin gözdesi olan Batı Afrika'daki nüfusun 19. Yüzyılın başlarında ortalama 25 milyon olduğunu 19. Yüzyılın sonlarında ise bu rakamın 20 milyondan daha az olduğunu söylemektedir. (Mgk, 2013: 33).

Altın sahilinin(Gana), Accra'nın (günümüz Gana'sının başkenti) yaklaşık 80 ile 100 mil kuzeyine kadarki doğu bölgesi dikkat çekici bir nüfus azalması yaşanmıştır. Tam rakamlar kayıtlı olmasa da bu bölgedeki ticaret sona erdiğinde, Akyem eyaletinin doğu kısmı, Akuapem, Akwawu ve Accra'nın doğusundaki uzak bölgeler dâhil olmak üzere neredeyse boş kalmıştır. Transatlantik Köle Ticareti, ayrıca Afrika kıtası üzerinde siyasal ve sosyal ve ekonomik etkiler de meydana getirmiştir. Önceleri altın, bakır,

biber, pamuklu giysi gibi Afrika ürünlerine yönelik gerçekleşen Avrupalıların talebi, devlet sistemlerinin ve çıkarları barışçıl ilişkiler ve ticarete yatan yönetici seçkinlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Fakat kölelere talep arttıkça, siyasi olarak önemli bir değişiklik oluşmuş, ticaret arttıkça, Batı Afrika'nın tamamında eşkıyalık etkili olmaya başlamıştır. Daha kuvvetli büyük siyasi sistemlerin ortaya çıkmadığı yerlerde, devletin oluşumu, kişisel çıkarların peşinde koşan liderler tarafından kesintiye uğramıştır (Mgk, 2013: 34).

19. yüzyıl boyunca, köle ticareti resmi olarak yasaklanırken, köle kullanmaya alışmış bulunan Afrika ekonomik yapıları, dış pazar kaybına rağmen köle toplamaya devam etmiş ve bu kişiler, toplumun akrabalık yapıları içinde bir araya getirilmiştir.

Transatlantik köle ticaretinde söz dinlemeleri ve belli kalıplara sokulmaları, dayanıklılıkları nedeniyle genellikle genç köleler tercih edilmiştir. Sömürgecilik Afrika'da devlet kültürünün geç oluşmasına neden olmuştur. Böylece toplu olarak köylerde kabileler halinde yaşayan Afrika halkı bundan öteye gidememiştir. Toplumsal olarak kıtayı negatif yönde etkileyen kölecilik burada geç oluşan devlet oluşumlarının niteliğini de düşürmüştür. Kölelik nedeniyle devlet kurumlarının oluşması da gecikmiştir. Tüm bu nedenler kölelik sona erdikten sonra da Avrupalıların kıtada etkili olmalarına neden olmuştur (Gür, 2014: 51).

Tacirler bu ticareti yaparken vasıflı, vasıfsız ayırt etmeksizin tüm işgücünü yağmalayarak kıtanın beşeri sermayesini de olumsuz etkilemiştir. Bu ticaret Afrika'nın nüfusunu, ekonomik gelişmesini, beşeri sermayesini, toplumsal ve kurumsal oluşumlarını baltamış olup Afrika'nın gelişmesine engel olmuştur. Afrika'nın bugünkü geri kalmışlığının altındaki en önemli nedenlerden biri de köle ticareti olarak görülmüştür. 2008 yılında Nunn tarafından yapılan bir araştırmada Atlantik köle ticaretinin yaşandığı yüzyıllar arasında gerçekleşen bu insan ticareti ile Afrika'daki GSYH (Gayri Safi Yurtiçi Hasılat) arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu dile getirmektedir (Gür, 2014: 53).

Gür, GSYH ekonomik bir veri olmakla birlikte bunun eğitim sağlık beşeri sermaye

yaşam kalitesi kayıt dışı gelir gibi kavramları içermediği için ekonomik çalışmalarda yetersiz kaldığını söylemektedir. O bunun yerine tüm bu kavramları da içeren İGE'sini kullanmıştır. Köle ticareti ve İGE (İnsani Gelişim Endeksi) arasında negatif bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Ona göre Afrika kıtasının bugün ekonomik olarak geri kalmışlığının temelinde bu insan ticareti yatmaktadır (Gür, 2014: 54-55).

Batının Afrika üzerindeki etkisi, genellikle dinamik batı toplumu ve edilgen Afrikalı toplum arasında bir etkileşim olarak görülmüştür. Köle ticareti dehşet verici ve ahlaki bakımdan iğrenç de olsa, insan kaynakları tecavüze uğrayan Afrikalı toplumların ruhunu, girişkenliğini ve dayanma gücünü kıramamıştır. Ancak bu uyum sağlama yeteneğini onaylamak, hayatlarının en verimli dönemini yaşayan milyonlarca Afrikalıyı yurtlarından uzaklara gönderen bir ticaretin yıkıcı etkilerini inkâr etme anlamına gelmemektedir (Reynolds, 2004: 155).

Afrika'nın bunca geri kalmışlığının sorumlusu, köle ticareti ve zenci köle tacirleri olmuştur. 19. Yüzyıldaki Afrika, Avrupa tarafından çok vahşice ve dünyanın diğer bölgelerine oranla çok daha kolay sömürülmüştür. Çünkü Afrika'nın yerlileri, istilacılar karşı mücadele etme yeteneğinden yoksundur. Ne yazık ki, Afrika kıtası bugün olduğu gibi, daha uzun yaşam düzeyi, kişi başına gelir ve okuryazarlık oranı bakımından, dünyanın en geri bölgesi olarak kalmaya mahkûmdur. 20. yüzyılda kölelik, Afrika kıtasının sadece bazı bölgelerinde (Moritanya, Sudan gibi) kalmıştır (Olpak, 2006: 13).

Kendi halklarından acımasız bir şekilde koparılıp alınan ve karanlık, kalabalık, boğucu hücrelerde Yeni Dünya'ya milyonlarcasını getiren vahşi bir ticaret yoluyla değiş tokuş edilen, etlerine karşılık gelen bir bedel karşılığında düşmanca tutumlar içindeki efendilerine köle olarak satılan bu insanlar, yine de kendi zamanlarını ve hayatlarını sarsan fırtınaya karşı, bir halk olarak ayakta kalabilmişlerdir (Reynolds, 2004: 206).

9.2.1. Bir Dipnot; Tersine Diaspora

Köle ticaretinin en az bilinen yönlerinden biri de, yasaklanmasından sonra bile, eski kölelerin yabancı ülkelerinden Afrika'ya dönmeleridir. Ülkelerine geri dönen Afrikalılar, Liberya ve Sierra Leone'nin kuruluşuna yardım eden insanlar arasında

olmuşlardır. 1820’lerde Liberya Birleşik Devletlerinin güney bölgelerinden gelen özgür kölelerin ve daha sonra onlara katılan bazı Barbadosluların bir kolonisi olarak kurulmuş ve 27 Temmuz 1847 tarihinde koloni bir bağımsızlık deklarasyonu yayımlamıştır. ‘Özgürlük aşkı bizi buraya getirdi’ parolasını kendisine uyarlayan Liberya, Afrika’daki ilk bağımsız devlet olmuştur (Reynolds, 2004: 170).

Güney Amerika’dan gelen bir miktar siyah da, 19. Yüzyıl’dan önce Batı Afrika’ya yerleşmiş ve Brezilya ve Küba’dan gelen önemli sayıda özgür köle on dokuzuncu yüzyılın ilk 20, 30 yılında gelmeye başlamıştır. Bunların pek çoğu, atalarının doğduğu topraklar olan Nijerya’nın Yoruba bölgelerine dönmüşlerdir. Afrika’ya dönme isteği duyma hissi, diaspora siyaları arasında, yirminci yüzyılın ilk yıllarında oldukça güçlü olmuştur. Yurtlarına geri dönen insanların çoğu, Afrika tarihi ve kültürüne ilgi göstermiştir. Gerçekte Afrika’nın önemli bir geçmişe ve yaşanmakta olan bir hayata sahip olduğunu gösteren kitaplar yazmışlardır. Köleliğin kaldırılması döneminde, uzak ülkelerde esaret hayatı yaşamış ve Sierra Leonaya yerleşmiş olan Afrikalılar aynı zamanda Afrika’ya da çeşitli katkılarda bulunmuşlardır. Dr. James Africanus Beale Horton, Batı Afrika İngiliz Sağlık Hizmetlerinde önde gelen cerrahlardan biri olmuştur. Bir diğer eski köle olan Samuel A. Crowther da, Nijerya’daki Anglikan Kilisesinin ilk Afrikalı rahibi olmuştur. Bu yüzyılın ilk on yıllarında, altın sahili de benzer şekilde Batı Hint Adalarından, değişik alanlarda değerli katkılarda bulunan pek çok insanı çekmiştir: kırsal alanlardaki öncü sağlık hizmetlerinin çoğu, karayiplerden gelen doktorlarca yapılmıştır: Trinidad dan Hoyte, Busby ve Simmons St. Lucia’dan Auguste ve Beausoleil, İngiliz Guyanası’ndan Murrell, politik arenada önde gelenlerden, Gana’nın ilk başkanı Kwame Nkrumah’a danışmanlık görevi yaparak, Afrikalı halkların özgürlükleri için 25 yıldan fazla çalışan George Padmore sayabiliriz (Reynolds, 2004: 170-173).

Afrika kökenli insanların pek çoğu, yabancı ülkelerde de kalsalar, Afrika’ya geri de dönseler, Afrika kıtası ile güçlü bir manevi bağı korumuşlardır.

Kendi hayatlarının, iyi veya kötü, baş mimarı olmuşlardır. Özgürlük o gün de, bugün olduğu gibi, bu anlama gelmekteydi (Erdem, 2013: 235). Onların yaşamları dikkatimizi,

acıları merhametimizi, insanlıkları saygımızı ve baş kaldırımları hayranlığımızı hak etmektedir (Toledano, 2010: 238).

10. SONUÇ

Kölelik insanlık tarihi kadar eski olup insanoğlunun yerleşik hayata geçmesiyle görülmeye başlanmıştır ve sistematik hale getirilmiştir. Avcı, toplayıcı sistemde ise yok denecek kadar az olduğu varsayılmaktadır. Antik Yunanda örneklerine çokça rastladığımız kölelik; genel itibariyle bir insanın başka bir insanın malı olarak görülmesi ve alınıp satılması olarak yorumlanabilir. İnsanın doğasında yatan vahşilik duygusu tarih boyunca kendini değişik modellerde göstermiş olup en dikkat çeken örneklerinden biri de kölelik olmuştur. İnsanları insanlardan daha fazla öldüren ve mahkûm eden başka bir canlı olmadığını söylemek mümkündür. İnsanların sosyal evrimine zarar veren savaşlar kadar kölelikte olmuştur.

Kölelik ve çeşitleri yaşanma biçimleri yer, zaman ve yaşandığı kültüre göre çeşitlilik gösterse de yaşanan trajedi ve ulaşılmak istenen amaçlar benzer olmuştur. Bir araç olarak kullanılan kölelerle ulaşılmak istenilen amaç genellikle 'ekonomik' olmuştur. Köleliğin görüldüğü her toplumda genellikle köleler tarımda, maden ocaklarında ve ev işlerinde çalıştırılıyordu. Kadınlar hizmetkârlık için ev işlerinde kullanılırken, erkekler ise toprak ve maden ocağı gibi daha ağır işlerde kullanılmışlardır.

Avrupa'da ise kölelik Ortaçağın ilk dönemi olan karanlık çağda görülmeye başlanmıştır. Kristof Colombo'nun Hindistan'ın baharatlarına ulaşma çabaları onu Amerika denen yeni bir kıtaya götürmüş, bu atılan adım ile insanlık tarihinin yüzyıllar boyunca sömürülmesi kaçınılmaz olmuştur. Özellikle Güney Amerika topraklarının oldukça verimli olması kıtadaki yerliler olan kıızılderilerin buralarda zorla çalıştırılmasına neden olmuştur. Kısıtlı işgücü Avrupa halkını bu topraklarda üretmek için Amerika'ya getirmekle bitlikte yerli halkında kıyımına neden olmuştur. Yoğun ve kötü çalışma şartlarına ve Avrupalıların beraberinde getirdiği hastalıklarla mücadele edemeyen yerli

büyük bir kıyıma uğramıştır.

Avrupalı işgücünün de yetersiz kalması ve Afrikalı işgücünün maliyetinin daha az olması nedeniyle bu verimli topraklarda çalıştırılmak üzere Afrika kıtasına göz dikilmiştir. Böylece köleliğin en büyük eşiği olan transatlantik köle ticaretinin tohumları kanla sulanmak üzere atılmıştır. Bu ticaretin öncüsü denizcilikte gelişmiş olan Portekiz olmuştur ve 15. Yüzyılda başlayıp 19. Yüzyıla kadar sürecek olan bu sistemin temellerini atmışlardır. Portekiz'i zamanla İspanya, Hollanda, Fransa ve İngiltere izlemiştir. Ticareti geliştirerek adını duyuran ise İngiltere olmuştur. Amerika kıtalarındaki plantasyonlarda çalıştırılmak üzere 'zenci avı' için yola çıkan gemiler Afrika kıyılarına yanaşmaktaydı. Burada ise insan ticareti Transatlantik köle ticaretinden önce de yapılmış ve kölelik Afrika kültüründe de yaygın olarak farklı şekilleriyle yaşanmıştır.

Afrika kıtasında genel günlük yaşama kabile sistemi hâkimdi ve bir arada yaşıyorlardı. Ayrıca Afrika'nın coğrafyası köle avı için oldukça çetindi. Burada devreye yine Afrikalılar girmiştir. Kendilerinin de köle olmalarından korkan siyah tüccarlar insanları kandırıp beyaz köle tacirlerine satmıştır.

Afrika kıyılarında yaşanan bu pazarlıkta para yerine demir ürünleri, kaliteli kumuşlar, boncuk ve çeşitleri ile rom kullanılıyordu. Kıyıya bu mallarla dolu yaşanan gemi karşılığında bir gemi dolusu Afrikalı köleyle dönmüştür.

Kölelerin taşınmasının yapıldığı bu zorlu gemi yolcuğunda taşınan kölelerin yaklaşık yüzde ellisi hastalık ve işkenceden dolayı hayatlarını kaybetmişlerdir. Bu yüzden bu gemilere 'tumberio' yani ölü taşıyıcıları ismi verilmiştir. Her bir köleye oldukça dar bir alan düşüyor ve köleler bu uzun yolculukta üst üste (sanki bir kitap rafına istiflenmiş kitapları gibi) bir yolculuk yaparak hayatta kalmaya çalışmışlardır. Yeme ve içme imkânları sınırlı olan köleler yolculuklarının tamamında birbirlerine zincirlenmiş şekilde idiler. Doğal ölümlerin yanı sıra intiharlarda oldukça yaygındır. Ölü taşıyıcılarının kaptanları maddi açıdan en fazla kazancı sağlamak için en az ölüm oranını hedeflemişlerdir.

Amerika kıtalarına ulaşmak köleler için yolculuğun bir sonu değil yeniden başlangıcı olmuştur. Plantasyonların en gözde ürünü olan şekerin üretiminde insanlık dışı yöntemlerle günler boyu çalıştırılacaklarından habersizlerdi.

Plantasyonlardaki şeker üretimi Avrupalı kolonileri için özellikle de Batı Hint adalarında kök salan Britanya için önemli bir ekonomik kaynaktır. Şekeri ise tütün, pamuk ve kahve takip etti. Burada üretilen hammadde ve arıtılan şeker bu kıtayı adeta Avrupanın şeker kâsesi haline getirmiştir. Bundan sonra her Avrupalı çayını Amerika kıtasındaki plantasyonlarında zencinin kanıyla, teriyle üretilen bu şekerle tatlandırmıştır.

Bu ticaret aynı zamanda gemicilik alanında da yükselişe neden olmuş Liverpool gibi deniz ticareti gelmişmiş limanların ekonomilerinde yıldız çağını yaşatmıştır.

İşte transatlantik köle ticareti böyle bir merkantilist çağın ticari kapitalizminin üzerinde yükselmiştir.

1775 - 1783 yılları arasında Büyük Britanya ve Kuzey Amerika'daki 13 koloni arasında gerçekleşen bağımsızlık mücadelesi olarak adlandırılan Amerikan Devrimi ile merkantilizm sona ermiş yerini serbest ticarete bırakmıştır. Bu yeni sistem Britanyanın Batı Hint şeker adalarını kazançsız hale getirmiştir.

Sömürge sisteminin tetiklediği ve olgunlaştırdığı İngiliz üretim sistemi büyük bir ekonomik gelişmenin de anahtarı olmuştur. Plantasyonlarda oluşan sermaye birikimi ve artık değer ticari kapitalizmin sanayi kapitalizmine evrilmesine neden olmuştur. Böylece transatlantik köle ticareti koca bir milleti zincire vurarak ürettiği ekonomik değer ile milat olmuş ve bir çağın kapatıp diğer çağı açmıştır.

12 Nisan 1861 tarihinde Amerika'nın kuzey ve güney eyaletleri arasında iç savaş meydana geldi. Temelde kuzey eyaletinin ve iktidarının köleliği vahşi görmesi ve kaldırmak istemesi yatmaktaydı. Güney'e nazaran daha verimsiz toprakları olan ve ekonomisi sanayiye dayalı Kuzey köleliği kaldırma amacıyla ekonomisi tarıma, toprağa ve dolayısıyla köleye dayalı Güney ile Lincoln'un öncülüğünde iç savaşa girmiştir. Savaş sonunda Kuzey galip gelmiş ve kölelik 1808 yılının Ocak ayının ilk gününden itibaren ABD'de kaldırılmıştır. Fakat güney uzun bir süre daha köle çalıştırmaya devam

etmiştir. İngiltere’de ise köleliğin ilgasının nedeni başlangıcı gibi ekonomiktir. Evrilen kapitalizm sonucu ortaya çıkan sanayi devrimi köle işgücüne artık ihtiyaç duymamaktaydı. Buharlı makineler fabrikalarda kullanılıyor ve köle gücünün çok üzerinde bir değer yaratmıştır. Nitekim tüm bu nedenler aslında kendilerinin insanlık dışı gördüklerini iddia ettikleri köleliğin kaldırılması için çabaları da yükseltmiştir.

15. yüzyıldan başlayıp 19. Yüzyıla kadar süren bu tutsaklığın elbette ki etkileri üçlü ticaretin üçayağında da farklı etkiler ve gelişmeler yarattığı tartışmasızdır. Çalışmamın son bölümünde verdiğim kritikte olduğu gibi Avrupa’nın sanayi kapitalizmi köle emeğinin yarattığı bu artık değerini omuzlarında yükselmiştir. Amerika ise özellikle Amerikan Devrimi ve iç savaş ile bugün ki süper güç özelliğinin temellerini atmıştır. Ayrıca ülkelerinden, yaşantılarından, ailelerinden koparılan onca Afrikalı Yeni Dünya düzeninde bir varoluş çabası ile kültürlerini bu topraklarda yaşatmıştır. Bu Amerika topraklarında yeni bir kültürel form yaratmıştır; bunun adı ise Afro Amerika’dır.

Afrika için ise köle ticareti büyük bir ekonomik ve nüfussal tahribata yol açmıştır. Araştırmacılar tarafından da ekonomik gelişmişlik konusunda bir laboratuvar haline gelen Afrika belki de geri kalmış ülke unvanını yüzyıllar önce bu ticaret ile kazanmıştır. Kıtanın nüfusunu ve ekonomisini olumsuz olarak etkileyen ticaret bu toprağın insanının Atlantik ötesinde yeni bir ruhla doğmasına neden olmuştur.

Sonuç itibariyle Afrika kıtasının tarihi sadece Afrika kıtası ile sınırlı değildir. Kıtanın tarihi aynı zamanda nerede Afrikalı varsa onların da tarihidir. Bu yüzden, Afrika tarihi aynı zamanda Kuzey ve Latin Amerika’nın, Asya ve Avrupa’nın da tarihi olmuştur (Aybar, 2016: 4).

KAYNAKÇA

- Afyoncu, E.** (2016). ABD’li Demokratların Tarihi Lekesi; Kölelik, Sabah Gazetesi, 06.11.2016
- Andrews, C. M.** (1934-1938), The Colonial Period of American History, I. Cilt, New Haven
- Aybar, A. S.** (2016), Mustafa Olpak: Afrika Uyanışının Türk Öncüsü, İstanbul Aydın Üniversitesi, Afrika Uygulama ve Araştırma Merkezi Bülteni, Sayı 4, Eylül - Kasım 2016, ss 4
- Beaud, M.** (2015), Kapitalizmin tarihi 1500-2010, Yordam Kitap.
- Bozkurt, N.** (2002), Ticaretin Felsefesi, Tarihçesi ve Etikle Olan Sıkı Bağına İlişkin Bazı Saptamalar, İ. Ticaret Üniversitesi Dergisi, sayı 2, s.s 153-179.
- Corry, J.** (1825), The History of Lancashire, II. Cilt, Londra.
- Cruickshank, B.** (1853), Eighteen Years on the Gold Coast of Africa, Cilt 2, Londra.
- Çağla, C.** (2015), Merak Edenler İçin Demokrasi, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Dursun, P.** (2018). Küreselleşme Sürecinde Talep Edilen Emegın Niteliğindeki Değişme, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 7, Sayı 2 Aralık 2018 ss. 796-831
- Elik, S. ve Bal, F.,** (2014), **Çağdaş** Uluslararası Sistemin Kaynağı ve İlk Dönem Olarak İspanya- Portekiz Atlantik Sistemi 1493-1648, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 16/1 ss. 88-117
- Erdem, Y. H.,** (2013), Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909, Kitap Yayınevi, Ekim 2013, İstanbul
- Elieyioğlu, E. A.,** (2017), Amerikan iç savaşı ve Abraham Lincon, Gazetebilkent, 03.01.2017
- Gerger, H.** (2012), Kan Tadı; Belgelerle ABD’ nin kara tarihi, Yordam Kitap, İstanbul.
- Gözlü, A.** (2017), Yılmazcan, D., Antik Yunan’da Kölelik: Atina ve Sparta Örneği, Dergipark/ Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, Sayfalar 117 – 136
- Gür, N.** (2014), Köle Ticareti ve Ekonomik Gelişme, Dergipark, cilt 2, sayı 2, s.s 49-62

- Jobson, R.** (1623), *The Golden Trade*, Londra, s.s 112
- Lovejoy, P. E.** (1982), “The Volume of the Atlantic Slave Trade: A Synthesis”, *Journal of African History* 23.
- MacInnes, C. M.** (1939), *Bristol, a Gateway of Empire*, Bristol.
- Marx, Karl** (2011), *Kapital: Ekonomi Politîğinin Eleştirisi c.1*, Yordam kitap, İstanbul.
- Merivale, H.** (1928), *Lectures on Colonization and Colonies*, Oxford.
- MGK.** (2013). *Transatlantik Köle Ticareti*. Ankara, (Erişim) http://www.mgk.gov.tr/calismalar/calismalar/021_transatlantik_kole_ticareti.pdf
- Muir, R.** (1907), *A History of Liverpool*, Londra.
- Nicholls, J. F. ve Taylor, J.** (1881-1882), *Bristol Past and Present, III. Cilt*, Bristol,
- Olpak, M.** (2006), *Kenya-Girit-İstanbul Köle Kıyısından İnsan Biyografileri*, Ozan Yayıncılık, Kasım 2006
- Phillips, U.B.** (1929), *Life and Labor in the Old South*, Boston.
- Postlethwayt, M.** (1745), *The African Trade, the Great Pillar and Support of the British Plantation Trade in North Amerika*, Londra.
- Rawley, J. A.,** (2003), *London, Metropolis of the Slave Trade*, Missouri 2003
- Reynolds, E.** (2004), *Fırtınaya karşı ayakta kalmak*, İmge Kitapevi Yayınları, Ağustos.
- Smith, A.** (1937), *The Wealth of Nations*, Cannan edition, New York, 1937
- Smithers, H.** (1825), *Liverpool, its Commerce, Statistics and Institutions*, Liverpool.
- Toledano, E. R.,** (2010), *Suskun ve Yokmuşcasına İslam Ortadoğusunda Kölelik Bağları*, İ. Bilgi Üniversitesi Yayınları, Şubat 2010
- Url-1** <19 Haziran 1862: Amerika Birleşik Devletlerinde Kölelik kaldırıldı, *Marksist.org* (Erişim) <https://www.marksist.org/icerik/Tarihte-Bugun/7348/19-Haziran-1862-Amerika-Birlesik-Devletlerinde-kolelik-kaldirildi>, 15 Nisan 2019
- Url-2** <Yenidünya, A.Caner, *İnsan Ticareti ve Batının Unutmak İstedîği Tarihi: Atlantik Köle Ticareti* (Erişim) <https://medium.com/@caneryenidunya>, 1 Mart 2019
- Url-3** <Tomisch, Dale ve Zeuske, Michael, “The Second Slavery: Mass Slavery, World Economy and Comparative Microhistories”, (Erişim) http://www.academia.edu/2115379/The_Second_Slavery_Mass_Slavery_World_economy_and_Comparative_Microhistories (23 Eylül 2018).
- Wallerstein I.,** (2000), “Africa and the World Economy”, *UNESCO General History of Africa VI, Africa in the Nineteenth Century until the 1880s*, Der.: J.F.Ade Ajayi, California: Heinemann Educational Publishers.
- Weskett, J. A.,** (1781), *Complete Digest of the Laws, Theory and Practise of Insurance*, Londra.

- Williams, E.** (2013), Kapitalizm ve Kölelik, Dipnot Yayınlar, 2013, Ankara
- Vladımr, A.** (2015), Siyah Rus, T. İŞ bankası Yayınları Kültür Yayınları, Kasım 2015, İstanbul
- Zeybek, S. O.** (2013), Avrupa D Őncesini Tali Unsurları; K lelelik ve Sömürgecilik, İnsan ve Toplum dergisi, Cilt 3, Sayı 6, Aralık 2013 ss. 87-106
- Zinn, H.** (2000),  teki Amerika c.1, Aykırı Yayıncılık, İstanbul, 2000

ÖZGEÇMİŞ

Mutlu ÖZDEMİROĞLU KOÇ

Doğum Tarihi: 24.02.1991

Doğum Yeri: Fatih

e-mail: aibu_mutlu@icloud.com

EĞİTİM

Yüksek Lisans – (2019) - İstanbul Aydın Üniversitesi Ekonomi ve Finans Ana Bilim Dalı-Anabilim dalı – Uluslararası İktisat Bölümü (Türkçe)

Lisans – (2009-2013) –Abant İzzet Baysal Üniversitesi– İktisadi ve İdari Bilimler-Fakültesi – İktisat Bölümü

İŞ TECRÜBESİ

T. Garanti Bankası A.Ş

YETKİNLİKLER

Yabancı Dil

Türkçe – Anadil

Sertifikalar

Sermaye Piyasası Lisansı- Düzey 1

SEGEM